

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O'ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI HUZURIDAGI
BADIY TA'LIM YO'NALISHLARIDA PEDAGOG VA MUTAXASSIS KADRLARNI QAYTA
TAYYORLASH HAMDA ULARNING MALAKASINI OSHIRISH MARKAZI**

“HAYKALTAROSHLIK” YO'NALISHI

**“HAYKALTAROSHLIKNI O'QITISHNING
ZAMONAVIY METODIKALARI”
MODULI BO'YICHA**

**O'QUV-USLUBIY
MAJMUA**

2025

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI HUZURIDAGI
BADIY TA’LIM YO‘NALISHLARIDA PEDAGOG VA MUTAXASSIS
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH HAMDA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH MARKAZI**

“HAYKALTAROSHLIK” YO‘NALISHI

**HAYKALTAROSHLIKNI O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODIKALARI
moduli bo‘yicha**

O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

Toshkent – 2025

Modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2024-yil 27-dekabrda 485-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv dasturi va o‘quv rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar: dotsent (v.v.b) N.Usmonov

Taqrizchi: professor, J.Annazarov

Ishchi o‘quv dasturi O‘zBA huzuridagi Markaz Ilmiy-metodik Kengashining qarori bilan tasdiqqa tavsiya qilingan.

(2025-yil “4” yanvardagi 1-sonli bayonnoma)

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR	6
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL O‘QITISH METODLARI	
III. NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI	
IV. AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI	
V. GLOSSARIY	
VI. ADABIYOTLAR RO‘YXATI	
VII. NAZORAT SAVOLLARI	

I. ISHCHI DASTUR

KIRISH

Ushbu dastur O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda tasdiqlangan "Ta'lim to'g'risida" Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 22-iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida" PF-4732-son, 2019-yil 27-avgustdagi "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida" PF-5789-son, 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-son, 2020-yil 21-apreldagi "Tasviriy va amaliy san'at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4688-son, 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son, 2023-yil 25-yanvardagi "Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali yo'lga qo'yishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" PF-14-son, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida" PF-158-son Farmonlari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 21-iyundagi "Aholi va davlat xizmatchilarining korrupsiyaga qarshi kurashish sohasidagi bilimlarini uzluksiz oshirish tizimini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-228-son, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 17-fevraldagi "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4996-son qarorlari va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2019-yil 23-sentabrdagi 797-son "O'zbekiston Badiiy akademiyasi huzuridagi Badiiy ta'lim yo'nalishlarida pedagog va mutaxassis kadrlarni qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish markazi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" 2021-yil 21-iyundagi 385-son hamda "Oliy ta'lim tashkilotlari rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida" 2024-yil 11-iyuldagi 415-son Qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining kasb mahorati hamda innovatsion kompetentligini rivojlantirish, sohaga oid ilg'or xorijiy tajribalar, yangi bilim va malakalarni o'zlashtirish, shuningdek amaliyotga joriy etish ko'nikmalarini takomillashtirishni maqsad qiladi.

Dastur doirasida berilayotgan mavzular ta'lim sohasi bo'yicha pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning

tayyorgarligiga qo'yiladigan umumiy malaka talablari va o'quv rejalari asosida shakllantirilgan bo'lib, amaliy san'atda kompozitsion yechim masalalari bo'yicha tegishli bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishga yo'naltirilgan.

Modulning maqsadi va vazifalari

Oliy ta'lim muasasalari pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kursining **maqsadi** pedagog kadrlarning innovatsion yondashuvlar asosida o'quv-tarbiyaviy jarayonlarni yuksak ilmiy-metodik darajada loyihalashtirish, sohadagi ilg'or tajribalar, zamonaviy bilim va malakalarni o'zlashtirish va amaliyotga joriy etishlari uchun zarur bo'ladigan kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarini takomillashtirish, shuningdek ularning ijodiy faolligini rivojlantirishdan iborat

Kursning **vazifalariga** quyidagilar kiradi:

“Haykaltaroshlik” yo'nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko'nikma, malakalarini takomillashtirish va rivojlantirish;

- pedagoglarning ijodiy-innovatsion faollik darajasini oshirish;

- pedagog kadrlar tomonidan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalar sohasidagi ilg'or xorijiy tajribalarning o'zlashtirilishini ta'minlash;

- o'quv jarayonini tashkil etish va uning sifatini ta'minlash borasidagi ilg'or xorijiy tajribalar, zamonaviy yondashuvlarni o'zlashtirish;

“Haykaltaroshlikni o'qitishning zamonaviy metodikalari” modulida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini fan va ishlab chiqarishdagi innovatsiyalar bilan o'zaro integratsiyasini ta'minlash.

“Haykaltaroshlikni o'qitishning zamonaviy metodikalari” modulini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

- kompozitsiyaning asosiy tamoyillari, uning shakllanish jarayoni, muvozanat, simmetriya, dinamik va statik xususiyatlar to'g'risida bilimlar;

- haykaltaroshlikda kompozitsiyani yaratish va uning tasviriy san'atdagi rolini tushunish;

- haykaltaroshlikda shaklni yaratish va uning hajmi, tekislik va uch o'lchamli tuzilmalari bilan ishlash;

- rang, nur, soyalar, matnuralar, teksturalar va boshqa estetik elementlar haqida bilimlar, ularni kompozitsiyada qo'llashning nazariy asoslari ***bilishi***;
- haykaltaroshlikda shakllar va kompozitsiyani tuzishda estetik va texnik jihatlarni inobatga olish, to'g'ri qarorlar qabul qilish;
- haykaltaroshlik asarida shaklni va hajmni o'zaro uyg'unlashtirish ko'nikmasi, uning vizual va emosional ta'sirini oshirish;
- turli materiallar va asbob-uskunalar yordamida shakl va kompozitsiyani yaratish jarayonini boshqarish;
- bo'shliq va shaklni uyg'unlashtirish, kompozitsiyaning ichki muvozanatini yaratish, ko'rinishi va tuzilishini to'g'ri boshqarish ***ko'nikmalariga*** ega bo'lishi;
- kompozitsion yechimlarni yaratishda ijodiy va estetik jihatlarga e'tibor qaratish, yangi va original yondashuvlarni amalga oshirish;
- shakl va kompozitsiya bilan bog'liq muammolarni kreativ tarzda hal qilish, yangi yechimlar izlash va amaliyotga tatbiq etish;
- shaklni estetik jihatdan mukammal yaratishda texnik yechimlarni qo'llash va vizual ta'sirni yaxshilash;
- haykaltaroshlikda boshqa san'at sohalari bilan integratsiyalashgan kompozitsion yechimlar yaratish, o'zaro aloqalarni tushunish va qo'llash ***kompetensiyalariga*** ega bo'lishi lozim.

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

“Haykaltaroshlikni o'qitishning zamonaviy metodikalari” moduli ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi, shuningdek, ma'ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida taqdimot va elektron-didaktik texnologiyalarni;

- o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarda ustaxonalar, sohaga oid muassasalar va soha mutaxassislarining ijodiy ustaxonalarida tashkil etilishi, badiiy ta'limning muhim ta'lim metodlarini qo'llash nazarda tutiladi.

Modulning o'quv rejadagi boshqa modullar bilan bog'liqligi va uzviyligi

“Haykaltaroshlikni o'qitishning zamonaviy metodikalari” moduli bo'yicha mashg'ulotlar o'quv rejasidagi “Raqamli universitet” modeli va oliy ta'lim jarayonini boshqarishning axborot tizimlari”, “Ta'lim menejerining innovatsion kompetentligi” kabi modullar bilan uzviy aloqadorlikda olib boriladi.

Modulning oliy ta'limdagi o'рни

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar badiiy ta'limning ta'lim va tarbiya jarayonlarini o'rganish, ularni tahlil etish, amalda qo'llash va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo'ladilar.

MODUL BO'YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Auditoriya o'quv yuklamasi			
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg'ul	Amaliy mashg'ul
1	Haykaltaroshlikni o'qitishda innovatsion texnologiyalar. Haykaltaroshlik darslarida raqamli vositalardan foydalanish (3D dasturlar)	2	2		
2	Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) yordamida haykaltaroshlikni o'rgatish. Haykal yaratish jarayonida interaktiv usullardan foydalanish	2	2		
3	Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitish. Loyihaviy yondashuv orqali ijodiy jarayonni rivojlantirish	2	2		
4	Talabalar bilan jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish. Amaliy ishlarni real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish	2		2	
5	Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish metodikalari	2		2	
6	Erkin ijod va tajribalar orqali talabalarning ijodiy salohiyatini oshirish. Haykaltaroshlik san'ati orqali muammolarni echishda ijodiy yondashuv	2		2	
7	Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish Talabalarga kompozitsiya va vizual ifoda tamoyillarini o'rgatish	2		2	
8	Haykaltaroshlikni o'qitishda integrativ yondashuv. Haykaltaroshlik va arxitektura fanlari uyg'unligi	2		2	

9	Haykaltaroshlikni o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Haykallarni tahlil qilish va baholash bo'yicha talabalarni yo'naltirish	6			6
	Jami:	22	6	10	6

NAZARIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Haykaltaroshlikni o'qitishda innovatsion texnologiyalar. Haykaltaroshlik darslarida raqamli vositalardan foydalanish (3D dasturlar) (2 soat).

Haykaltaroshlik darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish san'at ta'limini yanada samarali va qiziqarli qilish imkoniyatlarini yaratadi. Raqamli vositalar, kompyuter dasturlari va 3D modellashtirish texnologiyalari haykaltaroshlikda yangi yondashuvlarni yaratishda muhim rol o'ynaydi. 3D Modellashtirish va Chop etish: Zamonaviy 3D modelleme dasturlari haykaltaroshlikning an'anaviy usullarini to'ldiradi. Ushbu dasturlar yordamida talabalar o'zlarining dizaynlarini raqamli tarzda yaratishi, test qilishi va real haykallarni chop etish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu o'quvchilarga materiallarni sinab ko'rish va ularning shaklini o'zgartirish imkoniyatini beradi. Virtual Reallik (VR) va Kengaytirilgan Reallik (AR): VR va AR texnologiyalari orqali talabalar haykaltaroshlik jarayonini virtual makon orqali o'rganishlari mumkin. Masalan, AR yordamida o'quvchilar o'z ishlarini 3D model sifatida ko'rishlari va ustaliklarini mustahkamlashlari mumkin. Dijital Ta'lim Platformalari: Haykaltaroshlik darslari uchun mo'ljallangan onlayn platformalar orqali talabalarga turli mashqlar va kurslar taqdim etiladi. Bu platformalar o'quvchilarni nazariy bilimlar bilan ta'minlash, video darsliklar va virtual seminarlar o'tkazishga yordam beradi. Digital Sketching: Haykaltaroshlikda ko'plab asarlar boshlang'ich bosqichda raqamli chizmalardan yaratiladi. Grafik planshetlar va kompyuter dasturlari yordamida talabalar chizmalarini yaratib, ularni tezda o'zgartirishlari va yanada mukammallashtirishlari mumkin. Animatsiya va Simulyatsiyalar: 3D animatsiyalar va simulyatsiyalar orqali haykaltaroshlar o'zlarining ishlari qanday ko'rinishini dinamik tarzda ko'rishlari mumkin. Bu esa materiallarning xususiyatlari, shakllari va o'zgartirish jarayonlarini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Onlayn Hamkorlik: Talabalar va ustozlar o'rtasida onlayn platformalar orqali o'zaro fikr almashish imkoniyatlari

yaratiladi. Bu, ayniqsa, global miqyosda haykaltaroshlik darslariga kirishni va ijodiy jarayonlarni yanada samarali qilishni ta'minlaydi. Haykaltaroshlikda innovatsion texnologiyalarni qo'llash, talabalar uchun ijodiy imkoniyatlarni kengaytiradi, ularning texnik va dizayn ko'nikmalarini oshiradi va darslarning sifatini yaxshilaydi.

**2-mavzu: Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) yordamida
haykaltaroshlikni o'rgatish. Haykal yaratish jarayonida interaktiv usullardan
foydalanish (2 soat).**

Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalarini haykaltaroshlikni o'rgatishda qo'llash, ijodiy jarayonni yangi va interaktiv darajaga olib chiqadi. Bu texnologiyalar yordamida haykaltaroshlik ta'limini yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin. Ularning asosiy afzalliklari va interaktiv usullari quyidagicha: Haykalni 3D tarzda ko'rish: VR texnologiyasi yordamida talabalar o'zlarining ishlari va boshqalarning asarlarini 3D makonda ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa haykalning har bir detalini va uning shakllanish jarayonini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Talabalar turli burchaklardan ko'rishlari va haykalni ko'rish uchun an'anaviy usullardan farqli ravishda qo'llarini ishlatishlari mumkin. Haykal yaratish jarayonini simulyatsiya qilish: VR yordamida talabalar haykalni yaratish jarayonini real vaqtda simulyatsiya qilishlari mumkin. Masalan, ular raqamli vositalar yordamida haykalni shakllantirish, materiallar qo'shish va o'zgartirish jarayonlarini o'rganishlari mumkin. Bu usul talabalarni an'anaviy materiallar va vositalar bilan ishlashdan avval, ularni raqamli shaklda o'rgatish uchun samarali bo'ladi. Interaktiv mashqlar: VR va AR yordamida interaktiv mashqlar yaratish mumkin. Talabalar o'z asarlarini yaratishda turli vositalar va texnikalar bilan tajriba o'tkazishlari, shuningdek, haykalni o'zgartirish yoki yaxshilash bo'yicha maslahatlar olishlari mumkin. Masalan, biror detalni o'zgartirishda avtomatik tarzda ko'rsatmalar yoki takliflar olish mumkin. Kengaytirilgan haqiqat yordamida materiallar va shakllarni o'rganish: AR texnologiyasi yordamida talabalar o'zlarining haykallarini yaratishda, turli materiallarning xususiyatlarini virtual tarzda sinab ko'rishlari mumkin. Masalan, ular real vaqt rejimida bronza, marmar yoki boshqa materiallarning qanday ko'rinishini va qanday o'zgarishini ko'rishlari mumkin. Bu esa ularning materialshunoslik bo'yicha bilimlarini rivojlantiradi. Mentorlar va ustozlar bilan masofaviy muloqot: VR va AR texnologiyalari orqali ustozlar va mentorlar talabalar bilan masofadan turib, real vaqt rejimida muloqot qilishlari va ularning ishlari bo'yicha maslahatlar berishlari mumkin. Bu jarayon talabalar uchun qo'llab-quvvatlashni osonlashtiradi va o'rganish tajribasini boyitadi. Kreativlikni

rivojlantirish: VR va AR texnologiyalari yordamida talabalar turli sharoitlarda o'z ijodlarini erkin tarzda namoyish qilishlari mumkin. Masalan, ular virtual haykal shakllarini yaratib, uni turli kontekstlarda (landshaft, me'moriy makon va h.k.) joylashtirishi mumkin. Bu orqali ular o'z asarlarini ko'proq kontekstda tasavvur qilib, ijodiy fikrlashni rivojlantirishlari mumkin. Umuman olganda, VR va AR texnologiyalarini haykaltaroshlikni o'rgatishda qo'llash, nafaqat an'anaviy usullardan farqli ravishda ta'limni interaktiv va qiziqarli qilishga yordam beradi, balki talabalar uchun innovatsion va kreativ imkoniyatlar yaratadi. Bu texnologiyalar haykal yaratish jarayonini yanada samarali va aniqroq o'rgatish uchun zarur bo'lgan vositalarni taqdim etadi.

3-mavzu: Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitish. Loyihaviy yondashuv orqali ijodiy jarayonni rivojlantirish (2 soat).

Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitish — bu talabalarga o'z ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda yordam beruvchi samarali yondashuvdir. Loyihaviy yondashuvda asosiy e'tibor o'quvchilarning mustaqil ishlashini, muammolarni hal qilishini va yaratish jarayonida yangi yondashuvlarni qo'llashni rag'batlantirishga qaratilgan. Ijodiy mustaqillikni rivojlantirish: Loyiha asosidagi o'qitish talabalarni mustaqil fikrlashga va o'z g'oyalari asosida ishlashga undaydi. Haykaltaroshlar, odatda, o'z asarlarini yaratish uchun konkret maqsadni ko'zlab ish boshlaydilar, va loyiha asosida o'qitishda talabalar ham aynan shunday maqsadga erishish uchun reja tuzib, bosqichma-bosqich ijodiy jarayonni amalga oshiradilar. Jarayonni rejalashtirish va boshqarish: Loyihaviy yondashuvda talabalarga yaratish jarayonini boshlashdan avval rejalashtirishni o'rgatish juda muhim. Bu jarayonda ular o'z fikrlarini tasvirlash, konseptual chizmalar, eskizlar, materiallar ro'yxatini tayyorlash va ishlashning vaqt jadvalini tuzishni o'rganadilar. Bu jarayon ularni professional haykaltarosh sifatida ish boshlashga tayyorlaydi. Ijodiy yondashuvni qo'llash: Loyiha asosida o'qitishda talabalar ijodiy xatoliklardan qo'rqmasdan, yangi g'oyalar va usullarni sinab ko'rishlari mumkin. Ular turli materiallar, shakllar, uslublar va texnikalarni birlashtirish orqali yangi va original asarlar yaratishga harakat qiladilar. Bunday yondashuv ularning ijodiy chegaralarini kengaytiradi. Sinov va tahlil: Loyihaviy yondashuvda talabalar o'z ishlarini muntazam ravishda tahlil qilishadi, bu esa ularni mukammallikka erishishga undaydi. Haykal yaratish jarayonida sinovlar o'tkazish, xatolarni to'g'rilash va yaxshilash ishlari talabalarni ijodiy izlanishlarga va muammolarni hal qilishga olib keladi. Hamkorlik va guruh ishlari: Loyihaviy yondashuvda guruhda ishlash imkoniyati ham katta ahamiyatga ega.

Haykaltaroshlikda turli fikrlarni birlashtirish, tajriba almashish va jamoa sifatida ishlash san'atingizni boyitadi. Talabalar o'zaro fikr almashish orqali boshqalarning tajribalaridan o'rganadilar va yangi yondashuvlar, metodlarni o'rganishadi. O'zgaruvchan natijalar va qayta ishlash: Loyiha asosidagi o'qitish jarayonida talabalar o'z ishlarini bosqichma-bosqich ishlab chiqadilar, qayta ishlash, yaxshilash va yangi detallarga e'tibor qaratish jarayonlarini o'rganadilar. Ular dastlabki chizmalar, eskizlar yoki 3D modellardan foydalanib, oxirgi yakuniy asarni yaratadilar. Bu jarayonni boshdan-oqigacha qayta ishlash va takomillashtirishni o'rgatadi. Ta'sirchan kommunikatsiya: Loyihaviy yondashuv talabalarga o'z asarlarini boshqalarga taqdim etish, ularni izohlash va o'z ijodiy jarayonlarini tushuntirish imkoniyatini beradi. Bu, ayniqsa, talabalarga o'z ishlarini ko'rgazmalarda yoki tanlovlarda namoyish qilishda yordam beradi. Natijalarning baholanishi va o'z-o'zini baholash: Loyihaviy yondashuvda talabalarga o'z asarlarini baholash, o'z ishlarida qaysi jihatlar samarali bo'lganini va qaysi jihatlar ustida ishlash kerakligini ko'rish imkoniyati beriladi. Bu o'z-o'zini tahlil qilish va o'zgarishlarga tayyorlikni rivojlantiradi. Loyihaviy yondashuv, shuningdek, talabalarga haykaltaroshlikni yaratishda o'zlarining texnik va estetik ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi. Bu, ularning nafaqat san'at, balki muammolarni hal qilish, muloqot qilish va ijodiy yondashuvlarni qo'llashda ham kuchli tajriba orttirishlariga yordam beradi.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

4-mavzu: Talabalar bilan jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish. Amaliy ishlarni real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish.(2 soat).

Talabalar bilan jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish — bu nafaqat ijodiy jarayonni rivojlantirish, balki real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirishni o'rgatishning ajoyib usulidir. Bunday loyihalar talabalarga guruhda ishlashni, muammolarni hal qilishni va jamiyatning ijtimoiy, madaniy ehtiyojlariga javob beradigan asarlarni yaratishni o'rgatadi. Jamoaviy ish va hamkorlikni rivojlantirish: Jamoaviy loyihalar talabalarni birgalikda ishlashga, fikr almashishga va o'zaro yordamga undaydi. Haykal yaratish jarayonida har bir talaba o'zining ixtisoslashgan ko'nikmalarini qo'shadi, masalan, chizish, modellashtirish, materiallar bilan ishlash yoki dizayn. Jamoaviy ish orqali talabalar hamkorlikda ijodiy yondashuvlarni yaratishga o'rganadilar va bu ular uchun muhim professional tajriba bo'ladi. Real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish: Jamoaviy loyihalar, odatda, real dunyo muammolariga yechim topish uchun yaratiladi. Talabalar, masalan, jamiyatni madaniy jihatdan boyitadigan, ijtimoiy yoki ekologik masalalarni aks ettiruvchi

haykallarni yaratishga jalb qilinadi. Bu loyiha ularni haqiqiy ijtimoiy ehtiyojlar bilan tanishtiradi va ular bu ehtiyojlarga javob beradigan san'at asarlarini yaratish orqali o'z ijodlarini amaliyotga aylantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ijodiy muammolarni hal qilish: Real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirilgan loyihalar, talabalarni ijodiy muammolarni hal qilishga undaydi. Masalan, jamoaviy loyiha orqali ular ma'lum bir jamiyat yoki hududdagi madaniy, tarixiy yoki ekologik masalalarni yoritadigan haykal yaratishi mumkin. Bu jarayon, talabalarni muammoni tushunish, ularni tahlil qilish va keyin haykal orqali ehtiyojlarga javob berish uchun kreativ yondashuvlarni ishlab chiqishga o'rgatadi. Haykal dizaynida jamiyat ehtiyojlarini hisobga olish: Talabalar jamiyatning ehtiyojlarini va uning madaniy xususiyatlarini hisobga olib, haykal dizaynlarini yaratadilar. Bu, masalan, yirik ijtimoiy voqealarni yoki tarixiy shaxslarni yod etishga bag'ishlangan haykallarni yaratish bo'lishi mumkin. Jamiyatning madaniy va estetik talablariga javob berish, loyiha ustida ishlashni yanada boyitadi. Ekologik va ijtimoiy mas'uliyat: Talabalar ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni o'z loyihalarida inobatga olishni o'rganadilar. Masalan, ular ekologik toza materiallardan foydalanish yoki jamoat joylariga joylashtirish uchun ijtimoiy foydaliligi yuqori bo'lgan haykallarni yaratishlari mumkin. Bunday yondashuv talabalarga jamiyat oldidagi mas'uliyatni tushunishga yordam beradi va san'atingi ijtimoiy ahamiyatini oshiradi. Aksiyalar va ko'rgazmalar: Jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish davomida talabalar ko'rgazmalar yoki ijtimoiy aksiyalarni tashkil etishlari mumkin. Bu nafaqat ularning asarlarini namoyish qilish, balki jamiyatga o'z ijodlarini taqdim etish imkonini beradi. Bunday loyihalar orqali talabalar san'at va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikni, san'ating jamiyatning o'zgarishiga qanday ta'sir qilishini tushunadilar. Loyiha boshqaruvi va ijodiy jarayonni boshqarish: Jamoaviy loyiha talabalarni loyiha boshqaruvi, vaqtni rejalashtirish, resurslarni taqsimlash va ishni samarali yakunlashni o'rgatadi. Bu ijodiy jarayonni tashkil etishning amaliy tomonini ko'rsatadi va kelajakda professional san'atchi sifatida ishlashda zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantiradi. Haykalning ma'naviy va estetik jihatlari: Real hayotdagi ehtiyojlarga moslashgan jamoaviy haykal loyihalari ma'naviy va estetik jihatlarni ham hisobga olishni talab qiladi. Talabalar o'z asarlarini faqat texnik nuqtai nazardan emas, balki o'ta nozik hissiy va ijtimoiy aspektlardan ham baholaydilar. Bu, o'z navbatida, san'atni faqat estetik maqsadlarga emas, balki jamiyatni o'zgartirish va unga ta'sir qilish vositasi sifatida ko'rishni o'rgatadi. Jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish nafaqat san'at va texnik mahoratni rivojlantiradi, balki talabalarga jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy ehtiyojlarni anglashga va ularning san'ati orqali bu ehtiyojlarga javob berishga imkon yaratadi. Bu jarayon talabalarni ijodiy va ijtimoiy mas'uliyatni o'zida mujassam etgan san'at asarlarini yaratishga o'rgatadi.

5-mavzu: Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish metodikalari. (2 soat).

Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish uchun turli metodikalar va yondashuvlar mavjud. Bu metodikalar talabalarning san'ati orqali o'z fikrlarini ifodalashini, kreativ yondashuvlarni qo'llashini va yangi g'oyalar yaratishini ta'minlaydi. Quyidagi metodikalardan foydalanish orqali haykaltaroshlikda ijodkorlikni oshirish mumkin: Eskizlar va tasviriy mashqlar: Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish uchun eskizlar chizish, yangi shakllar va kompozitsiyalar yaratish mashqlari juda muhimdir. Talabalar doimiy ravishda turli xil shakllar, teksturalar va kompozitsiyalarni yaratish orqali yangi fikrlarni rivojlantiradilar. Bu mashqlar ijodiy jarayonni boshlashda, fikrlarni konkretlashtirishda yordam beradi. Materiallar bilan tajriba o'tkazish: Haykaltaroshlikda yangi materiallar bilan ishlash talabalarga ijodiy imkoniyatlarni kengaytiradi. Masalan, loy, gips, marmar yoki zamonaviy materiallar bilan tajriba o'tkazish, ularni qanday shakllantirish va bir-biriga birlashtirishni o'rganish ijodiy jarayonni mustahkamlaydi. Bunday tajribalar talabalarni yangi yondashuvlarni sinab ko'rishga undaydi. Improvizatsiya: Improvizatsiya metodikasi yordamida talaba o'z ijodini aniq rejalashtirmasdan, spontan tarzda yaratishi mumkin. Bu usul o'quvchini erkin fikrlashga va xayoliy g'oyalarini amalga oshirishga undaydi. Haykal yaratish jarayonida improvizatsiya talabalarga yangi, o'zgacha shakllarni yaratishga imkon beradi. Tajriba asosida o'rganish: O'quvchilarga amaliy ishlar orqali ijodiy jarayonni o'rganish juda samarali bo'ladi. Ular turli asarlar yaratib, tajriba qilishlari, xatolardan o'rganishlari va o'z ishlarini takomillashtirishlari mumkin. Bu jarayon orqali talabalar o'ziga xos usullarni topib, ijodkorliklarini oshirishadi. Visuallashtirish va haykalni tasavvur qilish: Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish uchun talabalarni tasavvur qilishga undash muhimdir. Talabalar avvaliga xayolda shakllar yaratadilar, keyin esa ularni haqiqatda amalga oshirishga harakat qiladilar. Bu metodika o'quvchilarning kreativ potentsialini ochib beradi va ijodiy fikrlashni kuchaytiradi. Kontekstual yondashuv: Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish uchun ishlanadigan asarlarni jamiyat, tarix yoki madaniyat kontekstida yaratish zarur. Talabalar o'z asarlarini ma'lum bir voqea, ijtimoiy masala yoki estetik tamoyil asosida yaratganida, ular yanada chuqurroq va ma'noli asarlarni yaratadilar. Me'moriy va tabiiy makon bilan integratsiya: Haykal yaratish jarayonida o'quvchilarni me'moriy va tabiiy makonlar bilan tanishtirish ularning ijodiy fikrlarini kengaytiradi. Ular haykallarni nafaqat estetik jihatdan, balki makon bilan uyg'unlikda yaratish orqali yangi dizaynlarni yaratishga o'rganadilar. Bu usul ijodiy jarayonni takomillashtiradi. Interaktiv o'qitish

va fikr almashish: Talabalar o'z asarlarini yaratishda bir-birlari bilan fikr almashishlari va o'zaro maslahatlar berishlari kerak. Guruh muhokamalari va interaktiv darslar ijodkorlikni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Bunday muhit talabalarning ijodiy qarorlar qabul qilishda erkinlikni ta'minlaydi. Tanqidiy yondashuv: O'quvchilarni tanqidiy fikrlashga undash ham ijodkorlikni rivojlantirishning muhim qismidir. O'z ishlariga tahlil qilish, yaxshilash imkoniyatlarini ko'rish va yangi yondashuvlar topish talabalarni o'z ishlarini mukammallashtirishga undaydi. Tanqidiy fikr talabalarga ko'proq o'rganish va ijodiy o'sishga yordam beradi. Ilhomlantirish va madaniy manbalar: Talabalarni tarixiy, madaniy va san'at asarlaridan ilhom olishga undash ijodkorlikni kuchaytiradi. Mashhur haykaltaroshlarning ishlari, antik davr san'ati yoki zamonaviy san'at asarlari o'quvchilarni yangi g'oyalarga va usullarga ilhomlantiradi. Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish metodikalari talabalarga yangi shakllar va yondashuvlarni o'rganish, turli materiallar bilan ishlash va ijodiy fikrlashni mustahkamlash imkoniyatlarini yaratadi. Bu metodikalar nafaqat texnik mahoratni oshirishga yordam beradi, balki talabalarning ijodiy dunyoqarashini kengaytiradi.

6-mavzu: Erkin ijod va tajribalar orqali talabalarning ijodiy salohiyatini oshirish. Haykaltaroshlik san'ati orqali muammolarni echishda ijodiy yondashuv. (2 soat).

Haykaltaroshlik san'ati orqali talabalarning ijodiy salohiyatini oshirishda erkin ijod va tajriba orqali turli yondashuvlar qo'llaniladi. Bunday yondashuvlar talabalarga o'z ichki ijodiy salohiyatlarini kashf etish, yangi g'oyalarni yaratish va amaliyotga tadbiq etish imkoniyatini beradi. Haykaltaroshlikda muammolarni hal qilish uchun ijodiy yondashuvni rivojlantirish talabalarning san'atga bo'lgan yondashuvini kengaytiradi, ularni yangi g'oyalarni yaratishga undaydi va ularning texnik va estetik ko'nikmalarini oshiradi. Quyidagi yondashuvlar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi: Erkin ijod talabalarga belgilangan chegaralardan chiqib, o'z g'oyalarini erkin tarzda ifodalash imkoniyatini beradi. Bu, ayniqsa, haykaltaroshlikda yangi shakllar va tasvirlarni yaratishda muhimdir. O'quvchilar o'zlarining xayol va g'oyalarini haykal shaklida ifodalash orqali ichki dunyosini va san'ati orqali muammolarni ko'rsatishga intiladilar. Misol uchun, jamiyatda yuzaga kelgan ijtimoiy muammolarni (masalan, ekologik falokatlar yoki inson huquqlari) haykal orqali aks ettirish talabalarga bu masalalarni san'at orqali yoritish imkoniyatini beradi. Bu orqali ular ijtimoiy muammolarga javob bera olishlarini anglashadi va ijodiy yondashuvda mustaqil fikr yuritishga o'rganadilar. Ijodiy jarayonda tajriba o'tkazish va xatolardan o'rganish juda muhimdir. Haykaltaroshlikda bu jarayon yangi materiallar va texnikalar bilan ishlashni o'z ichiga oladi. Talabalar o'zlarining tajribalarini tahlil

qilish orqali xatolarni tushunadilar, ularni to'g'rilashga harakat qiladilar va shu tariqa ijodiy rivojlanishga erishadilar. Bunday yondashuv ularni yangi g'oyalarni amalga oshirishga va kelajakda murakkab vazifalarni bajarishga tayyorlaydi. Haykaltaroshlik san'ati muammoni hal qilishda ijodiy yondashuvni talab qiladi. Talabalar turli ijtimoiy, ekologik yoki estetik masalalarni haykal orqali hal qilishda yangi shakllar, materiallar va dizaynlarni izlashlari mumkin. Misol uchun, ekologik masalalarni ko'rsatishda tabiiy materiallardan foydalanish yoki ishlab chiqilgan haykallarni jamoat joylarida o'rnatish orqali odamlarni muammolar haqida o'ylashga undash mumkin. Bu yondashuv talabalarga nafaqat texnik yondashuvni, balki san'atning jamiyatga ta'sirini tushunishni ham o'rgatadi. Haykal, bir tomondan, san'atkorning g'oyalarini ifodalashning vositasi, ikkinchi tomondan esa, jamiyatni o'zgartirish va muammolarga e'tibor qaratish uchun samarali vosita bo'lishi mumkin. Haykaltaroshlikda yangi texnologiyalar va metodlar yordamida ijodiy jarayonni rivojlantirish muhim. Talabalar, masalan, 3D modellash va bosib chiqarish, yoki virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR) texnologiyalarini o'rganish orqali o'z ijodiy salohiyatlarini kengaytirishlari mumkin. Bu usullar, odatda, an'anaviy haykaltaroshlik texnikalari bilan birgalikda qo'llaniladi va talabalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Yangi texnologiyalar yordamida, masalan, interaktiv haykallar yaratish yoki tomoshabinlarni haykalga nisbatan boshqacha yondashishga undash mumkin. Bu yondashuv talabalarga o'z g'oyalarini ko'proq auditoriyaga taqdim etish va san'at orqali o'zgacha tajriba yaratish imkonini beradi. Haykaltaroshlikda ijodiy salohiyatni oshirish uchun talabalarni an'anaviy shakllardan chiqib, yangi shakllar va uslublarni izlashga undash kerak. Bu yondashuvda, masalan, geometrik shakllar, abstrakt tasvirlar yoki tabiiy shakllarning yangi talqinlari kabi innovatsion usullar qo'llaniladi. Talabalar yangi shakllar yaratish orqali an'anaviy yondashuvlar bilan tajriba qiladilar va o'z ishlariga yangi elementlarni qo'shadilar. Haykaltaroshlikda muammolarni hal qilishning ijodiy usulini ishlab chiqish san'atkorni faqatgina vizual obrazlar yaratish bilan cheklamaydi, balki o'z asari orqali aniq ijtimoiy, ekologik yoki boshqa muammolarni yoritishga undaydi. Talabalar o'z asarlarida shaxsiy yoki jamiyatdagi masalalarni ko'rsatish orqali san'atning ijtimoiy ahamiyatini tushunadilar. Bu ijodiy jarayon ularni ijtimoiy va madaniy mas'uliyatni anglashga yordam beradi. Ko'rgazmalar va jamoaviy ishlanmalar talabalar uchun o'z asarlarini baholash va boshqalar bilan fikr almashish imkoniyatini yaratadi. Interaktiv o'qitish yondashuvi orqali talabalar o'z asarlarini boshqalarga taqdim etib, muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlar va fikrlarni o'rganadilar. Bu jarayon talabalarga o'z ijodiy jarayonlarini yanada chuqurroq tushunishga va yangi g'oyalarni amalga oshirishga imkon beradi. Haykaltaroshlik san'ati orqali muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirish talabalarga o'z fikrlarini ifodalash, texnik mahoratni oshirish va jamiyatga ta'sir etish imkoniyatlarini yaratadi. Erkin ijod va

tajriba yordamida talabalarning ijodiy salohiyatini yanada rivojlantirish va mustahkamlash mumkin.

7-mavzu: Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish Talabalarga kompozitsiya va vizual ifoda tamoyillarini o'rgatish. (2 soat).

Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish, talabalarga kompozitsiya va vizual ifoda tamoyillarini o'rgatish san'ati uchun juda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon talabalarga nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki estetik yondashuvni, vizual fikrlashni va san'at orqali ma'lumotni etkazish usullarini o'rgatadi. Quyida bu tamoyillarni o'rgatishning muhim jihatlari va usullari keltirilgan: Kompozitsiya — bu haykalning shakllari, elementlari va ularning bir-biriga nisbatan joylashuvi orqali yaratilgan tasviriy tuzilma. Talabalarga kompozitsiyaning asosiy tamoyillarini o'rgatish ularning vizual san'atni samarali va ma'noli tarzda yaratishlariga yordam beradi. Kompozitsiya orqali haykaltaroshlar shakllarning, ranglarning, teksturalarning va hajmning muvozanatini topadilar, bu esa asarning umumiy tasvirini yaxshilaydi.

Simmetriya va asimmetriya: Simmetrik kompozitsiya tinchlik va barqarorlikni ifodalaydi, asimmetrik kompozitsiya esa dinamik va jozibali ko'rinadi. Talabalar bu tamoyillarni o'z asarlarini yaratishda qanday qo'llashni o'rganishadi.

Markazlashtirish va fokuslash: Markaziy elementni joylashtirish yoki biror nuqtaga e'tibor qaratish orqali asarda muhimlikni ta'kidlash. Talabalar vizual jihatdan qanday qilib tomoshabinning e'tiborini jalb qilishni o'rganadilar.

Proportsiyalar va miqyosi: Elementlarning nisbati va o'lchamlari. Talabalar o'z asarlarini yaratishda balansi va proportsiyalarni to'g'ri aniqlashni o'rganadilar, bu esa haykalning vizual yaxlitligini ta'minlaydi. Haykaltaroshlikda vizual ifoda talabalarga nafaqat texnik jihatdan shakllarni yaratishni o'rgatadi, balki bu shakllar orqali ma'lum bir hissiyot, g'oya yoki xabarni qanday etkazish kerakligini tushunishga yordam beradi. Vizual ifoda tamoyillari orqali talaba shakl, ko'rinish, material va makonning o'zaro aloqasini boshqarish usullarini o'rganadi.

Shakl va strukturani ishlatish: Shakllar o'zaro birikish orqali haykalda o'ziga xos ifodani yaratadi. Talabalar qanday qilib shakl va strukturalarni o'zaro uyg'unlashtirishni o'rganadilar, bu esa asarning ma'nosini kuchaytiradi.

Harakat va statiklik: Harakatni ifodalash uchun turli pozitsiyalarni yoki boshqacha bo'lishi mumkin bo'lgan shakllarni ishlatish. Bu tamoyil talabalarga haykalga jonli ko'rinish berishga yordam beradi. Statiklik, o'z navbatida, ma'lum bir barqarorlikni va jiddiyatni aks ettiradi.

Yoritish va soyalar: Yoritish va soyalar shakllarning ko'rinishini o'zgartiradi, ularning hajmini, shaklini va harakatini aks ettiradi. Talabalar yoritishni qanday ishlatishni o'rganadilar, bu orqali asarning dramatik kuchini yoki nozikligini oshirish mumkin.

Rang va tekstura: Haykaltaroshlikda rang va tekstura elementlarining muhim roli bor. Ular

kompozitsiyani boyitadi va ifodaning kuchayishiga yordam beradi. Talabalar ranglar va teksturalarni ishlatish orqali o'z asarlarining vizual ta'sirini kuchaytiradilar. Kompozitsiya va vizual ifodaning samarali qo'llanishi uchun talabalar yaxshi kuzatuvchilar bo'lishi kerak. Bu, o'z navbatida, haqiqiy shakllarni ko'rish, ularni tasavvur qilish va ularni qanday qilib san'atsal tarzda ifodalashni o'rganish bilan bog'liq. O'quvchilarga ob'ektlarni, tabiiy yoki sun'iy shakllarni diqqat bilan tahlil qilishni o'rgatish, ularning vizual qobiliyatlarini rivojlantiradi. Tabiatdagi yoki kundalik hayotdagi shakllarni o'rganib, ularning o'ziga xos vizual jihatlarini tushunadilar. Ushbu kuzatishlar orqali o'z asarlarini yaratishda yangi g'oyalar va yechimlarni topadilar. Haykaltaroshlik san'ati nafaqat shakl yaratish, balki bu shakllarni makonda qanday joylashtirishni ham o'rganishdir. Talabalar makonning ahamiyatini va shakllar bilan qanday o'zaro aloqada bo'lishini tushunishga o'rganadilar. Mavjud makon yoki kontekstda haykalni qanday ifodalashni tushunish, vizual kommunikatsiya kuchini oshiradi. Masalan, jamoat joylariga o'rnatilgan haykallar shunchaki estetik maqsadni ko'zlamaydi, balki ular ijtimoiy yoki tarixiy xabarni yetkazish, ma'lum bir hissiy ahvolni yaratish uchun ishlatiladi. Bu talabalarga kompozitsiya tamoyillarini nafaqat badiiy, balki ijtimoiy maqsadlar uchun ham qo'llashni o'rgatadi. Talabalarga o'z asarlarini tanqidiy ravishda baholashni o'rgatish, ularning vizual kommunikatsiyasini rivojlantirishda muhimdir. Bu jarayon orqali ular o'z ishlari, kompozitsiyasi va ifodasi haqida chuqur fikr yuritishga o'rganadilar. Tanqidiy tahlil qilish, shuningdek, boshqa san'at asarlarini tushunishga yordam beradi, bu esa ijodiy jarayonni yanada boyitadi. Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish talabalarga shakl, kompozitsiya va ifoda tamoyillarini o'rgatish orqali o'z asarlarini yanada samarali va ma'noli qilishga yordam beradi. Kompozitsiya va vizual ifoda, nafaqat badiiy jihatdan, balki ijtimoiy, madaniy yoki hissiy xabarni etkazishda ham zarur tamoyillar hisoblanadi. Bu yondashuvlar talabalarga san'at asarlari orqali kuchli vizual ta'sir o'tkazish va o'z ijodiy salohiyatlarini to'liq amalga oshirish imkonini beradi.

8-mavzu: Haykaltaroshlikni o'qitishda integrativ yondashuv. Haykaltaroshlik va arxitektura fanlari uyg'unligi.

(2 soat).

Haykaltaroshlikni o'qitishda integrativ yondashuv – bu talabalarga haykaltaroshlik va boshqa san'at yoki ilmiy sohalar o'rtasidagi aloqalarni tushuntirishga qaratilgan pedagogik usul. Bunday yondashuv nafaqat texnik va estetik ko'nikmalarni, balki boshqa sohalar bilan bog'liq bo'lgan integratsiya jarayonini o'rgatadi. Haykaltaroshlik va arxitektura fanlari uyg'unligi, ayniqsa, bu sohalarning bir-birini to'ldiruvchi xususiyatlaridan foydalanishda juda katta

ahamiyatga ega. Haykaltaroshlik va arxitektura ko'plab o'xshash tamoyillarga ega. Har ikkala soha ham shakl, faza, proportsiyalar va makon bilan ishlashni talab qiladi. Arxitektura binolarni qurishda, haykaltaroshlik esa ular uchun dekorativ elementlar yaratishda ishlatiladi. Bu ikki soha o'zaro uyg'unlikda bo'lib, san'at va texnikaning sintezini yaratadi. Arxitektura binolarining tashqi ko'rinishi va ichki makonidagi proportsiyalar, asosan, haykaltaroshlik kompozitsiyasi tamoyillari bilan bog'liq. Haykaltaroshlikda shakl va makon o'rtasidagi aloqalar, arxitektura dizaynining muhim aspektlarini yaratishda muhim ahamiyatga ega. Haykaltaroshlikda shaklni o'zgartirish yoki ko'rinishini yaratish, arxitektura binolarining tashqi yuzasini bezashda ham qo'llanilishi mumkin. Arxitektura binolarida bo'lgani kabi, haykaltaroshlikda ham makon va hajmni muvozanatli tarzda ishlatish kerak. Bu ikkisi birgalikda ishlatilganda, ular asarga yangi qiyofa beradi va ko'rinishdagi yaxlitlikni yaratadi. Arxitektura va haykaltaroshlik o'rtasidagi uyg'unlikni yaratish orqali talabalar shakllar va makonni birgalikda ishlab chiqishni o'rganadilar. Haykaltaroshlik va arxitektura o'rtasidagi integratsiya jarayoni ikki sohaning birgalikda rivojlanishiga imkon yaratadi. Arxitektura va haykaltaroshlik bir-birini to'ldirib, ko'proq vizual ta'sirni yaratish va inshootlar bilan uyg'unlashgan san'at asarlarini yaratish imkoniyatini beradi. Arxitekturadagi bezak elementlarining ko'plab misollari haykaltaroshlik san'atiga asoslanadi. Masalan, arxitekturadagi minoralar, yonboshlar, relieflar va boshqa bezaklar ko'pincha haykaltaroshlik elementlari bilan bezatiladi. Arxitektura va haykaltaroshlikning integratsiyasi, binolarni nafaqat amaliy, balki estetik jihatdan ham o'ziga xos qiladi. Arxitektura va haykaltaroshlik bir-biriga qarama-qarshi bo'lgan, ammo bir-birini to'ldiradigan tuzilmalarga ega. Arxitektura ko'pincha statik, barqaror inshootlarni yaratishga yo'naltirilgan bo'lsa, haykaltaroshlik esa dinamik, harakatli va ifodalovchi shakllar orqali ma'lumotni etkazishga harakat qiladi. Bunday farqlarni o'rgatish orqali talabalar ikkala sohaning yondashuvlarini qanday uyg'unlashtirishni o'rganadilar. Arxitektura va haykaltaroshlikdagi g'oyalar va konseptlar ham bir-biri bilan uzviy bog'langan. Arxitektura binolarini loyihalashda, dizayn jarayonida, ba'zan haykaltaroshlik elementlarini o'z ichiga olgan g'oyalar yaratish kerak bo'ladi. Haykaltaroshlikda, ayniqsa, abstaraktsiya va simmetriya kabi arxitekturaviy tamoyillarni qo'llash, estetik yondashuvni chuqurlashtirishga yordam beradi. Haykaltaroshlik va arxitekturani o'qitishda integratsiya qilish talabalarga faqat badiiy ko'nikmalarni rivojlantirishni emas, balki ular o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tushunishni ham o'rgatadi. Bu jarayon orqali talabalar turli sohaga tegishli bilimlarni birlashtirib, yangi va innovatsion yondashuvlar yaratadilar. Arxitektura va haykaltaroshlikni birlashtirib, talabalar amaliy ishlar orqali badiiy va texnik jihatdan murakkab masalalarni hal qilishadi. Misol uchun, talabalarga ma'lum bir inshoot yoki maydon uchun haykal yoki dekorativ element yaratish vazifasi berilishi mumkin. Bu orqali arxitektura va

haykaltaroshlikni birlashtirishning amaliy jihatlari ko'rsatiladi. Talabalar loyiha asosida ish olib borish orqali qanday qilib badiiy shakllarni arxitekturaviy strukturalarga qo'shish, ularni bir-biriga moslashtirishni o'rganadilar. Haykaltaroshlik va arxitektura tarixan bir-birini to'ldirib kelgan. Antik davrda, Renessansda va boshqa san'at tarixidagi davrlarda arxitektura va haykaltaroshlik o'rtasidagi integratsiya ko'plab monumental asarlarda o'z aksini topgan. Bunday tarixiy va madaniy aloqalarni o'rganish talabalarni o'z ishlarida tarixiy o'rnaklarni inobatga olishga undaydi. Integratsiyalashgan darslar orqali talabalar haykaltaroshlik va arxitekturani birgalikda o'rganadilar. Masalan, biror arxitekturaviy inshootning dizaynini yaratishda yoki uning tashqi ko'rinishini bezashda haykaltaroshlik elementlarini qanday ishlatish mumkinligi haqida tushuncha beriladi. Bu jarayon nafaqat badiiy, balki ilmiy va texnik jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Haykaltaroshlik va arxitektura o'rtasidagi integrativ yondashuv talabalarni badiiy va ilmiy sohalarni birlashtirishga, shakllar, kompozitsiya va makon o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tushunishga o'rgatadi. Bu ikki sohaning uyg'unlashgan ishlatilishi nafaqat talabalarning ijodiy yondashuvlarini rivojlantiradi, balki ularning san'ati va amaliy ishlarida yanada chuqurroq anglashni shakllantiradi.

KO'CHMA MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

9-mavzu: Haykaltaroshlikni o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. Haykallarni tahlil qilish va baholash bo'yicha talabalarni yo'naltirish. (6 soat).

Haykaltaroshlikni o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish talabalarning san'atni nafaqat texnik jihatdan yaratish, balki uni chuqur tahlil qilish va baholash qobiliyatini ham rivojlantiradi. Tanqidiy fikrlash, talabalarga asarlarni va san'at asarining badiiy va estetik jihatlarini tushunish va baholash imkonini beradi. Haykallarni tahlil qilish va baholash bo'yicha talabalarni yo'naltirishning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat: Talabalarga haykallarni tahlil qilishda asosiy tamoyillarga e'tibor qaratish kerak. Bular haykalning kompozitsiyasi, shakllar, tekstura, materiallar va ifoda o'zaro aloqasini o'rganish bilan bog'liq. Kompozitsiya va shakl, haykalning asosiy strukturasi va vizual tashkilotini belgilaydi. Talabalar haykalning shakllari va ularning joylashuvi orqali asarning estetik qiymatini aniqlashni o'rganadilar. Tanqidiy tahlil qilishda shakllarning o'zaro aloqasi, simmetriya yoki asimetriya, hajmning o'rni kabi omillarni tahlil qilish zarur. Haykalda proportsiyalar, ya'ni elementlarning o'zaro nisbati, asar dizaynining asosiy elementlaridan biridir. Talabalar haykalda odam shakllarining yoki boshqa elementlarning o'zaro nisbati va ular qanday ifodali ta'sir qilishini tahlil qilishni o'rganadilar. Materiallar, haykalning yuzasi va strukturasi shakllanishiga ta'sir qiladi. Misol uchun, marmar, bronza yoki yog'ochning qanday ta'sir ko'rsatishini va

ular orqali qanday hissiyotlar va tasvirlar yaratilishini o'rganish muhimdir. Talabalar materiallarning qo'llanilishi va tekstura orqali haykalga qanday ko'rinish, his-tuyg'ular va qiyofalar kiritilishi mumkinligini tushunishga harakat qilishlari kerak. Haykaltaroshlik asarlarini baholashda, talabalar estetik va texnik omillarni hisobga olishlari kerak. Estetik baholash, asarning badiiy ta'sirini aniqlashga yordam beradi, texnik baholash esa ularning qanday qilib amalga oshirilganini tushunishga yo'naltiriladi. **Emotsional ta'sir:** Haykal tomoshabinga qanday emotsional ta'sir ko'rsatadi? U qanday hissiyotlarni uyg'otadi — tinchlik, kuch, jahl, inoyat yoki boshqa? Talabalar asarning o'ziga xos hissiyotlarini qanday etkazganini baholashadi. **Ijtimoiy va madaniy ahamiyat:** Haykalning ijtimoiy yoki madaniy kontekstini tushunish muhimdir. Talabalar asarning tarixiy, madaniy yoki siyosiy ma'nosini tahlil qilib, uning ijtimoiy qiymatini aniqlashadi. **Texnik mahorat:** Haykalning yaratilish jarayoni va texnikasi, materiallarning ishlatilishi va ishlov berish usullari. Talabalar haykalni yaratishda ishlatilgan texnik yondashuvlar, texnika va materiallar o'rtasidagi uyg'unlikni tahlil qilishlari kerak. **Innovatsiya:** Haykalning yangi va o'ziga xos jihatlarini ko'rsatish va taklif qilish. Yangi texnikalar, materiallar yoki shakllarni qo'llash orqali yaratilgan innovatsion yondashuvlarni baholash. Haykalni tahlil qilishda, uni yaratilgan kontekstni tushunish juda muhimdir. Haykalni faqat tashqi ko'rinishi asosida baholash emas, balki uning yaratilib, joylashtirilgan joyi, tarixi, maqsadi va ma'nosi haqida ham o'ylash zarur. Haykalning yaratilgan davri, u yaratilgan madaniy, siyosiy yoki ijtimoiy sharoitlar qanday bo'lganligi haqidagi bilish talabalar uchun juda muhimdir. Talabalar asarning o'z davri bilan bog'liq ahamiyatini va tarixiy kontekstini tahlil qilishni o'rganishadi. Masalan, qadimgi haykallar ko'pincha diniy yoki siyosiy maqsadlar bilan yaratilgan bo'lsa, zamonaviy haykallar ko'proq individualizm yoki ijtimoiy masalalarga e'tibor qaratishi mumkin. Haykalning o'rnatilgan joyi (yakka yoki jamoat joylari, tashqi makon yoki muzeylar) uning vizual va estetik qiymatiga ta'sir ko'rsatadi. Talabalar haykalning makon bilan uyg'unligini, uning makon ichidagi roli va tomoshabinga qanday ta'sir qilishini tahlil qilishni o'rganadilar. Haykaltaroshlik asarlarini taqqoslash orqali talabalarga turli uslublar, periodlar yoki san'at makonlaridagi farqlarni ko'rsatish mumkin. Masalan: **Antik davr va zamonaviy haykaltaroshlik:** Antik haykallar bilan zamonaviy asarlarni taqqoslab, shakl, material va uslublardagi farqlarni tahlil qilish. **Klassik va abstaraktsiya:** Klassik haykallarni abstaraktsion yoki avangard san'ati bilan taqqoslash, ular orasidagi badiiy yondashuv farqlarini o'rganish. Talabalar, haykallarni tahlil qilish va baholash jarayonida o'z fikrlarini erkin ifoda etishlari kerak. Bu jarayon, ularning estetik didi va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Buning uchun talabalarga quyidagi ko'nikmalarni o'rgatish zarur: **Subyektiv va obyektiv yondashuvni uyg'unlashtirish:** Talabalar o'z subyektiv fikrlarini obyektiv yondashuvlar bilan uyg'unlashtirishni o'rganishlari kerak. Masalan, haykalni

emotsional ta'siridan tashqari, uning texnik jihatlari va arxitekturaviy kontekstini ham e'tiborga olish. **Fikrni asoslash:** Talabalar o'z baholarini, tahlil va mulohazalarini aniq va mantiqan asoslashni o'rganishlari kerak. Haykalni baholashda ko'rsatmalar va dalillar keltirish talab qilinadi. Haykaltaroshlikni o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish talabalarga san'at asarlarini chuqur tahlil qilish, ular orasidagi farqlarni tushunish va o'z fikrlarini mustahkamlash imkonini beradi. Haykallarni tahlil qilishda texnik, estetik va kontekstual omillarni hisobga olish orqali talabalar haykaltaroshlik asarlarini baholashda aniq va mantiqan asoslangan fikrlar bildiradilar. Bu jarayon, shuningdek, ularning badiiy va ilmiy jihatdan rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

O'QITISH SHAKLLARI

Quyidagi shakllarda ta'lim berish ko'zda tutilgan:

- binar ma'ruza, bit dars, debatlar, vebinar;
- On-line ma'ruza;
- trening, videotrening;
- kichik ma'ruzalar va suhbatlar (diqqatni jamlash va axborotni qabul qilish qobiliyatini shakllantiradi);
- klaster, sinkveyn (axborot yoki biron-bir tushunchani qisqa bayonini tuzish ko'nikmani shakllantiradi);
- kichik guruhlarda ishlash, bumerang (materialni mantiqan tizimli, muammoli bayon etishni rivojlantiradi);
- blits o'yin, qora quti (aniq muammoli vaziyatni tahlil qilish, kamchiliklar sababini yo'l-yo'lakay aniqlashga yo'naltiriladi).

II. MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA'LIM METODLARI

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI

“Aqliy hujum” metodi - biror muammo bo‘yicha ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to‘plab, ular orqali ma’lum bir yechimga kelinadigan metoddir. “Aqliy hujum” metodining yozma va og‘zaki shakllari mavjud. Og‘zaki shaklida ta’lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta’lim oluvchilarning har biri o‘z fikrini og‘zaki bildiradi. Ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Yozma shaklida esa berilgan savolga ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini qog‘oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko‘rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to‘g‘ri va ijobiy qo‘llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o‘rgatadi.

“Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta’lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo‘ladi, shu jumladan ta’lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta’lim oluvchilar o‘z fikrini faqat og‘zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko‘nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli g‘oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta’lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

“Aqliy hujum” metodi ta’lim beruvchi tomonidan qo‘yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

1. Ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo‘yilganda, bu metod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.

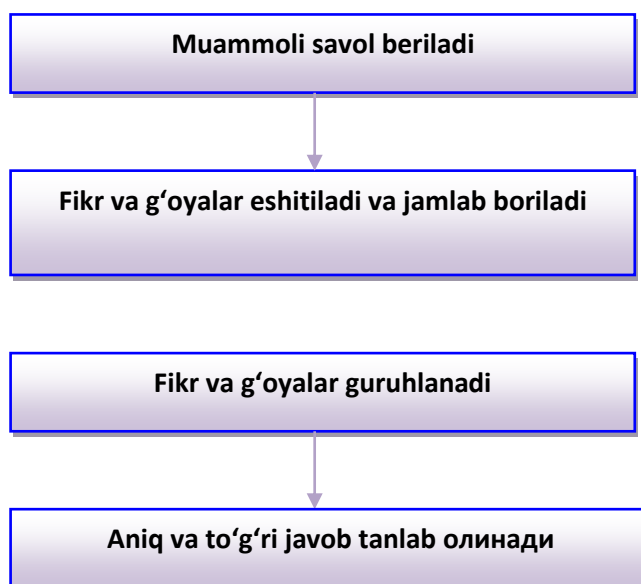
2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog‘lash maqsad qilib qo‘yilganda -yangi mavzuga o‘tish qismida amalga oshiriladi.

3. O‘tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo‘yilganda-mavzudan so‘ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi.

“Aqliy hujum” metodini qo‘llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g‘oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.
2. Bildirilgan har qanday fikr-g‘oyalar, ular hatto to‘g‘ri bo‘lmasa ham inobatga olinadi.
3. Har bir ta’lim oluvchi qatnashishi shart.

Quyida “Aqliy hujum” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Aqliy hujum” metodining tuzilmasi

“Aqliy hujum” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim oluvchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo‘yicha o‘z javoblarini (fikr, g‘oya va mulohaza) bildirishlarini so‘raladi;
2. Ta’lim oluvchilar savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishadi;

3. Ta'lim oluvchilarning fikr-g'oyalari (magnitafonga, videotasmaga, rangli qog'ozlarga yoki doskaga) to'planadi;
4. Fikr-g'oyalar ma'lum belgilar bo'yicha guruhlanadi;
5. Yuqorida qo'yilgan savolga aniq va to'g'ri javob tanlab olinadi.

“Aqliy hujum” metodining afzalliklari:

- natijalar baholanmasligi ta'lim oluvchilarda turli fikr-g'oyalarning shakllanishiga olib keladi;
- ta'lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi;
- fikr-g'oyalar vizuallashtirilib boriladi;
- ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini tekshirib ko'rish imkoniyati mavjud;
- ta'lim oluvchilarda mavzuga qiziqish uyg'otadi.

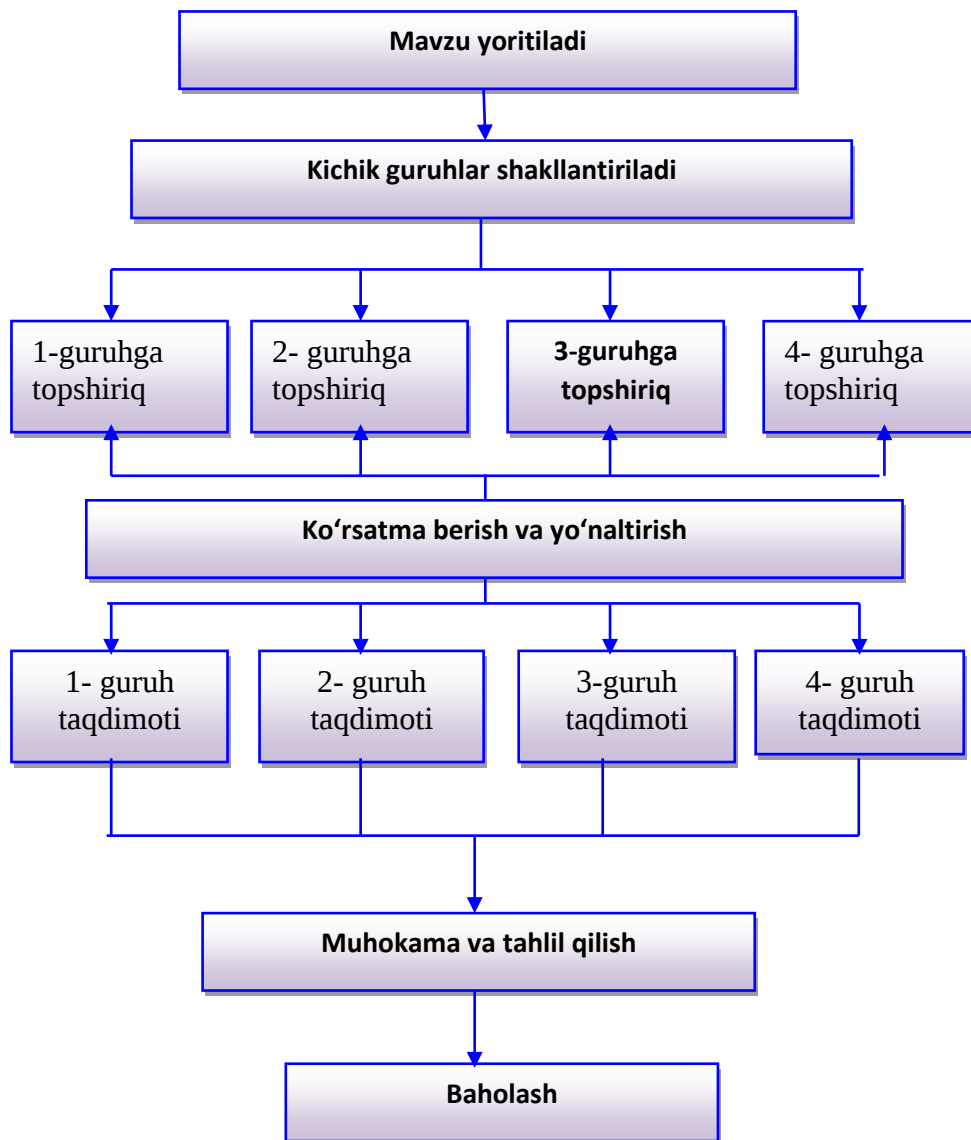
“Aqliy hujum” metodining kamchiliklari:

- ta'lim beruvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'ya olmaslik;
- ta'lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi - ta'lim oluvchilarni faollashtirish maqsadida ularni kichik guruhlariga ajratgan holda o'quv materialini o'rganish yoki berilgan topshiriqni bajarishga qaratilgan darsdagi ijodiy ish.

Ushbu metod qo'llanilganda ta'lim oluvchi kichik guruhlarda ishlab, darsda faol ishtirok etish huquqiga, boshlovchi rolida bo'lishga, bir-biridan o'rganishga va turli nuqtai- nazarlarni qadrlash imkoniga ega bo'ladi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi qo'llanilganda ta'lim beruvchi boshqa interfaol metodlarga qaraganda vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo'ladi. Chunki ta'lim beruvchi bir vaqtning o'zida barcha ta'lim oluvchilarni mavzuga jalb eta oladi va baholay oladi. Quyida “Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Faoliyat yo‘nalishi aniqlanadi. Mavzu bo‘yicha bir-biriga bog‘liq bo‘lgan masalalar belgilanadi.
2. Kichik guruhlar belgilanadi. Ta’lim oluvchilar guruhlariga 3-6 kishidan bo‘linishlari mumkin.
3. Kichik guruhlar topshiriqni bajarishga kirishadilar.
4. Ta’lim beruvchi tomonidan aniq ko‘rsatmalar beriladi va yo‘naltirib turiladi.
5. Kichik guruhlar taqdimot qiladilar.
6. Bajarilgan topshiriqlar muhokama va tahlil qilinadi.
7. Kichik guruhlar baholanadi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining afzalligi:

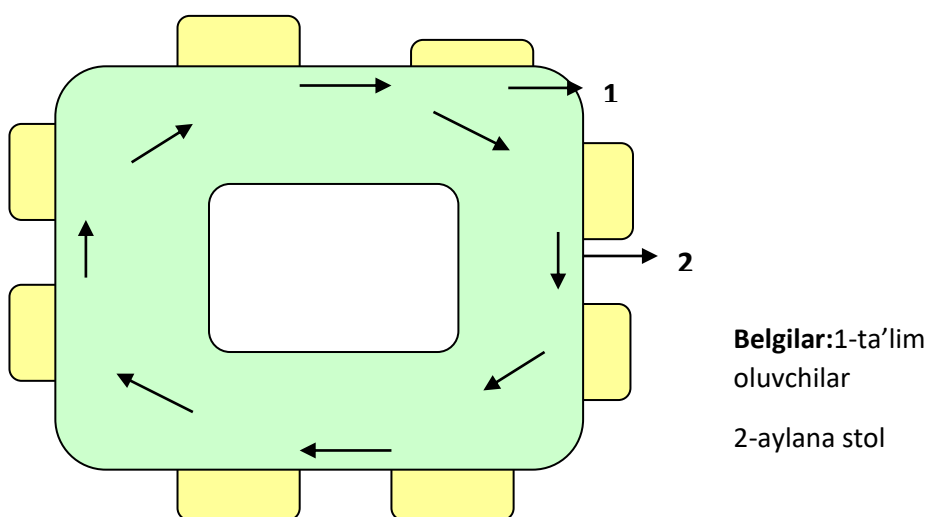
- o‘qitish mazmunini yaxshi o‘zlashtirishga olib keladi;
- muloqotga kirishish ko‘nikmasining takomillashishiga olib keladi;
- vaqtni tejash imkoniyati mavjud;
- barcha ta’lim oluvchilar jalb etiladi;
- o‘z-o‘zini va guruhlararo baholash imkoniyati mavjud bo‘ladi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining kamchiliklari:

- ba’zi kichik guruhlarda kuchsiz ta’lim oluvchilar bo‘lganligi sababli kuchli ta’lim oluvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;
- barcha ta’lim oluvchilarni nazorat qilish imkoniyati past bo‘ladi;
- guruhlararo o‘zaro salbiy raqobatlar paydo bo‘lib qolishi mumkin;
- guruh ichida o‘zaro nizo paydo bo‘lishi mumkin.

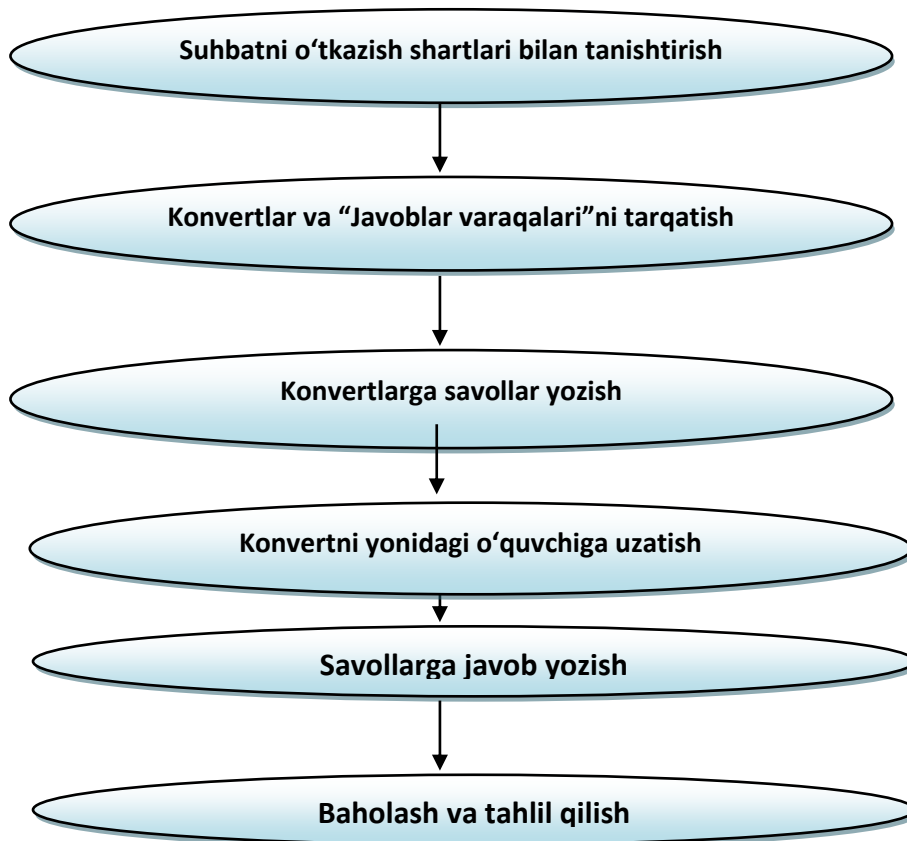
“Davra suhbatı” metodi – aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan ta’lim oluvchilar tomonidan o‘z fikr-mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o‘qitish metodidir.

“Davra suhbat” metodi qo‘llanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir ta’lim oluvchining bir-biri bilan “ko‘z aloqasi”ni o‘rnatib turishiga yordam beradi. Davra suhbatining og‘zaki va yozma shakllari mavjuddir. Og‘zaki davra suhbatida ta’lim beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta’lim oluvchilardan ushbu savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so‘raydi va aylana bo‘ylab har bir ta’lim oluvchi o‘z fikr-mulohazalarini og‘zaki bayon etadilar. So‘zlayotgan ta’lim oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama qilish lozim bo‘lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo‘lingandan so‘ng muhokama qilinadi. Bu esa ta’lim oluvchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

Davra stolining tuzilmasi

Yozma davra suhbatida ham stol-stullar aylana shaklida joylashtirilib, har bir ta’lim oluvchiga konvert qog‘ozi beriladi. Har bir ta’lim oluvchi konvert ustiga ma’lum bir mavzu bo‘yicha o‘z savolini beradi va “Javob varaqasi”ning biriga o‘z javobini yozib, konvert ichiga solib qo‘yadi. Shundan so‘ng konvertni soat yo‘nalishi bo‘yicha yonidagi ta’lim oluvchiga uzatadi. Konvertni olgan ta’lim oluvchi o‘z javobini “Javoblar varaqasi”ning biriga yozib, konvert ichiga solib qo‘yadi va yonidagi ta’lim oluvchiga uzatadi. Barcha konvertlar aylana bo‘ylab harakatlanadi. Yakuniy qismda barcha konvertlar yig‘ib olinib, tahlil qilinadi. Quyida “Davra suhbat” metodining tuzilmasi keltirilgan

“Davra suhbatı” metodining tuzilması

“Davra suhbatı” metodining bosqichlari quyidagılardan iborat:

1. Mashg‘ulot mavzusi e‘lon qilinadi.
2. Ta‘lim beruvchi ta‘lim oluvchılarnı mashg‘ulotni o‘tkazish tartibi bilan tanishtiradi.
3. Har bir ta‘lim oluvchıga bittadan konvert va javoblar yozish uchun guruhda necha ta‘lim oluvchi bo‘lsa, shunchadan “Javoblar varaqalari”ni tarqatilib, har bir javobni yozish uchun ajratilgan vaqt belgilab qo‘yiladi. Ta‘lim oluvchi konvertga va “Javoblar varaqalari”ga o‘z ismi-sharifini yozadi.
4. Ta‘lim oluvchi konvert ustıga mavzu bo‘yicha o‘z savolini yozadi va “Javoblar varaqasi”ga o‘z javobini yozib, konvert ichıga solib qo‘yadi.
5. Konvertga savol yozgan ta‘lim oluvchi konvertni soat yo‘nalishi bo‘yicha yonidagi ta‘lim oluvchıga uzatadi.

6. Konvertni olgan ta'lim oluvchi konvert ustidagi savolga "Javoblar varaqalari"dan biriga javob yozadi va konvert ichiga solib qo'yadi hamda yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi.

7. Konvert davra stoli bo'ylab aylanib, yana savol yozgan ta'lim oluvchining o'ziga qaytib keladi. Savol yozgan ta'lim oluvchi konvertdagi "Javoblar varaqalari"ni baholaydi.

8. Barcha konvertlar yig'ib olinadi va tahlil qilinadi.

Ushbu metod orqali ta'lim oluvchilar berilgan mavzu bo'yicha o'zlarining bilimlarini qisqa va aniq ifoda eta oladilar. Bundan tashqari ushbu metod orqali ta'lim oluvchilarni muayyan mavzu bo'yicha baholash imkoniyati yaratiladi. Bunda ta'lim oluvchilar o'zlari bergan savollariga guruhdagi boshqa ta'lim oluvchilar bergan javoblarini baholashlari va ta'lim beruvchi ham ta'lim oluvchilarni ob'ektiv baholashi mumkin.

"Davra suhbatı" metodining afzalliklari:

- o'tilgan materialining yaxshi esda qolishiga yordam beradi;
- barcha ta'lim oluvchilar ishtirok etadilar;
- har bir ta'lim oluvchi o'zining baholanishi mas'uliyatini his etadi;
- o'z fikrini erkin ifoda etish uchun imkoniyat yaratiladi.

"Davra suhbatı" metodining kamchiliklari:

- ko'p vaqt talab etiladi;
- ta'lim beruvchining o'zi ham rivojlangan fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi talab etiladi;
- ta'lim oluvchilarning bilim darajasiga mos va qiziqarli bo'lgan mavzu tanlash talab etiladi.

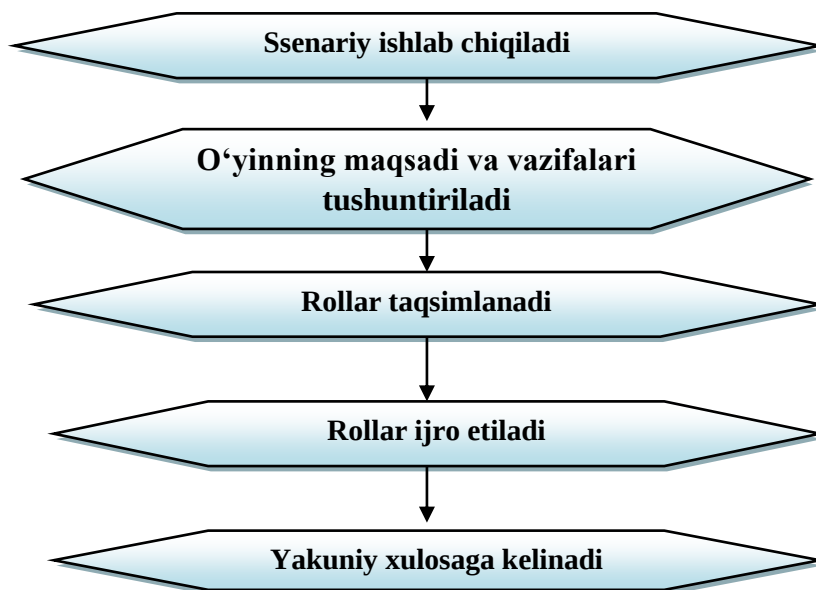
"Rolli o'yin" metodi-ta'lim oluvchilar tomonidan hayotiy vaziyatning har xil shart-sharoitlarini sahnalashtirish orqali ko'rsatib beruvchi metoddir.

Rolli o'yinlarning ishbop o'yinlardan farqli tomoni baholashning olib borilmasligidadir. Shu bilan birga "Rolli o'yin" metodida ta'lim oluvchilar ta'lim beruvchi tomonidan ishlab chiqilgan ssenariydagi rollarni ijro etish bilan

kifoyalanishsa, “Ishbop o‘yin” metodida rol ijro etuvchilar ma’lum vaziyatda qanday vazifalarni bajarish lozimligini mustaqil ravishda o‘zlari hal etadilar.

Rolli o‘yinda ham ishbop o‘yin kabi muammoni yechish bo‘yicha ishtirokchilarning birgalikda faol ish olib borishlari yo‘lga qo‘yilgan. Rolli o‘yinlar ta’lim oluvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi.

“Rolli o‘yin” metodida ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilar haqida oldindan ma’lumotga ega bo‘lishi lozim. Chunki rollarni o‘ynashda har bir ta’lim oluvchining individual xarakteri, xulq-atvori muhim ahamiyat kasb etadi. Tanlangan mavzular ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajasiga mos kelishi kerak. Rolli o‘yinlar o‘quv jarayonida ta’lim oluvchilarda motivatsiyani shakllantirishga yordam beradi. Quyida “Rolli o‘yin” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Rolli o‘yin” metodining tuzilmasi

“Rolli o‘yin” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim beruvchi mavzu bo‘yicha o‘yinning maqsad va natijalarini belgilaydi hamda rolli o‘yin ssenariysini ishlab chiqadi.
2. O‘yinning maqsad va vazifalari tushuntiriladi.
3. O‘yinning maqsadidan kelib chiqib, rollarni taqsimlaydi.

4. Ta'lim oluvchilar o'z rollarini ijro etadilar. Boshqa ta'lim oluvchilar ularni kuzatib turadilar.

5. O'yin yakunida ta'lim oluvchilardan ular ijro etgan rolni yana qanday ijro etish mumkinligini izohlashga imkoniyat beriladi. Kuzatuvchi bo'lgan ta'lim oluvchilar o'z yakuniy mulohazalarini bildiradilar va o'yinga xulosa qilinadi.

Ushbu metodni qo'llash uchun ssenariy t'lim beruvchi tomonidan ishlab chiqiladi. Ba'zi hollarda ta'lim oluvchilarni ham ssenariy ishlab chiqishga jalb etish mumkin. Bu ta'lim oluvchilarning motivatsiyasini va ijodiy izlanuvchanligini oshirishga yordam beradi. Ssenariy maxsus fan bo'yicha o'tilayotgan mavzuga mos ravishda, hayotda yuz beradigan ba'zi bir holatlarni yoritishi kerak. Ta'lim oluvchilar ushbu rolli o'yin ko'rinishidan so'ng o'z fikr-mulohazalarini bildirib, kerakli xulosa chiqarishlari lozim.

“Rolli o'yin” metodining afzallik tomonlari:

- o'quv jarayonida ta'lim oluvchilarda motivatsiya (qiziqish)ni shakllantirishga yordam beradi;
- ta'lim oluvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi;
- nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llay olishni o'rgatadi;
- ta'lim oluvchilarda berilgan vaziyatni tahlil qilish malakasi shakllanadi.

“Rolli o'yin” metodining kamchilik tomonlari:

- ko'p vaqt talab etiladi;
- ta'lim beruvchidan katta tayyorgarlikni talab etadi;
- ta'lim oluvchilarning o'yinga tayyorgarligi turlicha bo'lishi mumkin;
- barcha ta'lim oluvchilarga rollar taqsimlanmay qolishi mumkin.

“Muammoli vaziyat” metodining tuzilmasi

“Muammoli vaziyat” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta'lim beruvchi mavzu bo'yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.

2. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va shartlari bilan tanishtiradi.

3. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni kichik guruhlarga ajratadi.

4. Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o'rganadilar. Muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

5. Bu bosqichda berilgan vaqt mobaynida muammoning oqibatlari to'g'risida fikr-mulohazalarini taqdimot qiladilar. Taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

6. Muammoni yechishning turli imkoniyatlarini muhokama qiladilar, ularni tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni yechish yo'llarini ishlab chiqadilar.

7. Kichik guruhlar muammoli vaziyatning yechimi bo'yicha taqdimot qiladilar va o'z variantlarini taklif etadilar.

8. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil yechimlar jamlanadi. Guruh ta'lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni yechish yo'llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

“Muammoli vaziyat” metodining afzalliklari:

- ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi;
- ta'lim oluvchilar muammoning sabab, oqibat va yechimlarni topishni o'rganadilar;
- ta'lim oluvchilarning bilim va qobiliyatlarini baholash uchun yaxshi imkoniyat yaratiladi;
- ta'lim oluvchilar fikr va natijalarni tahlil qilishni o'rganadilar.

“Muammoli vaziyat” metodining kamchiliklari:

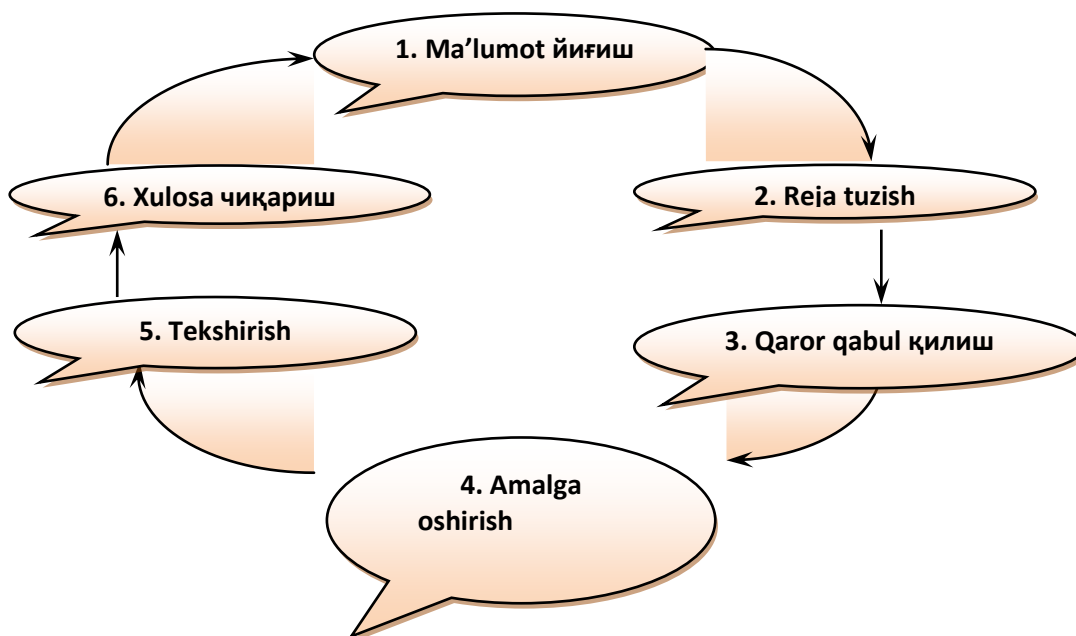
- ta'lim oluvchilarda yuqori motivatsiya talab etiladi;
- qo'yilgan muammo ta'lim oluvchilarning bilim darajasiga mos kelishi kerak;
- ko'p vaqt talab etiladi.

“Loyiha” metodi-bu ta'lim oluvchilarning individual yoki guruhlarda belgilangan vaqt davomida, belgilangan mavzu bo'yicha axborot yig'ish, tadqiqot

o‘tkazish va amalga oshirish ishlarini olib borishidir. Bu metodda ta’lim oluvchilar rejalashtirish, qaror qabul qilish, amalga oshirish, tekshirish va xulosa chiqarish va natijalarni baholash jarayonlarida ishtirok etadilar. Loyiha ishlab chiqish yakka tartibda yoki guruhii bo‘lishi mumkin, lekin har bir loyiha o‘quv guruhining birgalikdagi faoliyatining muvofiqlashtirilgan natijasidir. Bu jarayonda ta’lim oluvchining vazifasi belgilangan vaqt ichida yangi mahsulotni ishlab chiqish yoki boshqa bir topshiriqning yechimini topishdan iborat. Ta’lim oluvchilar nuqtai-nazaridan topshiriq murakkab bo‘lishi va u ta’lim oluvchilardan mavjud bilimlarini boshqa vaziyatlarda qo‘llay olishni talab qiladigan topshiriq bo‘lishi kerak.

Loyiha o‘rganishga xizmat qilishi, nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiiq etishi, ta’lim oluvchilar tomonidan mustaqil rejalashtirish, tashkillashtirish va amalga oshirish imkoniyatini yarata oladigan bo‘lishi kerak.

Quyidagi chizmada “Loyiha” metodining bosqichlari keltirilgan.

“Loyiha” metodining bosqichlari

“Loyiha” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Professor-o‘qituvchi loyiha ishi bo‘yicha topshiriqlarni ishlab chiqadi. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda darslik, sxemalar, tarqatma materiallar asosida topshiriqqa oid ma’lumotlar yig‘adilar.

2. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda ish rejasini ishlab chiqadilar. Ish rejasida ta’lim oluvchilar ish bosqichlarini, ularga ajratilgan vaqt va texnologik ketma-ketligini, material, asbob-uskunalarini rejalashtirishlari lozim.

3. Kichik guruhlar ish rejalarini taqdimot qiladilar. Ta’lim oluvchilar ish rejasiga asosan topshiriqni bajarish bo‘yicha qaror qabul qiladilar. Ta’lim oluvchilar professor-o‘qituvchi bilan birgalikda qabul qilingan qarorlar bo‘yicha erishiladigan natijalarni muhokama qilishadi. Bunda har xil qarorlar taqqoslanib, eng maqbul variant tanlab olinadi. Professor-o‘qituvchi ta’lim oluvchilar bilan birgalikda “Baholash varaqasi”ni ishlab chiqadi.

4. Ta’lim oluvchilar topshiriqni ish rejasi asosida mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ular individual yoki kichik guruhlarda ishlashlari mumkin.

5. Ta’lim oluvchilar ish natijalarini o‘zlarini tekshiradilar. Bundan tashqari kichik guruhlar bir-birlarining ish natijalarini tekshirishga ham jalb etiladilar. Tekshiruv natijalarini “Baholash varaqasi”da qayd etiladi. Ta’lim oluvchi yoki kichik guruhlar hisobot beradilar. Ish yakuni quyidagi shakllarning birida hisobot qilinadi: og‘zaki hisobot; materiallarni namoyish qilish orqali hisobot; loyiha ko‘rinishidagi yozma hisobot.

6. Professor-o‘qituvchi va ta’lim oluvchilar ish jarayonini va natijalarni birgalikda yakuniy suhbat davomida tahlil qilishadi. O‘quv amaliyoti mashg‘ulotlarida erishilgan ko‘rsatkichlarni me‘yoriy ko‘rsatkichlar bilan taqqoslaydi. Agarda me‘yoriy ko‘rsatkichlarga erisha olinmagan bo‘lsa, uning sabablari aniqlanadi.

Professor-o‘qituvchi “Loyiha” metodini qo‘llashi uchun topshiriqlarni ishlab chiqishi, loyiha ishini dars rejasiga kiritishi, topshiriqni ta’lim oluvchilarning imkoniyatlariga moslashtirib, ularni loyiha ishi bilan tanishtirishi, loyihalash jarayonini kuzatib turishi va topshiriqni mustaqil bajara olishlarini ta’minlanishi lozim.

“Loyiha” metodini amalga oshirishning uch xil shakli mavjud:

- yakka tartibdagi ish;
- kichik guruhli ish;
- jamoa ishi.

III. NAZARIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

Zamonaviy ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash, jumladan, haykaltaroshlik darslarida 3D dasturlardan foydalanish ta’limning samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Haykaltaroshlikni o‘qitishda innovatsion yondashuvlar nafaqat amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish, balki O‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ham katta hissa qoshadi. Ushbu ma’ruzada haykaltaroshlik darslarida raqamli vositalardan, xususan, 3D modellashtirish dasturlaridan foydalanish metodikasi, ularning afzalliklari va amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlari yoritiladi. San’at sahnasida texnologiya va innovatsiyalar ko‘pincha an’anaviy amaliyotlarni qayta shakllantiradi, qadimiy hunarmandchilikka yangi hayot bag‘ishlaydi. Raqamli haykaltaroshlik bu evolyutsiyaning dalilidir. Bu rassomlarning haykallarni kontseptsiyalash, yaratish va o‘zaro ta’sir qilish usullarini inqilob qildi. Ushbu maqolada biz haykaltaroshlikning evolyutsiyasini, kompyuter yordamida dizaynning paydo bo‘lishidan tortib, 3D bosib chiqarish texnologiyalarining tarqalishi va haykaltaroshlik san’atini sichqonchani bosish bilan qanday o‘zgartirganini o‘rganamiz.

1. Haykaltaroshlikda innovatsion texnologiyalarning ahamiyati

Haykaltaroshlikni o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- **Vizualizatsiya imkoniyatlari:** 3D dasturlar orqali haykalning shakli, o‘lchami va detallarini aniq va ravshan ko‘rsatish.
- **Amaliy mashg‘ulotlarni virtual muhitda bajarish:** Raqamli modellashtirish o‘quvchilarga xatolarni tezda tuzatish va takroriy mashqlarni amalga oshirish imkonini beradi.
- **Ijodiy yondashuvni rivojlantirish:** 3D texnologiyalar yordamida turli kompozitsiyalar yaratish va ularni real hayotda tatbiq etish imkoniyati kengayadi.

2. 3D modellash dasturlaridan foydalanish metodikasi - Raqamli haykaltaroshlik nima Raqamli haykaltaroshlik, shuningdek, 3D haykaltaroshlik sifatida ham tanilgan, raqamli asboblardan va dasturiy ta'minotdan foydalangan holda uch o'lchovli san'at asarini yaratish usulidir. Loy, tosh yoki metall kabi materiallarni jismoniy manipulyatsiya qilishni o'z ichiga olgan an'anaviy haykaltaroshlik usullaridan farqli o'laroq, raqamli haykaltaroshlik butunlay virtual muhitda sodir bo'ladi. Rassomlar turli xil raqamli chotkalar, asboblardan va texnikalar yordamida virtual shakllarni haykaltaroshlik qilish uchun **ZBrush**, **Blender** yoki **Autodesk Mudbox** kabi maxsus dasturlardan foydalanadilar. Raqamli haykaltaroshlik dasturi rassomlarga o'z ijodlarini haykaltaroshlik, teksturalash, bo'yash va renderlash uchun bir qator xususiyatlarni taqdim etadi. Ushbu vositalar an'anaviy haykaltaroshlikning taktil tajribasini taqlid qilib, rassomlarga virtual loyni aniqlik va moslashuvchanlik bilan manipulyatsiya qilish imkonini beradi. Raqamli haykaltaroshlikning buzilmaydigan tabiati rassomlarga tuzatib bo'lmaydigan xatolardan qo'rqmasdan erkin tajriba o'tkazish, o'z dizaynlarini takrorlash va yangi g'oyalarni o'rganish imkonini beradi. Raqamli haykaltaroshlikning tug'ilishi Raqamli haykaltaroshlikning kelib chiqishi 20-asr o'rtalarida kompyuter grafikasi va CAD (Kompyuter yordamidagi dizayn) dasturiy ta'minotining paydo bo'lishi bilan bog'liq. Dastlab sanoat dizayni va muhandislik maqsadlarida ishlab chiqilgan bo'lsa-da, bu texnologiyalar tez orada o'zlarining ijodiy ifodalash imkoniyatlarini tan olgan kashshof rassomlarning e'tiborini tortdi.

a) 3D dasturlar va ularning haykaltaroshlikdagi qo'llanilishi.

Haykaltaroshlik darslarida quyidagi 3D modellash dasturlaridan foydalanish mumkin:

- **Blender:** Bepul va ochiq kodli dastur bo'lib, 3D modellash, haykal yaratish, animatsiya va vizual effektlar tayyorlash imkoniyatiga ega.
- **ZBrush:** Raqamli haykaltaroshlik uchun maxsus yaratilgan dastur bo'lib, detallashtirilgan haykal va yuzalar ustida ishlash uchun qulay.

- **Tinkercad:** Boshlang'ich bosqichdagi o'quvchilar uchun mos bo'lib, oddiy interfeys va oson 3D modellashtirish imkonini beradi.

Dars jarayonida 3D modellashtirishni joriy etish bosqichlari. Raqamli haykaltaroshlik tarixidagi muhim daqiqalardan biri 1980-yillarning boshida chiqarilgan **Sculpt** kabi dasturiy ta'minotni joriy etish bilan sodir bo'ldi. **Alias Research** tomonidan ishlab chiqilgan **Sculpt** rassomlarga an'anaviy haykaltaroshlikning taktil tajribasini loy bilan taqlid qilish orqali stilus va planshet yordamida virtual shakllarni haykaltaroshlik qilish imkonini berdi. Bugungi standartlarga ko'ra ibtidoiy bo'lsa-da, Sculpt san'atkorlarga haykaltaroshlikning yangi usullarini o'rganish uchun platforma taqdim etish **orqali raqamli haykaltaroshlik sohasida sezilarli muvaffaqiyatga erishdi.**

1. **Teoretik kirish:** 3D texnologiyalarning asoslari va dasturlar imkoniyatlari haqida tushuncha berish.
2. **Amaliy mashg'ulotlar:** O'quvchilarga dasturlarni o'rganish va haykal modellarini yaratish jarayonida bosqichma-bosqich ko'nikmalar berish.
3. **Ijodiy loyihalar:** O'quvchilarga mustaqil ravishda 3D modellar yaratish va ularni tahlil qilish imkonini berish.
4. **Raqamli va an'anaviy haykaltaroshlikni integratsiya qilish:** O'quvchilarga raqamli modelni 3D printerda chop etish yoki an'anaviy usulda haykaltaroshlikka tatbiq etish imkoniyatlarini taqdim etish.

3. Haykaltaroshlik darslarida 3D texnologiyalarning afzalliklari - Raqamli haykaltaroshlikdagi yana bir yutuq 1990-yillarning oxirida ZBrush dasturining chiqarilishi bilan yuz berdi. Pixologik tomonidan ishlab chiqilgan ZBrush raqamli muhitda an'anaviy haykaltaroshlik jarayonini simulyatsiya qilish orqali raqamli haykaltaroshlikda inqilob qildi. Rassomlar endi intuitiv vositalar yordamida virtual loydan haykal yasashlari, murakkab detallarni boshqarishlari va o'z ijodlarini beqiyos osonlik bilan takomillashtirishlari mumkin edi. ZBrush va boshqa raqamli haykaltaroshlik dasturlarini ishlab chiqish haykaltaroshlikka kirishni

demokratlashtirdi, bu esa barcha kelib chiqishi rassomlariga kirish uchun minimal to'loqlar bilan vositani o'rganish imkonini berdi. Onlayn hamjamiyat va forumlar tajriba va hamkorlikning jonli ekotizimini qo'llab-quvvatlab, qimmatli manbalar va yordamni taqdim etdi. Texnologiya taraqqiyotda davom etar ekan, raqamli haykaltaroshlik texnikasi ham rivojlandi. Bosimga sezgir qalamlar, yuqori aniqlikdagi displeylar va ilg'or renderlash algoritmlarining joriy etilishi raqamli haykaltaroshlarning imkoniyatlarini yanada oshirib, ularning yaratilishida aniqlik va realizmni oshirish imkonini berdi. Bugungi kunda raqamli haykaltaroshlik zamonaviy san'at amaliyotining asosiga aylanib, rassomlarga haykaltaroshlik izlanishlari uchun ko'p qirrali va intuitiv platformani taklif qiladi.

a) Vizual yondashuv va ko'rgazmalilik

3D modellar orqali O'quvchilar haykalning tuzilishi, nisbatlari va dinamikasini yaxshiroq tushunishlari mumkin.

b) O'quv jarayonida samaradorlikni oshirish

Virtual muhitda modellashtirish xatolarni tezda tuzatish va yangi texnikalarni tezroq o'zlashtirish imkonini beradi. Chegaralarni buzish va imkoniyatlarni kengaytirish **Raqamli haykaltaroshlikning** san'at sahnasiga ta'siri chuqurdir, u an'anaviy haykaltaroshlik texnikasi cheklovlaridan oshib, rassomlarga kashf qilish uchun juda ko'p vositalar va usullarni taklif qiladi. Rassomlar uch olchovda haykaltaroshlik qobiliyatiga ega bo'lgan holda, an'anaviy haykaltaroshlik tushunchalariga zid bo'lgan asarlar yaratish orqali shakl va tekstura chegaralarini kengaytiradilar.

c) Ijodiy va mustaqil fikrlashni rivojlantirish

3D modellashtirish O'quvchilarga o'z g'oyalarini amalga oshirish va ularni turli formatlarda sinovdan otkazish imkoniyatini beradi. Raqamli haykaltaroshlik vositalari rassomlarga buzilmaydigan ish oqimini taklif qiladi, bu ularga qaytarib bo'lmaydigan xatolardan qorqmasdan tajriba otkazish va takrorlash imkonini beradi. Xatolar doimiy bo'ladigan an'anaviy haykaltaroshlik usullaridan farqli olaroq,

raqamli haykaltaroshlar ijodiy erkinlik va izlanish tuygʻusini kuchaytirib, oddiy bosish orqali harakatlarni bekor qilishi va qayta tiklashi mumkin. Shuningdek, u rassomlarga haykaltaroshlik yaratishda misli koʻrilmagan qulaylik va tezlikni taqdim etdi. Raqamli choʻtkalar, asboblari va texnikalarning keng assortimenti bilan rassomlar organik shakllardan tortib murakkab tafsilotlarga boʻlgan keng kolamli badiiy imkoniyatlarni oʻrganishlari mumkin. Raqamli vosita tez prototiplash va takrorlash imkonini beradi, bu esa rassomlarga oʻz dizaynlarini osonlik va aniqlik bilan takomillashtirish imkonini beradi. Ushbu takrorlanadigan jarayon badiiy oʻsishni va innovatsiyani ragʻbatlantiradi, chunki rassomlar oʻzlarining orzulariga erishgunlaricha oʻz ishlarini doimiy ravishda takomillashtirishlari mumkin.

Bundan tashqari, 3D bosib chiqarish texnologiyasining yuksalishi raqamli haykallarni jismoniy amalga oshirishni demokratlashtirdi, bu rassomlarga oʻzlarining virtual ijodlarini moddiy dunyoga olib kirishga imkon berdi. Kichik oʻlchamli prototiplardan monumental qurilmalarga, 3D bosib chiqarish raqamli dizaynlarni aniqlik va sodiqlik bilan amalga oshirishning koʻp qirrali vositalarini taklif etadi. Raqamli va jismoniy sohalarning bu yaqinlashuvi sanʼatkorlarga virtual va real oʻrtasidagi chegaralarni yoʻqotib, ifodaning yangi larini kashf qilish imkonini beradi. Bundan tashqari, raqamli haykaltaroshlik hamkorlik va fanlararo almashinuvni osonlashtiradi. Rassomlar raqamli haykallarni animatsiyalar, video oʻyinlar, filmlar va virtual haqiqat tajribalariga qoʻshib, anʼanaviy haykaltaroshlik sanʼati va raqamli media oʻrtasidagi chegaralarni xiralashtirishi mumkin. Ushbu integratsiya turli xil badiiy amaliyotlar oʻrtasida oʻzaro changlanishga yordam beradi, ijodiy manzarani boyitadi va haykaltaroshlik ifodasi imkoniyatlarini kengaytiradi. Bundan tashqari, rassomlar, dizaynerlar, muhandislar va olimlar oʻrtasidagi hamkorlik innovatsiyalarni keltirib chiqaradi va sanʼat va texnologiya anʼanaviy tushunchalariga qarshi turadigan fanlararo yutuqlarga olib keladi.

4. Oʻzbekistonda haykaltaroshlikni oʻqitishda 3D texnologiyalarni joriy etish

O‘zbekistonda haykaltaroshlikni o‘qitishda 3D texnologiyalarni qo‘llash bo‘yicha quyidagi istiqbolli yo‘nalishlarni ajratish mumkin:

- **Ta’lim dasturlarini modernizatsiya qilish:** Haykaltaroshlik darslari uchun 3D modellashtirish bo‘yicha maxsus kurslar joriy etish.
- **Material-texnika bazasini mustahkamlash:** Maktab va oliy O‘quv yurtlarini 3D printerlar, grafik planshetlar va zamonaviy dasturlar bilan ta’minlash.
- **Xalqaro tajribani o‘rganish:** Xalqaro haykaltaroshlik maktablari bilan hamkorlikda seminarlar va treninglar tashkil etish.

Haykaltaroshlikni o‘qitishda innovatsion texnologiyalar, xususan, 3D modellashtirish dasturlaridan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yondashuv o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish, ularning ijodiy salohiyatini kengaytirish va zamonaviy san’atga yangicha yondashuvlarni tatbiq etish imkonini beradi. O‘zbekistonda bu texnologiyalarni ta’limga keng joriy etish san’at va haykaltaroshlik sohasida yangi yutuqlarga erishishga zamin yaratadi.

Bundan tashqari, raqamli haykaltaroshlik hamkorlik va fanlararo almashinuvni osonlashtiradi. Rassomlar raqamli haykallarni animatsiyalar, video o‘yinlar, filmlar va virtual haqiqat tajribalariga qo‘shib, an’anaviy haykaltaroshlik san’ati va raqamli media o‘rtasidagi chegaralarni xiralashtirishi mumkin. Ushbu integratsiya turli xil badiiy amaliyotlar o‘rtasida o‘zaro changlanishga yordam beradi, ijodiy manzarani boyitadi va haykaltaroshlik ifodasi imkoniyatlarini kengaytiradi. Bundan tashqari, rassomlar, dizaynerlar, muhandislar va olimlar o‘rtasidagi hamkorlik innovatsiyalarni keltirib chiqaradi va san’at va texnologiyaning an’anaviy tushunchalariga qarshi turadigan fanlararo yutuqlarga olib keladi.

Qiyinchiliklar va imkoniyatlar

Raqamli haykaltaroshlik imkoniyatlar dunyosini ochsa-da, u o‘ziga xos muammolar va mulohazalarni ham taqdim etadi. Texnik malaka va o‘rganish egri

chiziqlari Raqamli haykaltaroshlik ma'lum darajadagi texnik mahorat va maxsus dasturiy ta'minot va vositalar bilan tanishishni talab qiladi. Rassomlar raqamli haykaltaroshlik dasturlarini o'rganish va murakkab interfeyslar va ish oqimlarini o'zlashtirish uchun vaqt va kuch sarflashlari kerak.

O'rganish egri chizig'i yangi boshlanuvchilar uchun keskin bo'lishi mumkin, bu mahoratni rivojlantirish uchun sabr-toqat va qat'iyatni talab qiladi. Biroq, fidoyilik va amaliyot bilan rassomlar raqamli haykaltaroshlik vositalarining to'liq imkoniyatlarini ochib, o'zlarining ijodiy qarashlarini hayotga tatbiq etish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga ega bo'lishlari mumkin.

Mualliflik huquqi va raqamli aktivlarni boshqarish bo'yicha mulohazalar

Raqamli haykallar onlayn platformalar va bozorlarda ko'payar ekan, rassomlar mualliflik huquqi, haqiqiylik va raqamli aktivlarni boshqarish masalalarini hal qilishlari kerak. Intellektual mulk huquqlarini himoya qilish juda muhim, chunki raqamli haykallar ruxsatsiz ko'paytirish va tarqatish uchun zaifdir.

Rassomlar o'z asarlarini himoya qilishda ham hushyor bo'lishlari kerak. Ruxsatsiz foydalanishning oldini olish uchun suv belgilari, shifrlash va raqamli huquqlarni boshqarish (DRM) kabi chora-tadbirlarni amalga oshirish. Bundan tashqari, san'atkorlar o'zlarining raqamli aktivlarini sotish, litsenziyalash va tarqatish bo'yicha aniq siyosatlarni o'rnatishlari kerak, bu ularning ishlari uchun tog'ri atribut va kompensatsiyani ta'minlaydi.

Innovatsiyalar va tajribalar uchun imkoniyatlar

Qiyinchiliklarga qaramay, raqamli haykaltaroshlik innovatsiyalar va tajribalar uchun mislsiz imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu vosita rassomlarga haykaltaroshlik ifodasining chegaralarini oshirib, yangi texnikalar, materiallar va ish oqimlarini o'rganishga imkon beradi. Rassomlar an'anaviy haykaltaroshlik qoidalariga zid asarlar yaratib, organik shakllar va dinamik kompozitsiyalarni yaratish uchun algoritmlar va simulyatsiyalar kuchidan foydalanishlari mumkin.

Bundan tashqari, sunʼiy intellekt va mashinani oʻrganishning integratsiyasi generativ sanʼatda yangi chegaralarni ochadi, bu erda algoritmlar haykaltaroshlik durdonalarini birgalikda yaratish uchun rassomlar bilan hamkorlik qiladi. Raqamli haykaltaroshlik, shuningdek, fanlararo hamkorlikni osonlashtiradi, bu esa rassomlarga muhandislar, olimlar va texnologlar bilan ijodkorlik va innovatsiyalarning yangi yoʻllarini oʻrganish uchun hamkorlik qilish imkonini beradi.

Haykaltaroshlikning kelajagi

Texnologiya rivojlanishda davom etar ekan, haykaltaroshlikning kelajagi ham hayajonli, ham oldindan aytib boʻlmaydigan boʻlishini vaʼda qilmoqda. Raqamli haykaltaroshlik yanada keng miqyosda boʻlishi kutilmoqda, ayniqsa virtual haqiqat va toʻldirilgan reallik ilgʻor haykaltaroshlik tajribasini taʼminlaydi. Rassomlar yangi vositalar va materiallarni oʻrganishlari mumkin, raqamli ishlab chiqarish usullarini anʼanaviy hunarmandchilik bilan birlashtirib, turkumlashtirishga qarshi gibrid asarlar yaratishlari mumkin.

Bundan tashqari, raqamli vositalar va platformalarni demokratlashtirish turli xil ovozlar va istiqbollarni kuchaytiradi, badiiy landshaftni yangi gʻoyalar va yondashuvlar bilan boyitadi. Rassomlar, muhandislar va olimlar oʻrtasidagi hamkorlik haykaltaroshlik nima boʻlishi mumkinligi haqidagi tasavvurlarimizni shubha ostiga qoʻyadigan fanlararo yutuqlarga olib keladigan innovatsiyalarga yordam beradi.

Nazorat savollari

1. Haykaltaroshlikni oʻqitishda 3D dasturlarining ahamiyati qanday?
2. Quydagi 3D dasturlardan qaysi biri haykaltaroshlikda keng qoʻllaniladi?
3. Haykaltaroshlikda 3D modellashtirishni oʻrganishning asosiy afzalliklari nimalardan iborat?
4. Haykaltaroshlik darslarida 3D modellashtirish vositalaridan foydalanishning eng katta afzalligi nima?

5. 3D dasturlar yordamida haykaltaroshning skulpturalari qanday afzalliklarga ega bo'ladi?
6. 3D dasturlar yordamida haykaltaroshning ishlari qanday jarayonlardan o'tadi?
7. Haykaltaroshlikda 3D texnologiyalarni qo'llash qanday innovatsiyalarni yaratadi?
8. Haykaltaroshlikda 3D skanerlar yordamida nima amalga oshiriladi?
9. Haykaltaroshlik darslarida 3D printerni qo'llashning eng muhim foydasi nima?
10. 3D dasturlarni haykaltaroshlikda ishlatish o'quvchilarga qanday imkoniyatlar yaratadi?

2-Mavzu: Virtual va kengaytirilgan haqiqat (vr/ar) yordamida haykaltaroshlikni o'rgatish: haykal yaratish jarayonida interaktiv usullardan foydalanish. (2 soat)

Zamonaviy texnologiyalar ta'lim jarayoniga yangi imkoniyatlar olib kirib, o'quvchilarning o'quv faoliyatini interaktiv va qiziqarli tarzda tashkil etishga yordam bermoqda. Haykaltaroshlik – bu san'at va texnikaning noyob bir yo'nalishi bo'lib, uning asosiy maqsadi uch o'lchovli shakllarni yaratishdir. Bu sohada yangiliklar va texnologik yutuqlar, ayniqsa, Virtual Haqiqat (VR) va Kengaytirilgan Haqiqat (AR) kabi texnologiyalar, o'quv jarayonini yanada samarali va interaktiv qilish imkonini yaratadi. Yangi avlod o'quvchilari va san'atkorlari uchun VR/AR texnologiyalari yordamida haykaltaroshlikni o'rgatish, sohaning rivojiga yangi qadamlar qo'yishga yordam berishi mumkin. Virtual haqiqat (VR) va kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyalari haykaltaroshlikni o'rgatishda innovatsion yondashuvlarni qo'llashga imkon beradi. Ushbu texnologiyalar yordamida haykal yaratish jarayonini vizual, amaliy va interaktiv tarzda o'rgatish mumkin. Mazkur ma'ruzada VR/AR texnologiyalarining haykaltaroshlik darslaridagi o'rni, afzalliklari va ularni amaliyotda qo'llash usullari ko'rib chiqiladi.

1. VR va AR texnologiyalarining mohiyati va farqlari

- **Virtual haqiqat (VR):** VR texnologiyalari virtual muhitda to'liq immersion, ya'ni haykal yaratish jarayonini uch o'lchamli muhitda his qilish imkonini beradi. Maxsus VR ko'zoynaklari va kontrollerlar yordamida o'quvchilar

virtual haykal shakllantirish jarayonini o'z qo'llari bilan boshqarishlari mumkin. VR orqali foydalanuvchi butunlay virtual dunyoda bo'lishi va bu dunyo bilan to'liq o'zaro aloqada bo'lishi mumkin.

- **Kengaytirilgan haqiqat (AR):** esa real dunyoni virtual elementlar bilan birlashtiradi. Bu texnologiya foydalanuvchiga haqiqiy atrof-muhitga virtual obyektlar yoki ma'lumotlarni qo'shish imkonini beradi.

2. VR/AR Texnologiyalarining Haykaltaroshlikdagi Ahmiyati

Haykaltaroshlik jarayoni o'zining murakkabligi va nozikligi bilan ajralib turadi. Foydalanuvchining qo'llari bilan ishlash, materiallar bilan tanishish va shakllar yaratish jarayoni ko'plab amaliy ko'nikmalarni talab qiladi. VR/AR texnologiyalari ushbu jarayonlarni interaktiv va samarali qilishda quyidagi afzalliklarga ega: a) Virtual haykal yaratish

VR muhitida o'quvchilar maxsus dasturlar orqali virtual haykallar yaratadilar. Bunda ular turli shakllar, teksturalar va detallar ustida ishlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Masalan, **Tilt Brush**, **Oculus Medium**, va **Masterpiece VR** kabi VR dasturlar haykaltaroshlik jarayonini uch o'lchamli muhitda interaktiv tarzda amalga oshirish imkonini beradi.

Visualizatsiya: Haykal yaratish jarayonining har bir bosqichini uch o'lchovli ko'rinishda ko'rish imkonini beradi. Bu o'quvchilarga shakllar va strukturalarni aniq tushunishga yordam beradi.

Eksperiment qilish imkoniyati: VR/AR yordamida o'quvchilar turli materiallar va texnikalar bilan eksperiment qilib, xatoliklardan qo'rqmasdan o'rganishlari mumkin.

Interaktivlik: O'quvchilarni faqat kuzatuvchi emas, balki faol ishtirokchilarga aylantirish. Masalan, 3D modellar yaratish va ularga turli o'zgartirishlar kiritish imkoniyatlari mavjud.

Tajriba almashish: Ustozlar va talabalarning birgalikda ishlash imkoniyati yaratiladi, bu esa o'rganish jarayonini yanada boyitadi.

b) AR yordamida real muhitda modellarni kuzatish

AR texnologiyalari orqali haykalning virtual modellarini real muhitda ko'rib, ularning o'lchamlari, shakli va detallarini baholash mumkin. Bu haykaltaroshlik darslarida o'quvchilarga o'z ishlari ustida tahlil va qayta ishlash imkonini beradi.

c) Tarixiy va madaniy haykallarni virtual tahlil qilish

VR texnologiyalari orqali o'quvchilar tarixiy va madaniy ahamiyatga ega haykallarni virtual muhitda tahlil qilishlari mumkin. Bu esa madaniy merosni o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va interaktiv qiladi.

d) Virtual ekskursiyalar va haykaltaroshlik ko'rgazmalari

VR yordamida o'quvchilar dunyodagi mashhur haykaltaroshlik ko'rgazmalariga virtual ekskursiya qilishlari, san'at asarlarini yaqin masofadan kuzatishlari va ularning yaratilish jarayonini o'rganishlari mumkin.

3. Haykaltaroshlik jarayonida VR/AR texnologiyalaridan foydalanish

Bosqichma-bosqich o'rganish: O'quvchilar haykal yaratish jarayonini VR/AR yordamida bosqichma-bosqich o'rganadilar. Masalan, avvalgi bosqichda shakllar va proporsiyalarni ko'rish, keyinchalik esa ularni yaratish va o'zgartirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Simulyatsiya va maketlar: O'quvchilar virtual maketlarda turli xil texnikalar yordamida haykallarni yaratish, shakllarni manipulyatsiya qilish va yangi dizaynlar imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Maketlarni interaktiv ko'rish: Talabalar yaratilgan haykallarni virtual muhitda ko'rib chiqishlari, ularni turli burchaklardan tahlil qilishlari va kerakli o'zgartirishlarni kiritishlari mumkin.

Virtual ustozlik: Haykaltaroshlar VR/AR orqali o'quvchilarga real vaqtda ko'rsatmalar berishlari mumkin, bu esa o'quvchilarga o'z xatolarini tezda aniqlash va tuzatish imkoniyatini yaratadi.

a) o'quvchilarning o'quv jarayoniga qiziqishini oshirish

VR/AR texnologiyalari ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qiladi, bu esa o'quvchilarning faolligi va o'quv materiallarini tezroq o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

b) Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish

VR muhitida haykal yaratish jarayoni o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni rivojlantiradi, bu esa kelajakda ularning professional faoliyatida qo'l keladi.

c) Xatolardan o'rganish imkoniyati

Virtual muhitda haykal yaratishda yuzaga kelgan xatolarni tezda tuzatish va jarayonni qayta boshlash imkoniyati mavjud.

d) Resurslarni tejash

VR muhitida ishlash real hayotdagi materiallar (gil, marmar, yog'och) sarfini kamaytirishga yordam beradi, bu esa iqtisodiy jihatdan ham foydali.

4. VR/AR texnologiyalarini ta'lim jarayoniga tatbiq etish

VR/AR texnologiyalarini haykaltaroshlik darslariga tatbiq etishda quyidagi qadamlar muhim ahamiyatga ega:

- **Material-texnika bazasini yaratish:** Ta'lim muassasalarini VR ko'zoynaklari, AR qurilmalari va maxsus dasturlar bilan ta'minlash.
- **O'qituvchilarni tayyorlash:** VR/AR texnologiyalarini o'qitish uchun o'qituvchilarga maxsus treninglar va kurslar tashkil etish.
- **Dars dasturlarini modernizatsiya qilish:** VR/AR texnologiyalarini qo'llashga mo'ljallangan maxsus dars rejalarini ishlab chiqish.

5. VR/AR Yordamida Haykaltaroshlikni O'rganishning Afzalliklari

- **Tezroq o'rganish:** O'quvchilar uchun ko'rinish va sezgilarni kuchaytirish orqali materiallarni tezroq o'zlashtirish imkoniyati yaratadi.
- **Xatolarni kamaytirish:** VR yordamida xatoliklar va muvaffaqiyatsizliklar sezilarli darajada kamayadi, chunki talaba har bir harakatini virtual maketda amalga oshirishi mumkin.
- **Motivatsiya va qiziqish:** Interaktiv elementlar va immersiv tajriba o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi va ularni o'rganish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi.

6. Interaktiv Usullarni Haykaltaroshlikda Amaliyotda Qo'llash

Haykaltaroshlikni o'rgatishda interaktiv usullarni joriy etish uchun bir nechta yondashuvlar mavjud:

- **Simulyatsiyalar:** VR/AR orqali turli materiallar va shakllar ustida ishlashni o'rgatadigan interaktiv simulyatsiyalar yaratish.
- **Qadam-baqadam yo'riqnomalar:** Virtual ustozlik orqali, o'quvchilarga haykal yaratish jarayonining har bir bosqichini batafsil tushuntirish.
- **Sahna yaratish:** Haykalni yaratish va uni ko'rish uchun virtual studiyalar tashkil qilish.
- **Feedback va tahlil:** O'quvchilarning yaratilgan ishlarini tahlil qilish va ularni real vaqtda o'zgartirish, to'g'rilash.

Haykaltaroshlikni o'rgatishda VR va AR texnologiyalaridan foydalanish nafaqat talabalarning bilimlarini kengaytiradi, balki o'rganish jarayonini yanada samarali, interaktiv va qiziqarli qiladi. Bu texnologiyalar yordamida san'atchilar va o'quvchilar o'z ishlarini yaratishda yangi imkoniyatlarga ega bo'ladilar va o'rganish jarayoni yangicha, zamonaviy ko'rinishga ega bo'ladi. Bu esa haykaltaroshlik san'ati va texnikasining yangi imkoniyatlarini ochib beradi.

Nazorat savollari

1. Virtual haqiqat (VR) texnologiyasi haykaltaroshlikni o'rgatishda qanday afzalliklarga ega?
2. Kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyasidan haykaltaroshlik darslarida qanday foydalanish mumkin?
3. VR texnologiyasida haykaltaroshlik yaratish jarayonida interaktiv elementlardan qanday foydalanish mumkin?
4. VR va AR texnologiyalarining haykaltaroshlik darslaridagi asosiy vazifasi nima?
5. AR texnologiyasini haykaltaroshlik darsida qanday ishlatish mumkin?
6. Virtual haqiqat texnologiyasi yordamida haykaltaroshlikni o'rgatishning eng katta afzalligi nima?
7. Haykaltaroshlik darslarida AR texnologiyalarini qanday qo'llash mumkin?
8. VR/AR texnologiyalarining haykaltaroshlik yaratish jarayonidagi eng katta afzalligi nima?
9. Haykaltaroshlikni o'rgatishda AR yordamida qanday interaktiv mashqlarni bajarish mumkin?
10. VR/AR texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarga qanday imkoniyatlar yaratadi?

3-mavzu. Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitish: loyihaviy yondashuv orqali ijodiy jarayonni rivojlantirish.

Zamonaviy ta'limda loyiha asosida o'qitish (project-based learning) usuli tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu yondashuv o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish, mustaqil izlanish olib borish va ijodiy yondashuvni rivojlantirish imkonini beradi. Haykaltaroshlik darslarida loyihaviy yondashuvni qo'llash orqali o'quvchilar o'z tasavvurlarini haykaltaroshlik asarlarida aks ettirishga o'rganadilar. Ushbu ma'ruzada loyiha asosida o'qitish metodikasining mohiyati, uning haykaltaroshlik darslaridagi afzalliklari va amaliyotga tatbiq etish yo'llari tahlil qilinadi.

Loyiha asosida o'qitishning mohiyati

- Loyiha asosida o‘qitish (LO) – bu o‘quvchilarga aniq bir loyiha orqali o‘rganish va amaliyotlarni bajarish imkonini beruvchi pedagogik yondashuvdir. Bunday yondashuvda o‘quvchilar nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llash, o‘zlarini mustaqil ravishda rivojlantirish va o‘z ishlarini tashkil etishda ijodiy yondashuvni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Loyiha yondashuvi orqali, o‘quvchilarga murakkab masalalarni yechishda yordam berish va ularning ijodiy jarayonini rivojlantirishga erishiladi. Muayyan loyiha ustida mustaqil yoki guruh bo‘lib ishlaydilar.

- Amaliy topshiriqlar orqali nazariy bilimlarini chuqurlashtiradilar.
- O‘z ishlarini tahlil qilish, natijalarni baholash va taqdim etish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Haykaltaroshlik darslarida loyihaviy yondashuvning ahamiyati

Haykaltaroshlikda loyihaviy yondashuvning bir qancha afzalliklari mavjud:

a) Loyiha asosidagi darslarning mazmuni

Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o‘qitish jarayonida quyidagi bosqichlar amalga oshiriladi:

Ijodiy jarayonni rivojlantirish: Loyiha yondashuvi o‘quvchilarga o‘zlarining ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishga yordam beradi. Ular o‘z loyihalarini yaratishda yangi g‘oyalarni amalga oshirishga, shakllar va kompozitsiyalarni o‘zgartirishga intilishadi.

Amaliy tajriba orttirish: Nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish imkoniyati yaratiladi. O‘quvchilar o‘zlarining dastlabki fikrlarini vizual shakllarda yaratish orqali tajriba orttiradilar.

Mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish: O‘quvchilar o‘z ishlarini rejalashtirish, tashkil etish, va natijalarni baholashni o‘rganadilar. Bu esa ularning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Jamoaviy ishni rivojlantirish: Ko'p hollarda loyihalar guruh bo'lib bajariladi, bu esa o'quvchilarga jamoaviy ish ko'nikmalarini o'rgatadi va birgalikda ishlash, fikrlarni almashish imkonini beradi.

Loyihani tanlash: O'quvchilar loyihaning mavzusini tanlash jarayonida o'z qiziqishlari va san'at bilan bog'liq bilimlari asosida qaror qabul qiladilar. Masalan, haykal yaratish uchun tarixiy yoki zamonaviy mavzularni tanlash mumkin.

Rejalashtirish va konsepsiya yaratish: O'quvchilar o'z loyihalarini rejalashtiradilar, bu bosqichda ular haykal yaratishning umumiy konsepsiyasini ishlab chiqadilar. Bu esa ularni ijodiy va tizimli fikrlashga o'rgatadi.

Tadqiqot va tahlil: O'quvchilar loyihani boshlashdan oldin kerakli tadqiqotlar olib boradilar, ya'ni materiallar, shakllar, tarixiy namunalar va boshqa ilhom manbalarini o'rganadilar. Bu bosqichda o'quvchilar o'z bilimlarini kengaytiradilar.

Modellashtirish va yaratuvchilik: O'quvchilar tanlangan loyihani haykal yaratish jarayonida amalga oshiradilar. Bu bosqichda ular turli materiallar, texnikalar va usullarni qo'llab, o'z ijodiy g'oyalarini hayotga tatbiq etadilar.

b) Loyihaviy yondashuvning ijodiy jarayonni rivojlantirishdagi o'rni

Loyihaviy yondashuv ijodiy jarayonni rivojlantirishga quyidagi yo'llar bilan yordam beradi:

- **Muammoni mustaqil hal qilish:** O'quvchilar o'z fikrlarini mustaqil ifodalash va loyiha doirasida o'z ijodiy g'oyalarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'ladilar.
- **Ijodiy izlanish:** Haykaltaroshlik loyihalari davomida o'quvchilar turli materiallar va texnikalarni sinab ko'radilar.
- **Jamoaviy ijod:** Guruh bo'lib ishlash jarayonida o'quvchilar o'zaro hamkorlikda yangi g'oyalarni ishlab chiqadilar.

Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitishning afzalliklari

a) Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish

Loyihalar ustida ishlash jarayonida o'quvchilar real hayotda qo'llash mumkin bo'lgan amaliy ko'nikmalarni egallaydilar.

b) Mustaqil va tanqidiy fikrlash

O'quvchilar loyihani amalga oshirish jarayonida muammolarni tahlil qilish, yechim topish va o'z qarorlarini asoslash ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

c) Ta'lim jarayonini qiziqarli va interaktiv qilish

Loyiha asosida o'qitish darslarni qiziqarli va mazmunli qiladi, bu esa o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

d) Natijalarning ko'rgazmaliligi

Loyihaviy yondashuv orqali olingan natijalar (masalan, tayyorlangan haykallar) ko'rgazmalarda namoyish etilishi va baholanishi mumkin.

Loyiha asosida o'qitishni amaliyotga joriy etish

Loyiha asosida o'qitish metodikasini haykaltaroshlik darslariga tatbiq etishda quyidagi qadamlar muhim ahamiyatga ega:

- **Dars dasturlarini ishlab chiqish:** Loyihaviy yondashuvni o'z ichiga olgan dars rejalari va topshiriqlarni ishlab chiqish.
- **O'quvchilarni loyihalarga jalb qilish:** O'quvchilarning qiziqishlariga mos loyihalar taklif qilish va ularni ijodiy izlanishga rag'batlantirish.
- **Jamoaviy va individual loyihalarni uyg'unlashtirish:** Guruh bo'lib va mustaqil ishlash imkoniyatlarini yaratish.
- **Baholash tizimini modernizatsiya qilish:** Loyiha natijalarini baholashda o'quvchilarning ijodiy yondashuvi, mustaqilligi va innovatsion fikrlashi inobatga olinadigan mezonlarni ishlab chiqish.

Loyiha asosida o'qitishning ijodiy jarayonga ta'siri

Loyiha asosida o'qitish, o'quvchilarning ijodiy jarayonini rivojlantirishda juda muhim o'rin tutadi. Bu yondashuvning ba'zi asosiy afzalliklari quyidagilardir:

- **Ijodiy erkinlik:** O'quvchilar o'z g'oyalarini erkin tarzda ifodalash va yaratish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bunday erkinlik ularning san'atga bo'lgan munosabatini va tasavvurlarini kengaytiradi.
- **Muammoni hal qilish qobiliyati:** Loyihani bajarish jarayonida o'quvchilar turli muammolarni hal qilishga o'rganadilar. Ular shakllarni qanday yaratishni, qanday materiallardan foydalanishni, va qanday texnikalarni qo'llashni o'rganadilar.
- **Yangi yondashuvlar va g'oyalar:** Loyiha asosida o'qitish o'quvchilarda yangi yondashuvlar va g'oyalar yaratishga yordam beradi. Ular an'anaviy usullardan tashqari, yangi texnikalar va innovatsion yondashuvlarni sinab ko'rishadi.
- **O'z-o'zini baholash va rivojlantirish:** O'quvchilar o'z ishlarini baholash va tahlil qilish jarayonida o'zlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydilar, bu esa ularning kelajakdagi rivojlanishiga yordam beradi.

Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitish nafaqat texnik ko'nikmalarni rivojlantirish, balki ijodiy fikrlashni shakllantirishga ham katta yordam beradi. Loyiha yondashuvi orqali o'quvchilar o'z ijodiy jarayonlarini samarali ravishda boshqarish, yangi g'oyalar yaratish va mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu usul, haykaltaroshlik sohasining rivojlanishi va san'atkorlarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga katta hissa qo'shadi.

Nazorat savollari

1. Loyiha asosida o'qitishning haykaltaroshlik darslaridagi asosiy maqsadi nima?
2. Loyiha asosidagi yondashuvning asosiy afzalligi qanday?

3. Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitish qanday jarayonlarni o'z ichiga oladi?
4. Loyiha asosidagi yondashuvda o'quvchilarga qanday ko'nikmalar o'rgatiladi?
5. Haykaltaroshlik darslarida loyiha asosida o'qitish jarayonida qanday yondashuvlar qo'llaniladi?
6. Loyiha asosida o'qitish jarayonida o'quvchilar qanday vazifalarni bajarishadi?
7. Loyiha asosida o'qitishning haykaltaroshlikda qanday ijobiy ta'siri bor?
8. Loyiha asosida haykaltaroshlik darslarida o'quvchilar qanday faoliyatlar bilan shug'ullanishadi?
9. Haykaltaroshlikda loyiha asosidagi yondashuvni qo'llash orqali o'quvchilar qanday natijalarga erishadi?
10. Loyiha asosida o'qitishda o'quvchilarning ijodiy jarayonini qanday tahlil qilish mumkin?

1-AMALIY MASHG'ULOT

4-mavzu. Talabalar bilan jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish: amaliy ishlarni real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish.

Zamonaviy ta'limda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati ortib bormoqda, chunki ular o'quvchilarning nazariy bilimlarini real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish va amaliy ko'nikmalarni mustahkamlashga yordam beradi. Haykaltaroshlik darslarida talabalar bilan jamoaviy loyihalarni ishlab chiqish orqali nafaqat ijodiy jarayonni rivojlantirish, balki ijtimoiy va funksional ahamiyatga ega bo'lgan haykal loyihalarini yaratish ham mumkin. Ushbu ma'ruzada talabalar bilan jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqishning bosqichlari, amaliy ishlarni real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish usullari va ushbu yondashuvning afzalliklari yoritiladi.

1. Jamoaviy haykal loyihalari: mohiyati va ahamiyati

Jamoaviy loyiha — bu bir necha talabalar guruhi tomonidan muayyan maqsadga erishish uchun ishlab chiqiladigan ijodiy va amaliy ishdir. Bunday loyihalar haykaltaroshlik sohasida quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- **Ijodiy hamkorlik:** O'quvchilar birgalikda ishlash orqali turli fikrlarni uyg'unlashtiradilar va yangi g'oyalar yaratadilar.
- **Real ehtiyojlarga moslashish:** Loyihalar mahalliy jamoalar, shahar infratuzilmasi yoki madaniy meros ob'ektlariga mos ravishda ishlab chiqilishi mumkin.
- **Amaliy tajriba:** Talabalar loyihalar orqali haykaltaroshlik jarayonining barcha bosqichlarini (dizayn, modellashtirish, material tanlash, ishlab chiqarish) o'zlashtiradilar.

2. Jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish bosqichlari

a) Loyiha tanlash va maqsadni aniqlash

Talabalar haykal loyihasi uchun mavzuni va asosiy maqsadni tanlaydilar. Bu mavzu jamoat joylarida o'rnatiladigan haykal, tarixiy shaxsga bag'ishlangan badiiy kompozitsiya yoki madaniy qadriyatlarni aks ettiruvchi asar bo'lishi mumkin.

b) G'oyalarni ishlab chiqish

Talabalar o'z guruhlarini bilan birgalikda haykalning dizayni, shakli, materiallari va maqsadi bo'yicha g'oyalarni ishlab chiqadilar. Ushbu bosqichda quyidagi faoliyatlar amalga oshiriladi:

- **Eskizlar yaratish:** Haykalning dastlabki chizmalarini ishlab chiqish.
- **3D modellashtirish:** Kompyuter dasturlari yordamida haykalning raqamli modelini yaratish.
- **Material tanlash:** Haykal yaratish uchun zarur bo'lgan materiallarni aniqlash.

c) Loyiha rejasini tuzish

Haykal loyihasining bosqichma-bosqich amalga oshirilishi uchun loyiha rejasini tuziladi. Bu rejaga quyidagilar kiradi:

- Ish jadvali

- Talabalar o'rtasida vazifalarni taqsimlash
- Moliyaviy xarajatlar smetasi

d) Haykal yaratish jarayoni

Haykal yaratish jarayonida talabalar turli texnikalar va texnologiyalardan foydalanadilar, masalan:

- **Gil yoki yog'och bilan ishlash:** Haykalning boshlang'ich shaklini yaratish.
- **Metall yoki tosh o'ymakorligi:** Yakuniy materiallardan foydalanib haykalni shakllantirish.
- **3D bosib chiqarish:** Zamonaviy texnologiyalar yordamida haykalning kichik prototiplarini tayyorlash.

e) Tahlil va taqdimot

Haykal loyihasi yakunlangach, talabalar o'z ishlarini taqdim etadilar va loyiha natijalarini tahlil qiladilar. Ushbu bosqichda:

- Haykal ko'rgazmaga qo'yiladi yoki jamoat joyiga o'rnatiladi.
- Loyihaning ijodiy va texnik jihatlari muhokama qilinadi.

3. Amaliy ishlarni real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish

Haykaltaroshlik darslarida loyihalarni real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

- **Mahalliy muammolarni hal qilish:** Talabalar jamoa ehtiyojlariga mos haykal loyihalarini ishlab chiqishadi (masalan, ekologik mavzudagi asarlar).
- **Shahar arxitekturasini bilan uyg'unlik:** Haykallar shahar yoki qishloq arxitekturasini bilan estetik uyg'unlikda bo'lishiga e'tibor qaratiladi.
- **Ijtimoiy va madaniy ahamiyat:** Talabalar tomonidan yaratilgan haykallar ijtimoiy masalalarni yoritishi yoki madaniy merosni aks ettirishi mumkin.

4. Jamoaviy haykal loyihalarining afzalliklari

a) Ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish

Jamoaviy loyihalar talabalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi va ularning yangi badiiy yondashuvlarni o'zlashtirishiga yordam beradi.

b) Jamoaviy ish ko'nikmalarini shakllantirish

Talabalar birgalikda ishlash, mas'uliyatni bo'lishish va muammolarni jamoa bo'lib hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

c) Amaliy tajriba orttirish

Real loyihalar ustida ishlash talabalarni professional haykaltaroshlik faoliyatiga tayyorlaydi va ularga amaliy tajriba beradi.

d) Mahalliy hamjamiyat bilan aloqalar o'rnatish

Talabalar loyihalari orqali mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlik aloqalari mustahkamlanadi.

Talabalar bilan jamoaviy haykal loyihalarini ishlab chiqish va amaliy ishlarni real hayotdagi ehtiyojlarga moslashtirish ta'lim jarayonini yanada qiziqarli, mazmunli va samarali qiladi. Ushbu yondashuv o'quvchilarning ijodiy va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga, ularni kelgusida professional haykaltaroshlik faoliyatiga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazorat savollari:

1. Jamoaviy haykal loyihasining maqsadi nima?
2. Jamoaviy haykal loyihasini amalga oshirishda qanday ijtimoiy va madaniy jihatlar muhimdir?
3. Jamoaviy loyiha yaratishda talabalarning real hayotdagi ehtiyojlarni qanday o'rganish mumkin?
4. Jamoaviy loyiha yaratishning real hayotdagi asosiy ehtiyojlari nimalardan iborat?
5. Jamoaviy loyiha bo'yicha ishlashda eng muhimi nima?

6. Jamoaviy ishlashda talabalarga qanday yondashuv foydalidir?

7. Jamoaviy loyiha jarayonida texnik va ijodiy yondoshuv qanday muvozanatni talab qiladi?

8. Jamoaviy haykal yaratishda eng muhim ijodiy jarayonlardan biri nima?

9. Jamoaviy loyiha muvaffaqiyatini baholashda qanday mezonlar asosiy hisoblanadi?

10. Haykal loyihasining jamiyat uchun ahamiyati qanday baholanadi?

5-mavzu. Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish metodikalari.

San'at ta'limining muhim yo'nalishlaridan biri haykaltaroshlik bo'lib, u o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga katta ta'sir ko'rsatadi. **Ijodkorlik bu** – yangi g'oyalarni yaratish, badiiy obrazlarni ifodalash va nostandart fikrlash qobiliyatidir. Haykaltaroshlik jarayonida ijodkorlikni rivojlantirish o'quvchilarga nafaqat san'at asarlarini yaratishda, balki boshqa sohalarda ham keng fikrlash va muammolarni o'ziga xos tarzda hal qilishda yordam beradi. Ushbu ma'ruzada haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirishning samarali metodikalari va yondashuvlari yoritiladi.

1. Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirishning ahamiyati

Ijodkorlik haykaltaroshlik darslarida quyidagi jihatlarni rivojlantirish uchun muhim hisoblanadi:

- **Tasavvur va fantaziyani kengaytirish:** Talabalar yangi obrazlar, shakllar va kompozitsiyalarni tasavvur qilish orqali ijodiy fikrlashni rivojlantiradilar.
- **Nostandart yondashuvlarni qo'llash:** Ijodkorlik muammolarga turli yondashuvlar orqali yechim topishga yordam beradi.
- **Badiiy ifoda vositalaridan foydalanish:** Haykaltaroshlik jarayonida turli materiallar va texnikalarni qo'llash orqali badiiy tasvirlarni boyitish mumkin.

2. Ijodkorlikni rivojlantirish metodikalari

a) Eksperimentga asoslangan metodika

Eksperiment qilish talabalarga yangi usullar va texnikalarni sinab ko‘rish imkoniyatini beradi. Masalan:

- **Materiallar bilan eksperiment:** Loy, tosh, yog‘och, gips kabi turli materiallar bilan ishlash orqali yangi badiiy natijalarga erishish.
- **Shakllar va fakturalar bilan tajriba:** Haykalning sirt fakturasi va shakli ustida ishlashda turli innovatsion yondashuvlarni qo‘llash.

b) Muammo asosida o‘qitish metodikasi

Talabalar oldiga ijodiy muammo qo‘yish va ularning mustaqil tarzda yechim topishlariga imkon berish ijodkorlikni rivojlantiradi. Masalan:

- Muayyan mavzuda haykal loyihasini ishlab chiqish (ekologik mavzular, madaniy meros, zamonaviy muammolar).
- Jamoat joylari uchun funksional haykallar yaratish.

c) Loyiha asosida o‘qitish

Loyiha metodikasi talabalarni ijodiy jarayonning barcha bosqichlariga jalb qiladi – g‘oyani yaratishdan tortib, yakuniy asarni tayyorlashgacha. Loyiha davomida talabalar quyidagi bosqichlarni o‘zlashtiradilar:

- G‘oya va mavzuni tanlash
- Eskiz va maket tayyorlash
- Yakuniy haykalni ishlab chiqish

d) Interfaol o‘qitish metodikasi

Interfaol mashg‘ulotlar talabalar o‘rtasida fikr almashish va jamoaviy ish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Quyidagi interfaol usullar samarali hisoblanadi:

- **“Aqliy hujum”:** Biror mavzu bo‘yicha yangi g‘oyalarni birgalikda ishlab chiqish.

- **Rolli o‘yinlar:** Haykaltaroshlik jarayonida turli rollarni bajarish (masalan, dizayner, texnolog, kurator).
- **Tahlil va muhokama:** Talabalar ijodiy ishlarni birgalikda tahlil qilib, ularning kuchli va zaif tomonlarini muhokama qiladilar.

e) Vizual metodika

Tasviriy materiallardan foydalanish orqali ijodkorlikni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Talabalarga mashhur haykaltaroshlarning asarlarini ko‘rsatish va ularni tahlil qilish orqali:

- Badiiy didni shakllantirish
- Shakl va kompozitsiyani tushunish qobiliyatini oshirish mumkin.

3. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Zamonaviy haykaltaroshlikda raqamli texnologiyalar ijodkorlikni rivojlantirishning muhim vositalaridan biridir. 3D modellash tirish dasturlari va 3D printerlar orqali talabalar quyidagi imkoniyatlarga ega bo‘ladilar:

- **Virtual maketlar yaratish:** Haykalning dastlabki raqamli modelini yaratish.
- **Innovatsion texnikalarni qo‘llash:** Raqamli texnologiyalar yordamida murakkab shakllarni ishlab chiqish.

4. Ijodiy muhit yaratish

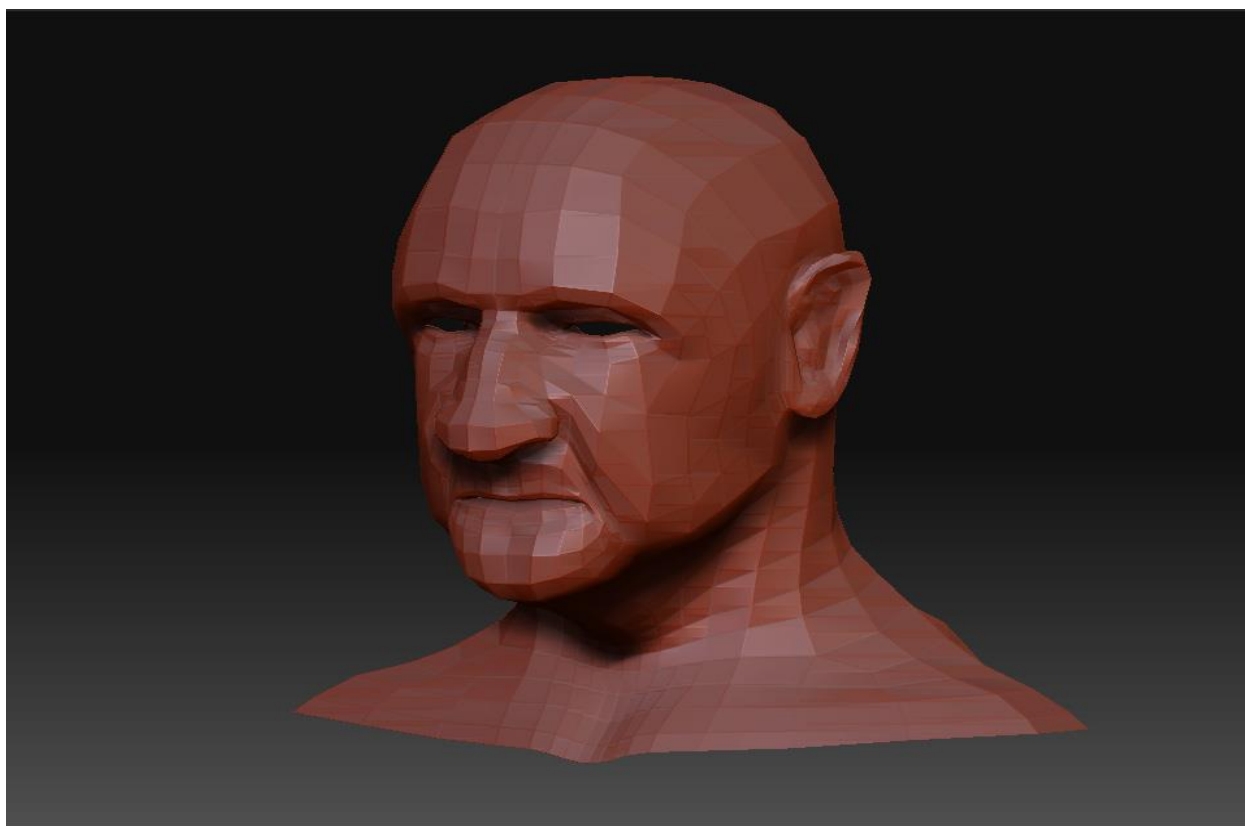
Ijodkorlikni rivojlantirish uchun darslarda ijodiy muhitni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun quyidagi usullar qo‘llanishi mumkin:

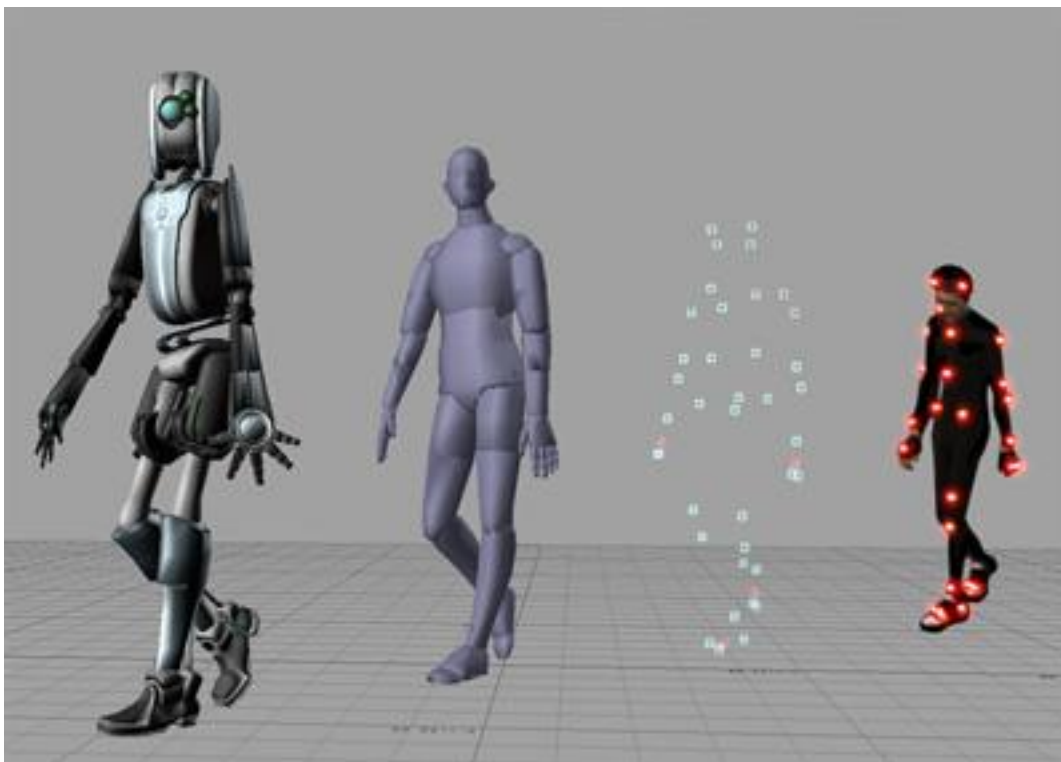
- **Ilhomlantiruvchi muhit yaratish:** Sinf xonasini badiiy asarlar, rang-barang materiallar va asbob-uskunalar bilan boyitish.
- **Ijodiy mustaqillikni rag‘batlantirish:** Talabalarga mustaqil qaror qabul qilish va o‘z g‘oyalarini amalga oshirish imkoniyatini berish.

5. Xulosa

Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirish talabalarning badiiy qobiliyatlarini oshirish, mustaqil fikrlash va innovatsion yondashuvlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Turli metodikalardan foydalanish o'quv jarayonini yanada samarali, qiziqarli va mazmunli qiladi. Zamonaviy texnologiyalar va interfaol usullarni qo'llash esa ijodiy jarayonni yangi bosqichga olib chiqadi.

Yunus Safardiyor — butun dunyoga mashhur samarqandlik haykaltarosh. Uning ijod namunalari Rossiya, Buyuk Britaniya va O'zbekistondagi jamoat maskanlarini bezab turibdi. «Xorijdagi o'zbekistonliklar» loyihasi doirasida u ijodkor sifatida shakllanishi, zamonaviy san'atga nisbatan qarashlari va ijodida

Nazorat savollari:

1. Haykaltaroshlikda ijodkorlikni rivojlantirishning asosiy maqsadi nima?
2. Ijodkorlikni rivojlantirishda qaysi metodikadan foydalanish samarali hisoblanadi?
3. Ijodkorlikni rivojlantirishda "brainstorming" (miyazbuk) metodidan qanday foydalaniladi?
4. "Teskari fikrlash" metodikasining maqsadi nima?
5. Ijodkorlikni rivojlantirishda qaysi vositalar eng samarali hisoblanadi?
6. Ijodiy yondoshuvni kengaytirishda yangi materiallar va texnikalardan qanday foydalanish mumkin?
7. Ijodkorlikni rivojlantirishda psixologik jihatlarni hisobga olishning ahamiyati nima?
8. Ijodiy jarayonlarni erkinlashtirishda "stressni kamaytirish" metodining roli qanday?
9. Ijodkorlikni rivojlantirish uchun qanday mashqlar samarali?
10. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish uchun eng yaxshi trening turi qanday?

6-mavzu. Erkin ijod va tajribalar orqali talabalarning ijodiy salohiyatini oshirish: haykaltaroshlik san'ati orqali muammolarni yechishda ijodiy yondashuv.

Ijodkorlik – muhim hayotiy ko‘nikma bo‘lib, u nafaqat san’atda, balki kundalik hayotda va muammolarni hal qilishda ham muhim ahamiyatga ega. Haykaltaroshlik san’ati talabalarga ijodiy qobiliyatlarini namoyon etish, o‘z tasavvur va fantaziyalarini boyitish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu ma’ruzada erkin ijod va tajribalar orqali talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish usullari va haykaltaroshlik san’ati orqali muammolarni yechishda innovatsion yondashuvlar haqida so‘z yuritiladi.

1. Erkin ijod va tajribalarning ahamiyati

Haykaltaroshlik darslarida erkin ijodiy jarayonlar va eksperimentlarning quyidagi jihatlari talabalarning ijodiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi: ijod insonning yangi moddiy va ma’naviy ne’matlar yaratish faoliyati. Unda inson tafakkuri, xotirasi, tasavvuri, diqqati, irodasi faol ishtirok etadi, butun bilimi, tajribasi, iste’dodi namoyon bo‘ladi. Ijod dastlab inson tasavvurida tug‘iladi, keyin Ijodga taallukdi masalalar yuzasidan izlanishlar olib boriladi, boshqalar bajargan ishlar tanqidiy ko‘rib chi-qiladi, taxlil etiladi, kuzatishlar, tajribalar o‘tkaziladi, mantiqiy xulosalar chiqariladi, gipotezalar qilinadi, bular tajribada sinab ko‘riladi, noto‘g‘ri bo‘lsa yangilanadi va h. k. Izlanishlar natijasi turli shakllarda (badiiy asar, matematik formula va b.) yuzaga chiqadi. Uni jamiyat e’tirof etsagina haqiqiy, to‘liq Ijod bo‘ladi. Ijod fan-texnikani, madaniyatni bo-yitadi, rivojlantiradi.

Ijodni shartli ravishda 2 ga: ilmiy Ijod va badiiy ijodga bo‘lish mumkin. Olimlar faoliyati ilmiy ijodga, san’atkorlar, yozuvchilar faoliyati badiiy Ijodga qaratilgan. Ba’zi kishilarda har ikki Ijod rivojlangan bo‘lishi mumkin. Ilmiy Ijodda tabiat va jamiyat hayotining obyektiv qonuniyatlari aks etsa, badiiy Ijodda ma’naviy hayot muammolariga san’atkorning subyektiv, o‘ziga xos qarashlari, his-tuyg‘ulari aks etadi. Badiiy Ijodda hayotning turfa ranglari hamda voqealari orasidan ibratli va ijtimoi ahamiyatli bo‘lganlari tanlab olinadi va badiiy umumlashtiriladi. Badiiy ijod murakkab jarayon bo‘lib, inson faoliyatining idrok etish, baholash, qadrlash

singari turlari bilan bog‘liq holda amalga oshadi. Buning uchun ijodkor erkin xayol, ozod tafakkur, keng ko‘lamli tasavvur, milliy g‘urur va yuksak orzularga ega bo‘lishi kerak. Badiiy ijod mahsulotining ommaviyligi va ijtimoi ahamiyati ana shu bilan belgilanadi. Ijodning taraqqiy etishida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy shartsharoitlari hal qiluvchi ahamiyatga ega.

- **Tasavvurni kengaytirish:** Erkin ijod talabalarni nostandart fikrlashga undaydi va yangi obrazlarni yaratish imkonini beradi.
- **Ijodiy mustaqillikni shakllantirish:** Talabalar o‘z g‘oyalari asosida ishlash orqali mustaqil ijodiy qarorlar qabul qilishni o‘rganadilar.
- **Innovatsion tajribalar o‘tkazish:** Turli materiallar, texnikalar va yondashuvlardan foydalanib, ijodiy jarayonni boyitish imkoniyati.

2. Haykaltaroshlikda ijodiy tajribalarni amalga oshirish usullari

a) Eksperiment asosida o‘qitish

Eksperiment talabalarga ijodiy jarayonni erkin amalga oshirish va yangi yondashuvlarni sinab ko‘rish imkonini beradi. Misollar:

- **Materiallar bilan eksperiment:** Loy, yog‘och, tosh, gips kabi materiallar bilan turli usullarni sinab ko‘rish.
- **Shakllar va teksturalar bilan tajriba:** Haykalning shakli, sirt fakturasi va kompozitsiyasini yangicha yondashuvlar bilan boyitish.

b) Muammo asosida o‘qitish

Muammoga yechim topishga qaratilgan yondashuv talabalarning analitik va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi. Misollar:

- Ekologik muammolar mavzusida haykal yaratish (masalan, tabiatni asrashga oid badiiy obrazlar).
- Zamonaviy jamiyat muammolariga oid haykallarni ishlab chiqish va taklif etish.

c) Loyiha asosida o‘qitish

Loyiha metodikasi talabalarga ijodiy jarayonni to‘liq boshqarish imkoniyatini beradi va ularning ijodiy salohiyatini oshirishga yordam beradi:

- **Jamoaviy loyihalar:** Talabalar birgalikda ishlash orqali ijodiy fikr almashadilar va o‘zaro tajriba orttiradilar.
- **Real hayotga mos loyihalar:** Jamoat joylari yoki ko‘cha san’ati uchun haykal loyihalarini ishlab chiqish.

d) Interfaol usullar

Interfaol mashg‘ulotlar talabalarning o‘zaro muloqotini oshirish va ijodiy muhitni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega:

- **“Aqliy hujum”:** Yangi haykal g‘oyalari bo‘yicha erkin fikr almashish.
- **Rolli o‘yinlar:** Talabalar o‘zlarini haykaltarosh, dizayner yoki kurator sifatida sinab ko‘radilar.
- **Tahlil va muhokama:** Boshqa talabalar ijodiy ishlarini tahlil qilish va o‘zaro fikr almashish.

e) Vizual ilhomlantirish

Talabalarning ijodiy tasavvurini kengaytirish uchun mashhur haykaltaroshlarning asarlarini tahlil qilish, zamonaviy tendensiyalar bilan tanishtirish va vizual materiallardan foydalanish samarali usullardan biri hisoblanadi.

3. Haykaltaroshlik orqali muammolarni yechishda ijodiy yondashuv

Haykaltaroshlik san’ati turli muammolarni badiiy vositalar orqali yechishda ham ijodiy imkoniyatlar yaratadi. Bu yondashuv jamiyatdagi dolzarb masalalar, madaniy merosni asrab-avaylash yoki ekologik muammolarni aks ettirishda muhim rol o‘ynaydi.

- **Ekologik muammolar:** Qayta ishlangan materiallardan haykal yaratish orqali atrof-muhitni muhofaza qilishga e'tibor qaratish.
- **Ijtimoiy muammolar:** Haykallar orqali tenglik, inson huquqlari va madaniy xilma-xillikka oid mavzularni yoritish.
- **Madaniy merosni saqlash:** Milliy an'analarga oid haykallarni zamonaviy texnologiyalar yordamida qayta yaratish va yangicha talqin qilish.

4. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Zamonaviy haykaltaroshlikda raqamli texnologiyalar ijodiy jarayonni boyitish uchun keng qo'llanilmoqda. 3D modellashtirish, virtual haqiqat (VR) va 3D printerlar orqali talabalar yangi ijodiy tajribalar orttiradilar va nostandart shakllarni yaratish imkoniga ega bo'ladilar.

5. Ijodiy muhit yaratish

Talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun ijodiy muhit yaratish juda muhim. Bu jarayon quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

- **Ilhomlantiruvchi muhit:** Sinf xonasida ijodiy ishlarni namoyish qilish, san'at asarlari va vizual materiallar bilan boyitish.
- **Mustaqil ijodiy faoliyat:** Talabalarga mustaqil ijod qilish imkonini berish va ularni yangi yondashuvlarni sinab ko'rishga undash.

Haykaltaroshlikda erkin ijod va tajribalar orqali talabalarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish – ularning badiiy ko'nikmalarini oshirish, nostandart fikrlashni shakllantirish va real hayotdagi muammolarni yechishda ijodiy yondashuvni qo'llashga zamin yaratadi. Innovatsion metodlar va raqamli texnologiyalarni qo'llash esa ijodiy jarayonni yanada samarali va qiziqarli qiladi.

Nazorat savollari:

1. Talabalarning ijodiy salohiyatini oshirishda qanday metod eng samarali hisoblanadi?

2. Erkin ijodning asosiy afzalligi nima?
3. Haykaltaroshlik san'ati qanday qilib jamiyatdagi muammolarni hal qilishga yordam beradi?
4. Muammolarga ijodiy yondashuvning asosiy xususiyati nima?
5. Haykaltaroshlikda yangi materiallarni ishlatishning afzalligi qanday?
6. Haykaltarosh uchun tajriba va eksperimentlarning roli nima?
7. Haykaltaroshlikda ijodiy jarayonni rivojlantirishda psixologik jihatlar qanday ahamiyatga ega?
8. Ijodiy jarayonni erkinlashtirish uchun qanday metodlar samarali hisoblanadi?

7-mavzu. Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish: talabalarga kompozitsiya va vizual ifoda tamoyillarini o'rgatish.

Vizual kommunikatsiya – san'at va dizaynning asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, u orqali fikrlar, his-tuyg'ular va g'oyalar obrazlar, shakllar va kompozitsiya vositasida ifodalanadi. Haykaltaroshlik san'ati talabalarga o'z ijodiy asarlari orqali vizual ma'lumotni aniq va samarali yetkazish imkoniyatini beradi. Ushbu ma'ruzada haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish usullari, kompozitsiya va vizual ifoda tamoyillarini talabalarga o'rgatish metodlari muhokama qilinadi.

1. Vizual kommunikatsiya va uning haykaltaroshlikdagi ahamiyati

Haykaltaroshlik san'atida vizual kommunikatsiya quyidagi jihatlarida muhim rol o'ynaydi:

- **Fikr va g'oyalarni ifodalash:** Haykal orqali muayyan mavzuni aks ettirish va tomoshabinlarga ta'sir qilish.
- **Shakl va obrazlar orqali ma'no berish:** Shakl, sirt teksturasi va harakat dinamikasi vositasida obrazni jonlantirish.
- **Ijodiy yondashuvni kuchaytirish:** Talabalar o'z asarlari orqali jamoatchilikka muhim g'oyalarni yetkazish imkoniga ega bo'ladilar.

2. Kompozitsiya tamoyillari va ularning haykaltaroshlikdagi o‘rni

Kompozitsiya – san’at asarining asosiy elementlarini tartibli va muvozanatli joylashtirish tamoyilidir. Talabalarga kompozitsiya tamoyillarini o‘rgatish ularning vizual tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

a) Asosiy kompozitsion tamoyillar

- **Muvozanat:** Shakllar va hajmlarning simmetrik yoki asimmetrik muvozanati.
- **Proportsiya:** Elementlarning hajm va nisbatdagi uyg‘unligi.
- **Ritm:** Obrazlar va shakllarni takrorlash orqali dinamikani yaratish.
- **Markazlashuv:** Asarda diqqatni tortuvchi markaziy nuqtani aniqlash.

b) Kompozitsiyani amaliyotda qo‘llash

Talabalar haykaltaroshlik darslarida quyidagi usullar orqali kompozitsiya tamoyillarini amaliy qo‘llashlari mumkin:

- Loydan yoki gipsdan kichik haykalchalar yaratish orqali shakllar va muvozanatni sinab ko‘rish.
- Haykalning old, orqa va yon tomonlaridan vizual tahlil qilish.
- Dinamik pozalar yoki harakatni aks ettiruvchi obrazlar ustida ishlash.

3. Vizual ifoda tamoyillarini o‘rgatish

Vizual ifoda talabalarning obraz orqali his-tuyg‘ular, mavzular va g‘oyalarni tomoshabinlarga yetkazish qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi.

a) Talabalar bilan ijodiy mashg‘ulotlar

Talabalarga vizual ifoda tamoyillarini o‘rgatishda quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- **Observatsiya asosida mashg‘ulotlar:** Real hayotdagi predmetlar va odamlarning shaklini tahlil qilish va ularni haykalga o‘tkazish.

- **Emotsional obrazlar yaratish:** Haykal orqali baxt, qo‘rquv, g‘azab kabi his-tuyg‘ularni ifodalash.
- **Metaforalar va ramzlardan foydalanish:** Obrazlar orqali chuqurroq ma’nolarni yetkazish.

b) Vizual hikoya yaratish

Haykallar orqali vizual hikoya yaratish talabalarga o‘z asarlari orqali voqealarni tasvirlash imkonini beradi. Bu jarayon quyidagicha amalga oshiriladi:

- **Voqea rivojini aks ettirish:** Bir nechta haykal yoki kompozitsiya elementlari orqali hikoya qahramonlari yoki muhim voqealarni yoritish.
- **Obrazlarning o‘zaro bog‘liqligi:** Har bir elementning umumiy ma’noga xizmat qilishiga e’tibor berish.

4. Interfaol usullar va raqamli vositalar

Zamonaviy texnologiyalar haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni ochib beradi:

- **3D modellashtirish dasturlari:** Blender, ZBrush kabi dasturlar yordamida talabalar haykal loyihalarini raqamli shaklda yaratishlari mumkin.
- **Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR):** Talabalarga o‘z haykallarini virtual muhitda sinab ko‘rish imkonini berish.
- **Raqamli vizualizatsiya:** Haykalning yakuniy ko‘rinishini grafik dasturlar yordamida oldindan rejalashtirish.

5. Vizual kommunikatsiyani baholash

Talabalarining ijodiy ishlari quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

- **Kompozitsiya va muvozanat:** Obrazlar va shakllarning joylashuvi va o‘zaro muvofiqligi.

- **Vizual ifoda:** Haykal orqali mavzu va his-tuyg'ularni aniq va ta'sirchan yetkazish.
- **Innovatsion yondashuv:** Yangi va nostandart yondashuvlardan foydalanish.

Xulosa

Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyani rivojlantirish talabalarning ijodiy salohiyatini oshirish, ularning shakl va obrazlar orqali fikr va g'oyalarni samarali ifodalash qobiliyatini kuchaytirish uchun muhim ahamiyatga ega. Kompozitsiya va vizual ifoda tamoyillarini o'rgatish esa bu jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar va interfaol usullar talabalarning badiiy tajribalarini boyitishga xizmat qiladi va ularni zamonaviy san'at olamida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlaydi.

3D MODELLASHTIRISH DASTURLARI

Nazorat savollari:

1. Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiyaning asosiy maqsadi nima?
2. Vizual kommunikatsiyani muvaffaqiyatli yaratish uchun haykaltarosh nima qilish kerak?
3. Kompozitsiya yaratishda qanday asosiy tamoyilga e'tibor qaratish kerak?
4. Vizual ifodaning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun haykaltarosh qanday yondoshuvni qo'llashi kerak?

5. Haykaltaroshlikda proportsiya qanday ahamiyatga ega?
6. Haykaltaroshlikda ritm qanday yaratiladi?

8-mavzu. Haykaltaroshlikni o'qitishda integrativ yondashuv: haykaltaroshlik va arxitektura fanlari uyg'unligi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida fanlararo integratsiya muhim ahamiyat kasb etadi. Haykaltaroshlik va arxitektura fanlari uyg'unligi ijodiy jarayonlarni boyitish, talabalarning chuqurroq tushunchaga ega bo'lishlari va ularning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu ma'ruzada haykaltaroshlikni o'qitishda integrativ yondashuvning ahamiyati, haykaltaroshlik va arxitektura o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik hamda buni o'quv jarayonida qo'llash metodlari yoritiladi.

1. Haykaltaroshlik va arxitektura o'rtasidagi bog'liqlik

Haykaltaroshlik va arxitektura azaldan bir-birini to'ldirib kelgan san'at yo'nalishlaridir. Bu ikki sohaning uyg'unligi quyidagi jihatlarida namoyon bo'ladi:

- **Kompozitsiya va muvozanat:** Arxitektura inshootlari va haykallarning umumiy estetikasini yaratishda muhim rol o'ynaydi.
- **Proportsiya va ritm:** Har ikki sohada ham shakllar va hajmlarning uyg'unligi san'at asarining vizual ta'sirini oshiradi.
- **Fazoviy tafakkur:** Arxitektura va haykaltaroshlik talabalarida fazoviy tafakkur qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

2. Integrativ yondashuvning afzalliklari

Haykaltaroshlik va arxitektura fanlarini uyg'unlashtirish orqali talabalarda quyidagi ko'nikmalar rivojlanadi:

- **Ijodiy fikrlash:** Turli fanlarning tamoyillarini qo'llash orqali nostandart echimlarni topish qobiliyati.
- **Amaliy ko'nikmalar:** Haykaltaroshlik va arxitektura elementlarini birlashtirish orqali qo'l mehnati va texnik ko'nikmalarni rivojlantirish.
- **Badiiy-tahliliy qobiliyat:** Inshoot va haykalning estetik va funksional jihatlarini birgalikda tahlil qilish.

3. O'qitishda integrativ metodlarni qo'llash

a) Loyihaviy ishlar

Talabalarga haykaltaroshlik va arxitektura elementlarini birlashtirgan loyihalar ustida ishlashni topshirish samarali usul hisoblanadi. Misollar:

- **Fasadlar uchun haykallar loyihalash:** Arxitekturaviy bino fasadini bezatuvchi haykal elementlarini yaratish.
- **Park va jamoat joylari dizayni:** Jamoat joylariga mo'ljallangan haykal-kompozitsiyalar ishlab chiqish.

b) Amaliy mashg'ulotlar

Integrativ o'qitish jarayonida quyidagi amaliy mashg'ulotlar talabalarning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlashga yordam beradi:

- **Maketchilik ishlari:** Arxitekturaviy maketlar bilan haykal elementlarini birlashtirib kichik ko'rinishdagi loyihalar yaratish.
- **Fazoviy kompozitsiyalar:** Hajm va makonning o'zaro bog'liqligini aks ettiruvchi maketlar va haykal loyihalari ustida ishlash.

4. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Haykaltaroshlik va arxitektura fanlarini uyg'unlashtirishda raqamli vositalardan foydalanish yangi imkoniyatlar yaratadi:

- **3D modellashtirish:** Blender, SketchUp va AutoCAD kabi dasturlar yordamida haykal va arxitekturaviy loyihalarni raqamli shaklda yaratish.
- **Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR/AR):** Talabalarga virtual muhitda loyihalarini ko'rish va tahlil qilish imkoniyatini berish.
- **Raqamli vizualizatsiya:** Yakuniy loyihalarning vizual ko'rinishini dasturiy vositalar yordamida yaratish va taqdimot qilish.

5. Baholash mezonlari

Talabalarning integrativ loyihalari quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

- **Kompozitsion uyg'unlik:** Haykaltaroshlik va arxitektura elementlarining muvozanatli joylashuvi.
- **Estetik va funksional yondashuv:** Loyihaning estetik va amaliy jihatdan qiymati.

- **Innovatsionlik:** Yangi g'oyalar va nostandart yechimlarni qo'llash darajasi.

Zamonaviy arxitekturaning muhim xususiyatlaridan biri bu – boshqa san'at turlari bilan o'zaro bog'liqligi va arxitektura ta'lim yo'nalishida badiiy san'at turi haykaltaroshlik sohasida estetik tarbiyaga oid tadqiqotlarini o'tkazishdan iborat. Haykaltaroshlikning zamonaviy arxitekturaga ta'siri butun me'moriy o'lchamlarning uch o'lchamli "haykaltaroshlik" shakllari va ularning bo'laklari ko'rinishida zamon, o'lcham va makonning o'zaro bog'liqligida, shuningdek, loyihalash usullarida, maketlar va maketlar bilan ishlashda namoyon bo'ladi.

Ko'pgina me'morlar indikativ arxitektura qiyofasini yaratishning yangi uslublarini yaratishda ramziy va plastik san'at kompozitsiyalari orqali arxitekturada haykalga xos bo'lgan ko'rinishdagi (manyovrli) loyihalarni yaratmoqdalar. Bu borada haykaltaroshlik arxitekturasining yo'nalishi bilan bog'liq bo'lgan me'morlar orasida Frederik Kisler, Matias Goeritz, Jak Kuel, Jom Utzon, Eero Saarinen va boshqalar alohida o'rin tutadi [1-7].

"Haykaltaroshlik" so'zi o'ymakorlik, po'stlash, kesish, ya'ni ijodkor ortiqcha tosh bo'laklarini yoki qatlamlarini olib tashlaydigan, yaratgan san'at asarini yaratish usuli deb tushunilgan. Lotincha sculpere – kesish, o'yib olish so'zidan kelib chiqqan "Haykal" atamasi bilan bir qatorda "plastic" so'zi ham ekvivalent sifatida qo'llaniladi, bu yunoncha pladzeindan kelib chiqqan bo'lib, haykaltaroshlik ma'nosini bildiradi. Plastiklik haykaltaroshlik asarini yaratish uchun haykaltaroshlikning qarama – qarshi usuli – yumshoq material loydan yoki mumdan modellashtirish sifatida tushunilgan, bunda haykaltarosh kamaytirmaydi, aksincha, hajmni oshiradi. XVIII asrning buyuk fransuz faylasufi D. Didro "Haykaltaroshlik nima?" degan savolga "Bu kuchli ilhomlantiruvchi, lekin jim va sirli" san'at deb javob bergan ekan.

Yermanskaya V.V. o'zining "Haykaltaroshlikni tushunish asoslari" kitobida bu ikki atamaning paydo bo'lishi tarixiy shartli ekanligini ta'kidlaydi. Qadimgi yunonlarda qoida tariqasida bronzani keyinchalik qolipga quyish hisobiga loydan haykallar yasashgan va shuning uchun "plastiklik" atamasi paydo bo'lgan. imliklar o'z asarlarini asosan marmardan yaratib "Haykal" deb atashgan. Haykaltaroshlikni

tushunish aslida atrofimizdagi dunyoni yanada tanish va rang – barang tarzda aks ettiradigan rasmga qaraganda ancha qiyin. Uch o‘lchamli ko‘rinishga ega bo‘lgan haykaltaroshlikni tasviriy san‘atning alohida turi sifatida o‘rganishni arxitektura va dizayn ta’lim yo‘nalishini boshlang‘ich kurslaridan boshlanishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Ushbu yo‘nalishlarda haykaltaroshlik sohasida yaratilgan asarlardagi badiiy

– estetikasini o‘rganish bo‘yicha nazariy bilimlar, amaliy ko‘nikmalarni ilimlarni o‘zlashtirish orqali kelgusida modellash va loyihalashga oid topshiriqlarini bag‘ishda loyihadagi badiiy – g‘oyaviy estetik yondashuvni samarasini oshishiga zamin yaratadi [8-14].

Haykaltaroshlik san‘atini o‘rganish real borliqdagi go‘zallikni ikkilamchi badiiy voqelikda aks ettiruvchi go‘zallik, nafosat haqidagi ong, estetik did va badiiy g‘oyalarni shakllantiradi. Haykaltaroshlik san‘atida badiiy obrazlarda real olamni aks ettiradi va uni o‘ziga xos tarzda, maxsus vosita va usullardan foydalangan holda aks ettiradi. Haykaltaroshlikda boshlang‘ich bilimlar va zarur kasbiy fazilatlarini soda geometrik sakillarni xajmli tasvirlash tahlili yuzasidan amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish dastlabki darslardan boshlash kerak.

Oddiydan boshlab murakkabgacha bo‘lgan kompozitsiyalarda badiiy obrazni tasvirlashda umumiylikni ko‘ra bilish, qismlarning nisbati va turli munosabatlari ustida ishlash, ish jarayonini tushunish, materialni – loyni, plastilinni his qilish qobiliyati eng oddiy mashqlardan asta-sekin rivojlanadi. Ushbu jarayon talabada ongli ravishda kasbiy faoliyatning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Volumetrik plastik shakl asosiy ekspressiv vosita bo‘lib, bu plastik shaklni o‘rganish haykaltaroshlikni o‘qitishning asosiy maqsadi hisoblanadi. Tabiatni (modelni) har tomondan modellashtirish, tekshirish va o‘rganish jarayonida o‘quvchi obyektning shakli, uning haqiqiy hajmi va fazodagi o‘rni haqida tasavvur hosil qiladi. Ta’limdagi haykaltaroshlik bo‘yicha keyingi mashg‘ulotlarda plastik tarkib, chuqur ma’no va shakllarni umumlashtirish bilan to‘ldirilgan klassik antiqa namunalar bo‘yicha olib boriladi. Bu asarlarni tahlil qilish, ularni loyga nusxalash orqali o‘quvchilar ularning estetikasini, umuman haykaltaroshlik estetikasini tushunishni o‘rganadilar.

Haykaltaroshlik darslarida talabalar amaliy ish paytida haykaltaroshlikni nafaqat inson, hayvon tuzilishining plastik xususiyatlarini, balki u yoki bu materialga bo'ysunadigan majoziy va estetik echimni o'z ichiga olgan butun falsafa, butun dunyo ekanligini his qilishlari kerak (bronza, tosh, yog'och). Talaba yaratmoqchi bo'lgan ijodiy g'oyasini tanlagan mavzusi orqali hom – ashyolarda ishining natijasini darhol ko'rish qobiliyatini rivojlantirish juda muhimdir. Bu mahorat har bir buyuk ustaning qimmatli fazilatidir. Mikelanjelo shaklsiz tosh blokda odam tasvirini ko'rdi [14-19].

Badiiy ijodda tabiat hodisalarida umumiylikni, eng ta'sirli va keraklisini aniqlash va uni estetik jihatdan ahamiyatli shakllarda ifodalash, yani san'atdagi ijodiy jarayonni nazariy tushunish butun ijodiy faoliyatining asosiy amaliy yo'nalishi ham ko'p jihatdan mahorat kategoriyasining estetik mohiyatini talqin qilishga bog'liq. Arxitektura va dizayn ta'lim yo'nalishida san'at sohasida ijodkorlarni tayyorlash bo'yicha dastlabki kurslardan haykaltaroshlik mashg'ulotlarini o'tkazishda ta'lim va estetik tarbiyaning birligi tamoyiliga amal qilish zarur. Dunyoning ko'plab tillariga kirib kelgan "estetika" atamasi yunoncha atamadan kelib chiqqan bo'lib, "sezish", "hissiyot", hissiy idrok degan ma'noni anglatadi. Moddiy va ma'naviy hayotning eng xilma – xil hodisa va obyektlari tabiatdagi go'zallik, inson hayoti va badiiy ijod "estetik" tushunchasi bilan bog'liq.

Estetik tarbiya yuksak axloqiy mezonlarni, his – tuyg'ularni va g'oyalarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. Axloqiy tarbiyani badiiy did, go'zallikni his qilish jarayonini rivojlantirishning muhim vositasi sifatida xizmat qiladi. Insonlarning tadriziy rivojlanish jaraynida estetika vujudga keldi va uzoq vaqt davomida asosan san'atning umumiy nazariyasi sifatida rivojlandi. San'at voqelikni voqelikning o'z shakllarida aks ettiradi. Shaklsiz obyektlar mavjud emas. Obyektni idrok etar ekanmiz, biz uni shakl tufayli idrok qilamiz. Biroq, har doim ham shakl va mazmun uyg'unligi mavjud emas. San'at shakl va mazmun uyg'unligining ifodasidir. Estetik tarbiyaning predmeti insonda voqelikka estetik munosabat, estetik ehtiyoj va go'zallik qonunlariga muvofiq ijodiy faoliyat qobiliyatini shakllantirishdir

iboratdir. Haykaltaroshlik darslarini namunaviy reja asosida mavzularni oddiydan murakkablikka yo‘naltirish asosida tashkillash talabalarda plastik shakl tuyg‘usini va uch o‘lchovli makonni idrok etishni rivojlantiradi, shakllarda badiiylikni ko‘rish qobiliyatini yaxshilaydi va amalda ishlash ko‘nikmalarini, qobiliyatini oshiradi.

Talabalarni badiiy ijod bilan tanishtirish jarayonida modellashtirish va haykaltaroshlik alohida o‘rin tutadi. Ular talabalarning ko‘rgan narsalarini majoziy tasvirlash va majoziy fikrlash qobiliyatiga qaratishlari mumkin. Zero, u yoki bu predmetni asil holicha emas balki haykaltaroshlikda ma’lum bir badiiy tushunchani mujassamlash, tasvirlashda o‘z munosabatini bildirish ham zarur. Tematik topshiriqlarda talabalar oldiga zamonaviy mazmunli va dolzarb mavzularni yechish vazifasini qo‘yish muhim ahamiyatga ega. Badiiy ijod o‘ziga xos “muvaffaqiyat” mezonlaridan foydalanadi. Ular san’at asarlarini baholashning qabul qilingan mezonlariga tayanadi va tasviriylik, ekspressivlik va rejani amalga oshirish mahoratini birinchi o‘ringa qo‘yadi. Haykaltaroshlik darslarida o‘quvchilarda bir qancha maxsus qobiliyatlar shakllanadi. Avvalo – shaklning nisbatlari, tekkislikka nisbatan chuqurligi yoki balandligi va uni tasvirlashda plasticligi ko‘rsata olish, yaxlit idrok etish hissini tuyg‘otadi Haykaltaroshlik tasviriy san’atning boshqa turlari kabi talabalarning estetik va badiiy didini tarbiyalaydi, ularning turli ijtimoiy va ishlab chiqarish sohalarida keyingi faoliyati uchun jiddiy zamin yaratadi [20-25].

Bo‘lajak arxitektori va dizaynerlarni o‘qitish davrida haykaltaroshlik sohasidagi maxsus bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi kerak. O‘quvchilarni modellashtirishda uch o‘lchamli shakllarni loy va plastilin bilan ishlashga o‘rgatish bilan birga, haykaltaroshlik asarlarini tahlil qilish va tushunishga ham o‘rgatish kerak. Tomoshabin bo‘lish ilmi – fan, madaniyat va bilimlardan tashkil topgan san’atdir. Ularning eng muhim komponenti ijodkorlikni estetik tushunishdir. Yosh avlodga ta’lim va tarbiya berish jarayonida estetika metodologiyasini optimal tarzda hisobga olinishi kerak. Hamma talabalarni haykaltarosh bo‘lish maqsadi bilan emas, balki san’at asarlarini idrok etish, tahlil qilish ularni professional va estetik jihatdan to‘g‘ri baholashni o‘rgatish muhim ahamiyatga ega.

Bu go‘zallikni ko‘rish va undan zavqlanish va uni yaratish qobiliyatini kengaytiradigan, ya’ni nafaqat badiiy san’at mutaxassislari, balki san’atni tushunadigan tomoshabinlarni ham tarbiyalash qobiliyatini kengaytiruvchi hislar va ijodiy qobiliyatlarning tizimli rivojlanishini nazarda tutishi kerak. Estetik metodologiya nafaqat professional ijodkorlar, balki keng tomoshabinlar ommasi uchun ham hamma uchun zarur bo‘lgan fandır. Haykaltaroshlik sohasini o‘rganishda estetik tarbiyaning uzluksizligini ta’minlash orqali talabalarda shahar maydonlari, bog‘lar, shahar va landshaftlarni bezab turgan haykaltaroshlik asarlarining o‘ziga xos xususiyatlarini tushunish, kelgusida o‘zlarining ijodiy faoliyatida haykaltaroshlik san’at asrlaridan foydalangan holda loyihaning badiiy – estetik qiymatini oshirish imkoniga ega o‘ladilar.

Haykaltaroshlik va arxitektura fanlarini uyg‘unlashtirish orqali talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirish, ularning zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini oshirish va amaliy ijodiy salohiyatini kengaytirish mumkin. Integrativ yondashuv talabalarga nafaqat nazariy bilimlarni chuqur o‘zlashtirish, balki hayotiy masalalarni ijodiy va samarali yechish qobiliyatini ham shakllantiradi.

Nazorat savollari:

1. Haykaltaroshlikni o‘qitishda integrativ yondashuvning asosiy maqsadi nima?
2. Integrativ yondashuvni qo‘llash haykaltaroshlikni o‘qitishda nima beradi?
3. Haykaltaroshlik va arxitektura o‘rtasidagi uyg‘unlik nima uchun muhim?
4. Haykaltaroshlik va arxitektura o‘rtasidagi uyg‘unlik qanday shakllarda namoyon bo‘ladi?
5. Haykaltaroshlikda funktsional yondashuv qanday rol o‘ynaydi?
6. Haykaltaroshlik va arxitektura birgalikda qanday yondashuvlarni rivojlantiradi?
7. Haykaltaroshlikda shakl va fazolarni o‘rganish qanday ahamiyatga ega?

8. Shakl va fazolarni uyg'unlashtirishda qanday tamoyillarni hisobga olish kerak?

9-mavzu. Haykaltaroshlikni o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: haykallarni tahlil qilish va baholash bo'yicha talabalarni yo'naltirish.

Zamonaviy ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish asosiy o'rin tutadi. Haykaltaroshlikni o'qitishda tanqidiy yondashuv orqali talabalar san'at asarlarini chuqur tahlil qilish, baholash va o'zlarining mustaqil fikrlarini shakllantirish ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Ushbu ma'ruzada haykallarni tahlil qilish va baholashda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari va o'quv jarayonida bunday yondashuvning ahamiyati yoritiladi.

1. Tanqidiy fikrlash va uning ahamiyati

Tanqidiy fikrlash nima?

Tanqidiy fikrlash — bu faktlarni tahlil qilish, muqobil qarashlarni ko'rib chiqish va asoslangan xulosa chiqarish qobiliyatidir. Haykaltaroshlikni o'rganish jarayonida bu qobiliyat quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Haykalning badiiy va estetik qiymatini tahlil qilish.
- Muallif g'oyasini anglash va uni turli nuqtai nazardan baholash.
- Haykalning tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstini tushunish.

Haykaltaroshlikda tanqidiy fikrlashning o'rni

Tanqidiy fikrlash orqali talabalar:

- San'at asarlarini chuqur tahlil qilish ko'nikmasini egallaydi.
- Haykal yaratish jarayonida ijodiy va nostandart yondashuvlarni qo'llashni o'rganadi.
- O'z ishlarini va boshqalar ijodini ob'ektiv baholash qobiliyatiga ega bo'ladi.

2. Haykallarni tahlil qilish va baholash metodlari

Talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun haykallarni tahlil qilish va baholash bo'yicha quyidagi metodlardan foydalanish mumkin:

a) Sokratik savol-javob

Sokratik metod orqali talabalarga haykalni chuqurroq o'rganishga yo'naltirilgan savollar beriladi. Masalan:

- Haykalning asosiy g'oyasi va mazmuni nima?
- Haykalda qaysi kompozitsion elementlar ishlatilgan?
- Ushbu haykalning tarixiy va ijtimoiy konteksti qanday?

b) Vizual tahlil

Vizual tahlil haykalning tashqi ko'rinishi, shakli, hajmi, proporsiyasi va materiallari ustida ishlashni o'z ichiga oladi. Bu jarayon quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olishi mumkin:

1. Haykalning umumiy ko'rinishini kuzatish.
2. Detallarga e'tibor qaratish.
3. Haykalning kompozitsion muvozanatini tahlil qilish.

c) O'zaro baho va o'z-o'zini baholash

Talabalar haykal yaratish jarayonida o'zaro baholash va o'z ishlarini tanqidiy ko'z bilan baholashga o'rganadilar. Buning uchun:

- O'z loyihalari haqida mulohaza yuritish.
- Guruhda haykallarni baholash va konstruktiv fikr-mulohaza almashish.

d) Taqqoslash metodi

Turli davrlar va uslublarga mansub haykallarni taqqoslash orqali talabalar turli badiiy yondashuvlarni tahlil qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

3. Haykallarni baholash mezonlari

Talabalarni haykallarni baholashga yo'naltirishda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

- **Badiiy qiymat:** Haykalning estetik jihatlari va ifoda vositalari.
- **Texnik mahorat:** Haykalni yaratishda qo'llanilgan texnikalar va materiallardan foydalanish.
- **Innovatsionlik:** Yangi g'oyalar va ijodiy yondashuvlar darajasi.
- **Funktsionallik:** Haykalning makon va atrof-muhit bilan uyg'unligi.

4. Amaliy mashg'ulotlar orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun haykaltaroshlik darslarida quyidagi amaliy mashg'ulotlar tashkil etilishi mumkin:

- **Haykal tahlili bo'yicha esse yozish:** Talabalar o'z fikrlarini yozma shaklda ifoda etadilar.
- **Guruh bo'lib muhokamalar tashkil etish:** Turli haykallarni muhokama qilish va fikr almashish.
- **Haykal loyihalari bo'yicha taqdimotlar:** Talabalar o'z loyihalarini himoya qilib, tanqidiy savollarga javob beradilar.

Hozirgi globalashuv sharoiti, istaymizmi-yo'qmi, bizning ishlash va yashash tarzimizni o'zgartirmoqda. Birinchidan, biz globalashish, ifloslanish, moliyaviy inqirozlar yoki yangi epidemiyalar bo'ladimi, butun dunyoga ta'sir qiladigan murakkab muammolarga tobora ko'proq duch kelmoqdamiz. Ushbu muammolarni hal qilish bo'yicha harakatlarni muvofiqlashtirish uchun bizga ijobiy fikrlash va ijodiy g'oyalar kerak. Shaxsiy darajada globalashuv hayotning tobora tezlashib borayotgan sur'atini keltirib chiqaradi. Bizda juda ko'p ma'lumot mavjud, ammo bugun o'rgangan narsalarimiz ertaga osonlikcha eskirishi mumkin. Garchi tez o'zgarishlar ham yangi imkoniyatlar keltirsa-da, endi biz butun dunyo bo'ylab iste'dodli odamlar bilan raqobatlashishimiz kerak. Ushbu muhitda muvaffaqiyat qozonish uchun bizga ishonchli qarorlar qabul qilishga va tezda yangi bilimlarni olishga yordam beradigan ijobiy fikrlash qobiliyatlari kerak. Ammo ijobiy fikrlash qobiliyatlari deganda nimani tushunamiz? Asosan, bu ikki narsaga bog'liq - tanqidiy fikrlash va ijodkorlik. Tanqidiy fikrlash aniq va oqilona fikrlashdir.

Bu aniq va muntazam ravishda fikrlashni, boshqa narsalar qatorida mantiq va ilmiy fikrlash qoidalariga rioya qilishni o'z ichiga oladi. Ijodga kelsak, bu yangi va foydali g'oyalarni taklif qilish, muqobil imkoniyatlarni yaratishdir. Ushbu kitob fikrlash qobiliyatlarining ikkita xil usuli haqida bo'lib, shu o'rinda siz quyidagilarni so'rashingiz mumkin: Qaysi biri muhimroq, tanqidiy fikrlash yoki ijodkorlik? Qisqa javob shundaki, ular bir xil darajada muhimdir. Muammolarni hal qilish uchun g'oyalarni taklif qilish uchun bizga ijodkorlik kerak, ammo bu g'oyalarni baholash va takomillashtirish uchun tanqidiy fikrlash kerak. Ular bir-birini to'ldiradi

va insonlarni fikrlash qobiliyatini mukkamallik sari yetaklaydi. Ushbu kitobda biz avval tanqidiy fikrlashni muhokama qilamiz va oxirigacha ijodga qaytamiz. Ko'rib turganimizdek, tanqidiy fikrlash haqida muntazam ravishda aytishimiz mumkin bo'lgan ko'p narsalar mavjud. Tanqidiy fikrlovchi bu quyidagilarni bajarishga qodir bo'lgan kishidir: Fikrlar orasidagi mantiqiy aloqalarni tushuning. Fikrlarni qisqacha va aniq shakllantirish. Argumentlarni aniqlash, tahlil qilish va baholash. Qarorning ijobiy va salbiy tomonlarini baholang. Gipotezaga qarshi va qarshi dalillarni baholang. Fikrlashda nomuvofiqliklar va keng tarqalgan xatolarni aniqlang. Muammolarni muntazam ravishda tahlil qiling. G'oyalarning dolzarbligi va ahamiyatini aniqlang. O'zingizning e'tiqodingiz va qadriyatlarini isbotlang. O'zining fikrlash qobiliyatini aks ettiring va baholang. Ro'yxatdan ko'rinib turibdiki, tanqidiy fikrlash qobiliyatlari biz fikr almashish, qaror qabul qilish, tahlil qilish va muammolarni hal qilishimiz kerak bo'lgan barcha kasblar uchun juda muhimdir. Shuning uchun tanqidiy fikrlash umumiy fikrlash qobiliyati deb nomlanadi. Ammo tanqidiy fikrlash nafaqat ish joyiga tegishli. Ma'noli hayot kechirish va kelajakni rejalashtirish uchun biz o'zimiz haqida halol va ehtiyotkorlik bilan o'ylashimiz kerak. Yunon faylasufi Suqrot (miloddan avvalgi 469-399) «bir marta» o'rganilmagan hayot yashashga arzimaydi «degan edi. Odamlar va boshqa hayvonlar o'rtasidagi bir katta farq bu bizning o'zimizni aks ettirish qobiliyatimizdir. Biz hayotimizning maqsadi va mazmunini tekshirib ko'rishimiz va shunga qarab o'zimizni o'zgartirishimiz mumkin. Tanqidiy fikrlash ushbu o'zini o'zi baholash va o'zgartirish jarayoniga yordam beradi.

Yaxshi tanqidiy fikrlash, shuningdek, fan va demokratiyaning asosidir. Ilm-fan eksperimentlarni loyihalash va nazariyalarni sinashda ratsionallikni talab qiladi. Rivojlanayotgan va ilg'or demokratiya ijtimoiy va siyosiy masalalarda fuqorolarning xolis fikr yurita olishini talab qiladi. Demak, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ta'limning asosiy maqsadi bo'lishi kerak.

Kreativ fikrlash, biron bir ishga kreativ endashish bugungi kunda jamiyat haetining va ishlab chiqarish jaraenining barcha sohalarida eng ko'p e'tibor qaratilaetgan va o'rganilaetgan muhim masalalardan biri hisoblanadi. Shu o'rinda

haqli bir savol tug'iladi. Kreativ fikrlash o'zi nima? Bugungi kunda jamiyatda kreativ fikrlashning o'rni qanday? Kreativlik xususiyatlari shaxsda qanday namoèn bo'ladi? Mazkur masalaga èndashishda chet el tajribasiga ko'proq tayanish zarur, chunki ushbu masala chet ellik olimlar tomonidan keng va batafsil o'rganilganligini ko'rishimiz mumkin. Masalan, amerikalik psixologlar Hennesey va Amabilelarning ta'kidlashicha, Kreativ èndashuv va yutuqlar dunè bo'ylab fan va texnologiyadan tortib, falsafa, san'at va gumanitar fanlar kabi turli sohalarda insoniyat tamaddunini ilgari surgan.[1] Yevropaning Iqtisodiy hamkorlik va taraqqièt tashkilotining baènotiga ko'ra kreativ fikrlash shunchaki tasodifiy g'oyalar berishdan

Tanqidiy fikrlash ba'zan juda ziddiyatli deb o'ylashadi. Ba'zi odamlar tanqidiy fikrlash boshqalarni doimo tanqid qilishni anglatadi, deb o'ylashadi, bu konstruktiv emas. Ammo bu tushunmovchilik. Tanqidiy fikrlash faqat buzuvchi kuch emas. Birinchidan, yomon g'oyalarni rad etish orqali biz haqiqatni topishda yaxshiroq bo'lamiz. Ikkinchidan, tanqidiy fikrlash odamlarni doimo tanqid qilishimizni anglatmaydi. Boshqa odamlar haq bo'lsa, biz rozi bo'lmasligimiz kerak. Va boshqa odamlar noto'g'ri bo'lsa, tanqidiy fikrlash bizni yo'l qo'yilgan xatolarni tan olishga yordam beradi, ammo biz ularni ochiqchasiga qoralashimizga to'g'ri kelmaydi. Ba'zida xatolarga yo'l qo'yilmaydi. Ba'zan biz xushmuomala bo'lishimiz kerak, ba'zan esa odamlarni ularni tanqid qilish bilan emas, balki boshqa bilvosita vositalar yordamida yaxshiroq mulohaza qilishga yordam berishimiz mumkin, masalan, maslahat va takliflarni berish. Tanqidiy fikrlovchi qarama-qarshilikka emas, balki xushyoqar va konstruktiv bo'lishi mumkin.

Tanqidiy fikrlashga yana bir e'tiroz shundaki, bu amalda foydali emas, chunki real hayotda odamlar aqlga quloq solmaydilar. Ular o'zlariga qiziqish, hissiyot yoki shaxsiy munosabatlar asosida harakat qilishadi. Ushbu e'tirozning birinchi muammosi shundaki, u aqlni fikrlashni sabablar haqida gapirish bilan aralashtirib yuboradi. Ehtimol, ko'p odamlar mantiqsizdirlar va ularga ta'sir qilish uchun biz hokimiyatga, hissiyotlarga yoki aqldan boshqa narsalarga murojaat qilishimiz kerak. Ammo biz tanqidiy fikrlashdan maqsadlarimizga erishish uchun eng yaxshi vositalar to'g'risida strategik fikr yuritish uchun foydalanishimiz mumkin.

E'tiroz, shuningdek, tanqidiy fikrlash hissiyotlarga, munosabatlarga va boshqalarga qarama-qarshi deb taxmin qilishda noto'g'ri. Masalan, sevgi va do'stlikni ko'rib chiqing. Ular, albatta, qadrlidir, ammo tanqidiy fikrlash ularni rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, munosabatlarning yaxshi yoki yomon tomonlari to'g'risida yaxshilab o'ylash, uni yaxshilashga va uni yanada qoniqarli qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, faqat hissiyotlar asosida harakat qilish har doim ham oqilona emas. Ularni xudbinlik, qo'rquv va ochko'zlik tarafkashlik qilishi mumkin. Qarorlarimiz to'g'risida ko'proq o'ylash bu muammoga qarshi turishi mumkin.

Xo'sh, agar tanqidiy fikrlash juda foydali bo'lsa, uni qanday qilib oshirishimiz mumkin? Shubhasiz, biz hammamiz biron bir darajada tanqidiy fikr yuritishga qodirmiz, aks holda biz juda uzoq yashay olmaymiz! Ammo har doim yaxshilanish uchun joy bor. Yugurish kabi tabiiy mahoratga ega bo'lsa ham, mutaxassis bilan mashg'ulotlar nafas olish va holatimizni yaxshilaydi va hatto yaxshiroq yugurishimizga yordam beradi. Fikrlash - bu barchamiz bajaradigan va oddiy narsa deb biladigan narsadir, ammo haqiqat shundaki, hatto oddiy aqlli odamlar ham ba'zan qaysar va xolis bo'lishlari mumkin. Psixologiya tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, odamlar fikr yuritishda juda ko'p xatolarga yo'l qo'yishadi - ular o'zlarining qobiliyatlarini ortiqcha baholaydilar, o'zlarining xurofotlarini tasdiqlash uchun dunyoni talqin qiladilar va noto'g'ri joylardan sabablar va naqshlarni qidiradilar. Tanqidiy fikrlashni o'rganib, biz bunday xatolarga yo'l qo'ymasligimiz mumkin. Biz tanqidiy fikrlashni o'rganish orqali boshqa odamlarga ham yordam bera olamiz. Ba'zan bizda tortishuv noto'g'ri, degan fikr paydo bo'ladi, ammo nima uchun ekstremal ekanligini bilmaymiz. Tanqidiy fikrlash bizga noto'g'ri nima ekanligini tushuntirish uchun tushunchalar va so'z boyligini beradi. Bu tushunishni va yanada samarali muhokamalarni rag'batlantiradi.

Yaxshi tanqidiy fikrlash bu bilim qobiliyatidir. Umuman olganda, mahoratni rivojlantirish uchun uchta shart - nazariyani o'rganish, qasddan amaliyot va to'g'ri munosabatni qabul qilish kerak. Nazariya deganda biz mahoratga ega bo'lishimiz uchun bilishimiz kerak bo'lgan qoidalar va faktlarni nazarda tutamiz. Masalan, o'yin

qoidalarini bilmasdan yaxshi basketbolchi bo'la olmaydi - masalan, basketbolda tepishga yo'l qo'yilmaydi. Xuddi shunday, tanqidiy fikrlash ma'lum bir mantiqni bilishni talab qiladi. Biroq, nazariyani bilish uni qo'llashga qodir emas. Siz velosipedda yurganingizda velosipedni muvozanatlashingiz kerakligini nazariy jihatdan bilishingiz mumkin, ammo bu siz buni amalga oshirishingiz mumkin degani emas. Bu erda amaliyot paydo bo'ladi, chunki u sizning nazariy bilimlaringizni haqiqiy qobiliyatga aylantiradi. Biroq, sizning munosabatingiz sizning amaliyotingiz samarali va barqaror bo'ladimi yoki bo'lmaydimi katta farq qiladi. Agar siz pianino chalishni yomon ko'rsangiz, mashq qilishga majburlash uzoq muddatda samarasiz bo'ladi. Endi tanqidiy fikrlash uchun zarur bo'lgan nazariy bilimlarni ko'rib chiqamiz. Uni beshta asosiy yo'nalishga ajratish mumkin va ushbu kitobda biz ularning barchasini muhokama qilamiz:

Tabiiyki, ba'zi mavzular boshqalarga qaraganda qiziqroq bo'ladi. Ammo biz jang san'atlarini yoki fortepianoni o'rganayapmizmi, asosiy texnikalarni o'zlashtirishimiz kerak. Ular zerikarli bo'lishi mumkin, ammo ular yanada zamonaviy texnikaning asosini tashkil qiladi. Xuddi shu narsa tanqidiy fikrlashga ham tegishli. Ba'zi nazariyalar va printsiplar ancha quruq va mavhum bo'lib tuyuladi, lekin umid qilamanki, ularni qanday qo'llash mumkinligini tushunganingizdan so'ng, ularning kuchini va kundalik fikrlashga bo'lgan munosabatini qadrlaysiz.

Haykaltaroshlikni o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish talabalarning san'at asarlarini chuqur tushunish, ularni ob'ektiv baholash va ijodiy yondashuvlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali talabalar nafaqat o'z ishlariga, balki atrofdagi badiiy muhitga ham mas'uliyat bilan yondashishni o'rganadilar.

Nazorat savollari:

1. Tanqidi fikrlashning asosiy maqsadi nima?
2. Tanqidi fikrlashning asosiy maqsadi nima?
3. Haykalni tahlil qilishda qanday omillarni hisobga olish kerak?
4. Haykalni tahlil qilishning asosiy bosqichi nima?

5. Haykalni baholashda qaysi jihatlarni hisobga olish zarur?
6. Kontseptual baholashda nima nazarda tutiladi?
7. Haykalning estetik baholashida qanday omillar asosiy rol o'ynaydi?
8. Subyektiv baholashda qaysi faktorlar ahamiyatga ega?

III. Maxsus adabiyotlar:

1. "Art and Sculpture: Materials, Techniques, and Processes" - ArtStation Learning Binafsha Nodir. O'zbekiston amaliy san'ati: kitob albom. – Toshkent: "San'at" jurnali nashriyoti, 2021. – 368 b.
2. "Haykaltaroshlikda ishlatiladigan materiallar va texnikalar" - N. A. Po'latov
3. "Haykaltaroshlik asarlari yaratishda ishlatiladigan materiallar" - G. X. Yusufov
4. "Haykaltaroshlik san'ati" - R. S. Zayniddinov
5. Бурдел З.Л. Искусство скульптуры.-М., 1968.
6. Бородина М.Р. Скульптура. Учебное пособие.-Т.,2000.
7. Boymetov B. Haykaltaroshlik va plastik anatomiya. Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma. – T., 2007. -5b.
8. O'zbekiston haykaltaroshligi 1991-2006 /Katalog.– T., 2006. -4-6b.

IV. Elektron ta'lim resurslari

1. www.edu.uz.
2. www.aci.uz.
3. www.ictcouncil.gov.uz.
4. www.lib.bimm.uz
5. [www. Ziyonet. Uz](http://www.Ziyonet.Uz)
6. www.sciencedirect.com
7. www.acs.org
8. www.nature.com
9. <http://www.kornienko-ev.ru/BCYD/index.html>.
10. <https://uzbamarkaz.uz/>
11. [Digital Sculpture](#)
12. Sculpture.org
13. [CraftsySan'at va madaniyat portali - Art.uz](#)
14. [O'zbek san'ati va madaniyati portali](#)

VII. NAZORAT SAVOLLARI

1.	Qaysi material haykaltaroshlikda nozik va aniq detal yaratish uchun eng mos keladi?
2.	Granitning asosiy xususiyati nima?
3.	Qaysi material zamonaviy haykaltaroshlikda ko'proq ishlatiladi?
4.	Daraxt materiallari qaysi holatlarda ishlatiladi?
5.	Haykaltaroshlikda qayta ishlangan materiallar ekologik jihatdan qanday afzalliklarga ega?
6.	Haykaltaroshlikda qayta ishlangan materiallar qanday ekologik ahamiyatga ega?
7.	Qayta ishlangan materiallarning haykaltaroshlikda ishlatilishining afzalligi nima?
8.	Kompozit materiallar va ularning ekologik ahamiyati haqida qaysi fikr to'g'ri?
9.	Qayta ishlangan materiallarning haykaltaroshlikdagi asosiy afzalligi nima?
10.	Materialning tuzilishi kompozitsiyada qanday rol o'ynaydi?
11.	Tekstura va materialning hissiy ta'siri qanday bog'liq?
12.	Kompozitsiyada materialning hissiy ta'siri qanday rol o'ynaydi?
13.	Kompozitsiyada materiallarning tuzilishi va hajmi qanday ta'sir qiladi?
14.	Materialning hissiy ta'siri kompozitsiyada qanday ahamiyatga ega?
15.	Uyg'un materialni tanlash kompozitsiyaning estetik ta'siriga qanday ta'sir qiladi?
16.	Material tanlashda kompozitsiyaning funksional xususiyatlari qanday hisobga olinadi?
17.	Kompozitsiyani kuchaytirishda materiallarning tuzilishi qanday ahamiyatga ega?
18.	Uyg'un materialni tanlash orqali kompozitsiyaning ekologik ta'sirini qanday yaxshilash mumkin?
19.	Loy va plastilin bilan ishlashda qanday texnikalar eng ko'p ishlatiladi?
20.	Loy va plastilin materiallarining fizik xususiyatlari qaysilariga bog'liq?
21.	Loy va plastilin bilan ishlashda materiallarning suyuqlik darajasi qanday ta'sir ko'rsatadi?
22.	Loy va plastilin bilan ishlashda qaysi texnika materialning mustahkamligini oshirishga yordam beradi?

23.	Modellashda eng ko‘p ishlatiladigan texnikalardan biri qanday?
24.	Detallarni ishlashda materialni boshqarish usullari qanday amalga oshiriladi?
25.	Modellashda silliqlash texnikasi qanday qo‘llaniladi?
26.	Detallarni ishlashda materialni boshqarishning qanday foydali jihatlari bor?
27.	Modellashda ishlatiladigan texnikalar va vositalarning materialga ta’siri qanday?
28.	An’anaviy tosh ishlov berish usulida qanday vositalar ishlatiladi?
29.	Zamonaviy tosh ishlov berish usullarining asosiy afzalligi nima?
30.	Zamonaviy usullarda toshni qayta ishlashda qanday texnologiyalar qo‘llaniladi?
31.	Toshni zamonaviy usullarda ishlov berishning asosiy foydalari qanday?
32.	Noan’anaviy materiallar haykaltaroshlikda qanday afzalliklarga ega?
33.	Jam Haykaltaroshlikda noan’anaviy materiallardan foydalanishning asosiy kamchiligi nima?
34.	Haykaltaroshlikda noan’anaviy materiallardan qanday misollar mavjud?
35.	Noan’anaviy materiallar haykaltaroshlikda qanday estetik xususiyatlar yaratadi?
36.	Noan’anaviy materiallardan ishlashda qanday texnikalar qo‘llaniladi?
37.	Haykaltaroshlikda noan’anaviy materiallar ishlatilganda nima uchun ekologik jihatlarni hisobga olish muhim?
38.	Shishadan haykaltaroshlikda qanday foydalanish mumkin?
39.	Mato materiallari haykaltaroshlikda qanday ishlatiladi?
40.	Plastik materiallarning haykaltaroshlikda qo‘llanilishi qanday?
41.	Zamonaviy materiallardan shisha, mato va plastikaning asosiy farqi nima?
42.	Shisha, mato va plastik materiallarning haykaltaroshlikda ishlatilishidagi asosiy afzalliklar nima?
43.	Shisha va plastik materiallarning haykaltaroshlikdagi o‘rni qanday?
44.	Haykaltaroshlik kompozitsiyasini yaratish jarayonida birinchi bosqich nima?
45.	Kompozitsiyada texnologik jarayonning qanday ahamiyati bor?

Glossariy

Tanqidi Fikrlash - Fikrlarni chuqur tahlil qilish, asosililigini tekshirish va turli nuqtai nazarlardan baholash jarayoni. Tanqidi fikrlash haykaltaroshlikni o'qitishda talabalarni asarlarga nisbatan yanada faol va ongli yondashishga undaydi.

1. Haykalni Tahlil Qilish

- **Tushuncha:** Haykalning shaklini, materialini, kompozitsiyasini, texnikasini va boshqa vizual elementlarini o'rganish. Tahlil qilish, asar orqali uning mazmuni, tuzilishi va estetikasini chuqur anglashga yordam beradi.

2. Haykalni Baholash

- **Tushuncha:** Haykalning estetik, texnik va kontseptual jihatlarini o'lchash. Baholash jarayonida haykalning san'at sifatidagi muvaffaqiyatlari va uning g'oya yoki maqsadiga erishganligi tahlil qilinadi.

3. Estetik Baholash

- **Tushuncha:** Haykalning go'zallik, shakl, kompozitsiya va boshqa vizual jihatlariga asoslanib, uning san'at sifatini baholash. Estetik baholash asarlarning san'at tarixidagi o'rnini aniqlashda muhimdir.

4. Kontekstual Tahlil

- **Tushuncha:** Haykalni o'z zamonasi, madaniyati va ijtimoiy kontekstida baholash. Haykaltaroshlikni tahlil qilishda asarning yaratilgan davri va uning ijtimoiy ahamiyati muhim rol o'ynaydi.

5. Kontseptual Baholash

- **Tushuncha:** Haykalda yoritilgan g'oya, tema va kontseptual asoslarni baholash. Kontseptual baholash asar yaratuvchisi tomonidan ko'zda tutilgan asosiy maqsad va ma'no bilan bog'liq.

6. Texnik Tahlil

- **Tushuncha:** Haykalning ishlanish jarayonida qo'llanilgan materiallar, texnikalar va usullarni baholash. Texnik tahlil san'at asarining sifatini va ishlab chiqilishdagi yuksaklikni aniqlashga yordam beradi.

7. Interpretasiya (Tafsiri)

- **Tushuncha:** Haykalni yoki san'at asarini o'rganib, uning ma'nosini va ta'sirini tushunish. Interpretasiya jarayoni, asarning maqsadini tushunishga yordam beradi va uning chuqurroq anglashini ta'minlaydi.

8. Subyektiv va Ob'ektiv Baholash

- **Tushuncha:** Haykalni baholashda subyektivlik san'atkorning shaxsiy fikrlari va his-tuyg'ularini, ob'ektivlik esa ilmiy, texnik yoki estetik mezonlarga asoslanadi.

9. Analitik Fikrlash

- **Tushuncha:** Tahlil qilish jarayonida haykalning qismlarini alohida-alohida o'rganish va ularning o'zaro munosabatlarini aniqlash. Analitik fikrlash talabalar uchun asarlarning har bir elementini chuqur o'rganish va yaxshilash imkonini yaratadi.

10. Integrativ Yondashuv

- **Tushuncha:** Boshqa fanlar bilan birgalikda o'rganish va tadqiqotlar qilish, biror soha yoki faoliyatni boshqa sohalar bilan uyg'unlashtirish. Haykaltaroshlikni o'qitishda integrativ yondashuv nafaqat san'atga, balki arxitektura, dizayn, tarix va madaniyatga ham aloqadorlikni o'z ichiga oladi.

11. Haykaltaroshlik

- **Tushuncha:** Uch o'lchovli san'at asarlarini yaratish jarayoni. Haykaltaroshlikda shakllar, materiallar, texnikalar va estetik tamoyillar birlashtiriladi. Odatda haykaltaroshlar madaniy, ijtimoiy yoki diniy mavzularni ifodalash uchun haykal yaratadilar.

12. Arxitektura

- **Tushuncha:** Bino va inshootlarni loyihalash, qurish va ularni bezash san'ati. Arxitektura nafaqat struktura va funksiyani, balki estetik va vizual jihatlarini ham hisobga oladi. Arxitektura va haykaltaroshlik ko'pincha bir-birini to'ldiradi.

13. Uyg'unlik

- **Tushuncha:** Turli elementlar yoki fanlar o'rtasidagi bir-birini to'ldiradigan va mos keladigan aloqalar. Haykaltaroshlik va arxitektura fanlarining uyg'unligi, ularning bir-birini to'ldirishi, birgalikda ishlashga asoslanadi.

14. Estetik

- **Tushuncha:** Go'zallik va san'atga oid tamoyillarni o'rganadigan fan. Haykaltaroshlikda estetik yondashuv, shakl, rang va kompozitsiya orqali tomoshabinlarga tasavvurlarni yetkazishda muhim rol o'ynaydi.

15. Interdisipliner Yondashuv

- **Tushuncha:** Bir nechta ilmiy yoki san'atchilik sohalarining o'zaro birlashtirilgan yondashuvi. Haykaltaroshlikda interdisipliner yondashuv, arxitektura, dizayn, tarix, madaniyat, va boshqa fanlar bilan birgalikda ijodiy ishlanmalarni rivojlantirishni anglatadi.

16. Shakl va Fazolarni O'rganish

- **Tushuncha:** Haykaltaroshlikda shakllar va fazolarni yaratish va ularning o'zaro aloqasini o'rganish. Arxitektura bilan uyg'unlikda, bu elementlar struktura va estetik jihatlarni yanada rivojlantirishga yordam beradi.

17. Simmetriya va Asimetriya

- **Tushuncha:** Simmetriya – elementlar orasida mukammal muvozanatni yaratish, asimetriya esa, muvozanatni dinamik tarzda yaratish. Haykaltaroshlikda simmetriya va asimetriya arxitektura bilan uyg'unlikda ishlatiladi, bu esa ko'rinish va estetik qiymatni oshiradi.

18. Funktsional va Estetik Yondashuvlar

- **Tushuncha:** Arxitektura va haykaltaroshlikda asarlarning nafaqat estetik jihatlari, balki amaliy jihatlari ham hisobga olinadi. Funktsional yondashuv inshootning ishlashiga qaratilgan bo'lsa, estetik yondashuv uning ko'rinishi va tomoshabinga ta'sirini ko'zda tutadi.

19. Vizual Kommunikatsiya

- **Tushuncha:** Fikrlash, g'oya va his-tuyg'ularni tasvir va shakllar orqali ifodalash va uzatish jarayoni. Haykaltaroshlikda vizual kommunikatsiya, san'at asari orqali ko'rsatilgan g'oyani tomoshabinlarga etkazadi.

20. Kompozitsiya

- **Tushuncha:** San'at asarining barcha elementlarining tartibi va joylashuvi. Haykaltaroshlikda kompozitsiya shakllar va xususiyatlar o'rtasidagi munosabatni tashkil etadi, asarning vizual tasvirini va tasavvurini yaratadi.

21. Vizual Ifoda

- **Tushuncha:** San'atkorning o'z fikrlarini yoki tasavvurlarini shakl, rang, o'lcham, tekstura va boshqa vizual vositalar yordamida ifodalash usuli. Haykaltaroshlikda bu jarayon shakllar va materiallardan samarali foydalanishni talab qiladi.

22. Proportsiya

- **Tushuncha:** Asar elementlari orasidagi o'lchovli moslik. Haykaltaroshlikda proportsiya shakl va detal o'rtasidagi uyg'unlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi.

23. Ritm

- **Tushuncha:** Asarda takrorlanuvchi elementlar yoki shakllarning tartibli joylashuvi. Haykaltaroshlikda ritm vizual harakatni yaratadi va asarga dinamik qiyofa beradi.

24. Balance (Muvozanat)

- **Tushuncha:** Asarda shakllar va elementlar o'rtasida taroqlangan kuchlarning muvozanati. Haykaltaroshlikda muvozanat asarning umumiy tasvirini yaxshilaydi va ko'rinishini barqarorlashtiradi.

25. Kontrast

- **Tushuncha:** Asar elementlarining bir-biriga qarama-qarshi yoki farqli xususiyatlarini yaratish orqali e'tiborni jalb qilish. Haykaltaroshlikda kontrast, turli shakl, rang yoki teksturalarni qo'llash orqali o'zgarish va qiziqish yaratadi.

26. Chidamlilik

- **Tushuncha:** Elementlar o'rtasida izchil va doimiy aloqalar yaratish. Haykaltaroshlikda chidamlilik asarlarni ko'rishda yaxlitlikni ta'minlaydi va tomoshabinlarning diqqatini uzoq vaqt saqlaydi.

27. Simmetriya

- **Tushuncha:** Asardagi elementlarning bir-biriga nisbatan mos ravishda joylashishi. Haykaltaroshlikda simmetriya o'zaro uyg'unlik yaratadi, asarlarni ko'rishda estetik go'zallikni kuchaytiradi.

28. Tugallanganlik

- **Tushuncha:** Asar elementlarining o'zaro uyg'unlikda bo'lishi va umumiy tasvirni mukammal holga keltirish. Haykaltaroshlikda tugallanganlik asarni vizual va estetik nuqtai nazardan mukammallashtiradi.
- 29. **3D Modellash** - Kompyuter yordamida uch o'lchamli obyektlarni yaratish jarayoni. Bu jarayon haykaltaroshlikda modellarni tasvirlash va yaratishda muhim ahamiyatga ega.
- 30. **3D Dastur** - Uch o'lchamli obyektlarni yaratish, tahrirlash va ko'rsatish uchun mo'ljallangan kompyuter dasturi. Misollar: Autodesk Maya, Blender, ZBrush.
- 31. **Augmented Reality (AR)** - Haqiqiy dunyo va raqamli elementlarni birlashtiradigan texnologiya. Bu texnologiya haykaltaroshlikni interaktiv va o'rgatuvchi jarayonlarga aylantirishi mumkin.
- 32. **Virtual Reality (VR)** - To'liq raqamli muhit yaratadigan texnologiya, foydalanuvchi ushbu muhitga kirib, uni o'rganishi mumkin. VR orqali haykaltaroshlikni o'rganishda tajriba yaratish osonlashadi.
- 33. **Skaner** - Uch o'lchamli ob'ektlarning to'liq hajmdagi modelini yaratish uchun ishlatiladigan qurilma. 3D skanerlash texnologiyasi real haykallarni raqamlashtirishda ishlatiladi.
- 34. **3D Printa** - Kompyuterda yaratilgan 3D modelni real, fizik ob'ektga aylantirish uchun ishlatiladigan texnologiya.
- 35. **Mesh** - 3D modelning yuzasi yoki shakli, odatda uchburchaklar yordamida tasvirlanadi. Haykaltaroshda bu atama modelning asosiy strukturasini ifodalaydi.
- 36. **Render** - 3D modelni yoki sahnani kompyuter yordamida vizual ko'rinishga keltirish jarayoni. Bu jarayon yakuniy tasvir yoki animatsiya yaratishda ishlatiladi.
- 37. **Topology** - 3D modelning struktura va geometrik tuzilishi, uning qayerda qanday shaklda bo'lishi kerakligini aniqlovchi atama.
- 38. **UV Mapping** - 3D modelning yuzasiga 2D matnlarni (rasmlar yoki teksturalar) moslashtirish jarayoni. Bu jarayon haykaltaroshlikda detallashtirish uchun kerak.
- 39. **Sculpting** - 3D modelni virtual plastilin yordamida shakllantirish jarayoni. Bu jarayon haykaltaroshlikda modellarni yaratishda o'xshash, ammo raqamli usulda.
- 40. **Rigging** - 3D modelga harakatlanish imkoniyatini berish uchun suyak (bone) va bog'lovlarni yaratish jarayoni. Haykaltaroshlikda bu atama harakatlanuvchi elementlar yaratishda ishlatiladi.
- 41. **Animation** - 3D modellarni yoki sahnalarni harakatga keltirish jarayoni. Haykaltaroshlikda bu animatsiyalarni yaratishda ishlatiladi.
- 42. **CAD (Computer-Aided Design)** - Kompyuter yordamida dizayn yaratish va tahrirlash tizimi. Haykaltaroshlikda bu atama raqamli modellarning asosiy dasturlaridan biri sifatida ishlatiladi.
- 43. **Voxel** - 3D modelning asosiy elementlari bo'lgan kichik hajmli kubiklar. Bu termin, ayniqsa, raqamli haykaltaroshlikda ishlatiladi.
- 44. **Baking** - 3D modellarni vizual ko'rinishga keltirish jarayonida yorug'lik, soyalar va boshqa parametrlarni doimiy qilib yaratish.
- 45. **Topology Optimization** - 3D modellarni yaratishda optimal shakl va struktura tanlash jarayoni. Bu usul haykaltaroshlikda modellarni mukammal qilish uchun qo'llaniladi.
- 46. **Subdivisions** - 3D modelning sirtini yaxshilash uchun uning yuzalarini bo'lish jarayoni, bu esa yanada to'g'ri va aniq shakllarni yaratishga yordam beradi.
- 47. **Texture Mapping** - 3D modelning yuzasiga rang, naqsh yoki rasm qo'shish jarayoni. Bu, haykaltaroshlikda detallashtirish va to'ldirish uchun ishlatiladi.
- 48. **Sculpting Brushes** - 3D skulpting dasturlarida ishlatiladigan turli xil cho'tkalar va asboblari. Bu vositalar yordamida yuzalar shakllantiriladi va detallashtiradi.
- 49. **Interpolation** - Modellarni silliq va izchil ko'rinishga keltirish uchun o'rtadagi harakatlarni hisoblash usuli.
- 50. **Normals** - 3D modeldagi yuzaning yo'nalishlarini tasvirlash uchun ishlatiladigan vektorlar.
- 51. **Subdivision Surface** - Modelning yuqori sifatli sirtini yaratishda ishlatiladigan texnik usul.
- 52. **3D Sketching** - 3D modelni boshlash uchun oddiy chizilgan shakllar yoki eskizlar yaratish jarayoni.
- 53. **Digital Sculpture** - Kompyuter yordamida raqamli shakl yaratish san'ati. Bu jarayonda haykaltaroshning klassik usullari raqamli muhitga o'tkaziladi.